

BİRLİKTE YAŞAMA KÜLTÜRÜ VE FELSEFESİ

ZEYNEP ATEŞ ÖZÇİÇEK

TARAFINDAN

YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜNE
SUNULAN TEZ

FELSEFE ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ARALIK 2017

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Enstitü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm şartları sağladığını tasdik ederim.

Anabilim Dalı Başkanı

Okuduğumuz ve savunmasını dinlediğimiz bu tezin bir Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm kapsam ve kalite şartlarını sağladığını beyan ederim.

Prof. Dr. Levent Bayraktar
Danışman

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Levent Bayraktar

Prof. Dr. Musa Kazım Arıcan

Yrd. Doç. Dr. Ekrem Ziya Duman

İNTİHAL

Bu tez içerisindeki bütün bilgilerin akademik kurallar ve etik davranış çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca bu kurallar ve davranışların gerektirdiği gibi bu çalışmada orijinal olmayan her tür kaynak ve sonuçlara tam olarak atıf ve referans yaptığımı da beyan ederim.

Adı Soyadı : Zeynep ATEŞ ÖZÇİÇEK

İmza :

ÖZET

BİRLİKTE YAŞAMA KÜLTÜRÜ VE FELSEFESİ

Ateş Özçiçek, Zeynep

Yüksek Lisans, Felsefe Bölümü

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Levent Bayraktar

Aralık 2017

İnsanoğlu coğrafya, ırk, dil, din ve görüş fark etmeksizin her alanda birlikte yaşamak zorundadır çünkü insan sosyal bir varlıktır. Toplumsal düzendeki her türlü farklılık ve ayrılık insanın sosyal çevresinin doğal bir sonucudur. Kâinatın en şerefli olarak yaratılan insanoğlunun bir diğerine benzememesi ve sayısız farklılıklar göstermesi, onu çevresinden ayırıp biricik yapmakla beraber bulunduğu topluma da bir renk ve ahenk kazandırır. Bireysel ayrılıklar toplumsal ayrılıklara dönüştükçe sağlıklı bir sosyal ortam kurulamaz, nitekim modern dünyada silahlanma ve saldırıların yüzlerce hali ve çeşidi mevcuttur; insanın insana düşman olması çok kolay bir seçimdir. Yıkıcı olmak ve farklıyı dışlamak, hatta farklı olan her şeyin varlığına kastetmek hastalıklı bir hal almaktadır ve insan insana düşman olmaktadır. Birlikte refah içinde yaşamamanın anahtarı karşındakine saygı ve hoşgörü beslemekten geçer, bu da bir ahlak kişisi olmak demektir. Toplumsal ahlak ancak ahlaklı bireylerden oluşabilir. Bu çalışmada toplumsal bir düzen için gerekli hususları çeşitli bölüm ve başlıklar halinde belirtilmiş, bu konudaki fikirlerden esinlenilmiş, aydınların görüşü ışığında araştırma ve incelemeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Birlikte yaşam, kültür, farklılık, toplum, ahlak.

ABSTRACT

CULTURE AND PHILOSOPHY ON LIVING TOGETHER

Ateş Özçiçek, Zeynep

M. A. , Department of Philosophy

Supervisor: Prof. Dr. Levent Bayraktar

December 2017

Humankind is obliged to live together, regardless of geography, race, language, religion and opinion, because it is a social being. Any variety and separation in the social order is the inevitable consequence of social environment of human. That not resembling one another and being greatly different provides society with variety and harmony as well as it makes humankind unique which is the most honorable creature of the universe. As individual separations turn into social separations, a healthy environment could not be established, because there are hundreds of states and kinds of armament and attack in modern world; it is a very easy choice for humans to become hostile to other humans. Becoming devastating and excluding differences, even attempting against entity of anything different, becomes an unhealthy situation in mental sense and thus human becomes hostile to human. Showing respect and tolerance is the key of living together in easy circumstances and this is to become a man of moral. Societal moral may only be composed of individuals equipped with moral. With this study, researches and studies were carried out, for a social order are revealed in various sections and titles, those studying these issues are inspired and opinions are expressed in the light of ideas of philosophers and intellectuals concerning this matter.

Key Words: Living together, culture, variety, society, moral.

TEŞEKKÜR

Tezin her aşamasında yanımnda olan ve desteğini esirgemeyerek en iyi Şekilde rehberlik yapan hocam, tez danıŐmanım Prof. Dr. Levent Bayraktar'a teşekkür ederim. Tez yazımı sırasında bana destek olan arkadaŐım Halil İbrahim Elsıkma'ya teşekkür ederim. Tercihlerimde yanımnda olan, amaçlarım peŐinde giderken beni destekleyen ve yüreklandiren eŐime teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL	iii
ÖZET	1
ABSTRACT.....	2
TEŞEKKÜR.....	3
İÇİNDEKİLER	4
GİRİŞ	3

1. BÖLÜM

İNSANA FELSEFE İLE BAKMAK

1.1 Felsefe Nedir?	7
1.2 Felsefenin Toplumsal Alana Katkısı	8
1.3 Felsefi Bir Varlık Olarak İnsan	10

2. BÖLÜM

ORTAK YAŞAMDAN MEDENİYET FELSEFESİNE

2.2 Bireyin Toplumda Başkalarına İhtiyaç Duyma Nedenleri	18
2.3 Toplum Felsefesi	19
2.4 Birlikte Yaşama	22
2.5 Kimlikler ve Sosyal Yaşam Pratiği.....	25
2.6 Ortak Yaşam Kültüründe Tehditler ve Problematikler	25
2.6.1 Farklılaşma.....	26
2.6.2 Çatışma	27
2.6.3 Ötekileştirme ve Damgalama.....	28
2.6.4 Kalıplaşmış Eğitim Sistemi	29
2.6.5 Kural Kirliliği	29
2.6.6 Negatif Düşünce Geleneği	30
2.6.7 Dinin Siyasete Hizmet Etmesi	31

2.7	Sosyal İzolasyon Ve Yabancılaşma	33
2.8	Ortak Yaşam Kültüründe Destekler ve Pekiştiriciler.....	36
2.8.1	İletişim	36
2.8.2	Empati.....	37
2.8.3	Hoşgörü.....	37
2.8.4	Ahlak.....	39
2.8.5	Bireysel Ahlak.....	40
2.8.6	”Tek” Olmaktan Çıkıp ”Bir” Olma Gayesi.....	41
2.8.7	Toplumsal Ahlak	43
2.8.8	Erdem.....	44
2.8.9	Ölçülülük	44
2.8.10	Toplumsal Alanda Hürriyet.....	45
2.8.11	Çok Kültürlülük	48

3. BÖLÜM

TOPLUM YÖNETİMİ VE BİREYİN YAŞAM ALANINA ETKİLERİ

3.1	Toplum Yönetimi	51
3.1.1	Toplum Sözleşmesi.....	52
3.1.2	Köle-Efendi İlişkisi	53
3.2	Demokrasi	55
3.3	Monarşi	58
3.4	Bir İdeal Yönetim Kurgusu: Ütopya	60
3.4.1	Ütopyadan Gerçeğe: George Orwell Ve Aldous Huxley’in Kehanetleri.....	64

4. BÖLÜM

BİRLİKTE YAŞAMA KÜLTÜRÜNE DAİR FELSEFİ VE ETİK YAKLAŞIMLAR

4.1	Platon.....	71
4.1.1	Devlet.....	71
4.1.2	Platon'un Devlet ve Toplum Tasarımı	72
4.1.3	Platon'da Yönetim Biçimleri.....	76
4.2	Yunus Emre	78
4.3	İbn Haldun.....	81

4.3.1	İbn Haldun'un Topluma Bakışı.....	82
4.3.1.1	Göçebe Toplular	82
4.3.1.2	Yerleşik Toplular	83
4.3.2	İbn Haldun'da Asabiyet Bağı.....	83
4.3.3	İbn Haldun'un Devlet Görüşü.....	84
4.3.4	İbn Haldun'a Göre Tam Bağımsız Devlet (Mülk-i Hakiki).....	84
4.4	Jean-Jacques Rousseau.....	85
4.5	Thomas Hobbes.....	86
4.6	David Hume	87
4.7	Friedrich Nietzsche	88
	SONUÇ.....	91
	KAYNAKÇA.....	94

GİRİŞ

Ortak yaşama kültürü ve felsefesi pek çok açıdan ele alınabilecek; farklı ihtisas alanlarından (felsefe, sosyoloji, psikoloji, sosyal psikoloji, etnoloji, antropoloji, tarih, beşeri coğrafya vs.) değerlendirilebilecek bir başlıktır; insan dokusuyla hemhal olan, insanı etkileyen veyahut insandan etkilenen her bir branş tarafından incelenmesi tabii olan bu alana, felsefe ile bakmak diğer bakış açıları ile bakmaktan çok daha derin olacaktır; çünkü felsefe, bahsi geçen alanların sorgulamadığı, ele almadığı farklı bir boyutta konuyu ele alır. Bu boyutsa etik ve metafizik bir boyuttur. Birlikte yaşama olgusu bu tez ile felsefenin kapsamına davet edilmektedir.

İnsan sosyal bir varlıktır. Lakin insan toplum içinde erimemesi gereken, toplumsal dalgalara yenilmemesi gereken, kendi varoluşundan sorumlu, etik değerler sistemi olan bir canlıdır; bu durum birlikte yaşama alanında bir paradoks oluşturmamaktadır zira insan ancak ahlaklı bir kişi olarak toplumsal varlığını sürdürürse toplum ahlaklı bir nitelik kazanmış olacaktır. Bu bakış da meseleye bir etik yaklaşımın gerekliliğini gösterir. Sosyal yaşam dediğimiz her alanda insanların bir uyum içinde varoluş sergilemesi gerekmektedir; aksi takdirde birbirlerini örseleyen ve birbirleri ile çatışan bir toplum meydana gelecektir ki bu insanlık açısından kaotik bir durum meydana getirir. Bu durumda hukuk devreye girer lakin felsefenin bu kapsamdaki amacı insana dışardan dayatılan ceza, yaptırım, kanun ve kuralların dışında insanın kendi değer disiplini ile bir ben-sen ilişkisi kurmasıdır. Çünkü insan bu dünyaya kendisini bilmek ve kendisini bulmak için gelmiştir; nihayetinde insanın görevi evren ve Tanrıyla barışık bir varoluş gerçekleştirmektir. Birlikte yaşam alanına felsefenin etik, mistik ve manevi bakış açısının gerekliliği mevcut çalışma ile incelenecektir. Bu vesile ile modern dünyanın bunalımına etik ve metafizik ufku olan evrensel bir cevap üretebilir ve felsefe alanına sosyal alandan bir katkı sunmak mümkün olabilir. Felsefe alanına yapılan eleştirilerden birisi de felsefenin kendine has tutumuyla toplumsal yapıdan ve sosyal ilişkilerden uzak bir takım spekülatif konu ve detaylarla uğraşan bir alan olmasıdır. Bu algının değişmesi için felsefenin sahaya inerek -toplumla yüz yüze gelerek- yaşanan toplumsal krizlerin değerler düzleminde değerlendirilmesi ve insanlığa umut olması gibi bir vazifesi vardır. Zira

sosyal bilimler sadece olguları incelerken felsefe olguların yorumlanmasını ve dönüştürülmesini içerir.

İnsanoğlunun tarihçesi insanın her açıdan farklı olduğunu tüm dönemlerde göstermiştir. Toplum üniform bir yapıda değildir ve olması olanaksızdır. Bu ‘üniform’ olmayan yapıda; yaş, cinsiyet, vücut yapısı, zekâ düzeyi vb. ‘tabii’ özelliklerinin yanı sıra; servet, eğitim, itibar, nesep vb. ‘sosyal’ niteliklerinin de rolü vardır” (Arslantürk ve Amman, 2009: 357). Tarihi çağlarda daha çok doğuşla gelen farklılıklar bir tasnif sebebi iken modern zamanlarda bu tasnif ideoloji, kültür, ait olduğu grup vb. açılar baz alınarak yapılmaktadır. Çağımızda doğuştan getirilen farklılıklar daha ılımlı karşılanırken; sonradan kazanılanlar, özellikle zihniyete bağlı olarak gelişen kültürel kodlar ve ideolojik-siyasi görüşler çatışmalara yol açabilmektedir. Gerek doğuştan getirilen farklılıklar, gerekse sonradan kazanılan statü ve rollere dayalı farklılıklar toplumsal hayatta gözle görülür dalgalanmalara sebebiyet vermektedir. Zihniyet, ferdin kişiliğini oluşturan başat unsurdur; farklı zihniyetler farklı kültür ve düşüncelerin doğmasına neden olmaktadır (Arıcan, 2015: 16).

Toplum yapısındaki kutuplaşma sadece ayrı coğrafyalar veya ayrı kültürler arasında olmaz. Aynı coğrafyaya ve aynı kültüre bağlı insanlar arasında da bakış açılarının farklılığı çatışma yaratmaktadır oysaki yaşanan yer ve zaman fark etmeksizin insanlık hep birbirinden farklı kalacaktır çünkü o şekilde yaratılmıştır. Aynı toplumun fertleri zamanla ayrıştıkları gibi farklı toplum yapısına ait fertler de zamanla benzeşebilir. Demek ki farklılaşmanın sabit bir sebebi veya tek bir yönü yoktur.

Kısaca, sosyal hayatı oluşturan bireyler arasında aynı veya farklı kültür veyahut coğrafya fark etmeksizin her türlü çeşitlilik mevcuttur. Ayrı kimlik, yapı ve ideoloji sahibi bireyler, özellikle gruplar arasında, farklılaşmalar çoğu zaman ötekileşme veya dışlanma boyutuna ulaşmaktadır ki bu da toplumsal hayatta bölücü bir sistem, bağımlı bir yapı oluşturmaktadır. Bu noktada şöyle bir soru karşımıza çıkmaktadır: Kaçınılmaz olan farklılıklar çatışma sebebi midir yoksa bilakis zenginlik unsuru mudur? İnsan yaratılış itibariyle farklılıklara büründüğü için ve yaratılıştan gelen her şey en mükemmel hal olduğu için insan doğası gereği çeşitliliğe yatkındır. Demek ki insan doğası, farklılıkları birer birleşme ve bütünleşme aracı olarak görmeye ve bir zenginlik olarak değerlendirmeye daha yatkındır.

“İnsan yeryüzünde tek başına yaşayamaz. Ünsiyet özelliği onun doğası gereği başka insanlarla bir arada yaşamasını zorunlu kılar” (Karaca, 2012: 228).

Hatta toplum bireylerinin de giderek benzeşmesinin olumlu ve istenir bir netice değildir, böyle bir durumun problem olduğu kolayca iddia edilebilir. Birbirine benzer bireyler tarafından oluşan bir yapı kozmopolit değil üniform bir yapı olacaktır. Üniform bir yapıda olan toplumun zenginleşmesinden, bilgi ve fikir alışverişinden, diyalog ve üretiminden bahsedilemez. Çünkü bir olaya her göz farklı bakar, her akıl farklı düşünür, her tecrübe ayrı bir yol gösterir yani her pencere başka bir yönden bakar dolayısıyla bizimle aynı özelliklere taşıyan birisi veya birileri bize yol göstermez sadece bizi bize anlatır, bu da yaşam anlayışımızı köreltir (Karaca, 2012: 227).

Dünya bölünmüş etnik yapılarla, mezheplerle, sınıflandırılmış gruplarla ve damgalanmış örgütlerle doludur. Bu ayrışmaların gerekliliği içerik bakımından siyasi ve hukuki açıdan ayrıca incelenebilir lakin her türlü bölünme ve ayrışma bulunduğu toplum yapısına zarar vermekle kalmaz, dünyadaki ideal birlikte yaşama gayesine de gölge düşürür. Dünyanın dört bir yanında etnik, ideolojik veya dinsel çatışmalar tüm hızı ile devam etmekte insan insana zulmetmektedir.

Genelinde dünyada, özelinde ise ülkemizde mevcut toplumsal düzenin sorgulanması, bu alanda yeri ve zamanı fark etmeyen; tarihteki ve gündemdeki her medeniyette yaşanmış veyahut yaşanmakta olan kaos, savaş, zulüm, güvensizlik ve ahlaksızlığın tahribatına çözüm olacak, birlikte yaşam alanına katkı sağlayacak her türlü proje, program ve çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bir akademik çalışma olarak bu kapsamda yazılan ve felsefe dünyasına bir nebze de olsa katkı sağlaması amacıyla sunulan bu tez; ilk bölümüyle felsefi bir varlık olarak insanı ele almakla başlar. İnsanın toplumsal düzene duyduğu fitri ihtiyacı açıklamakla devam eder. İkinci bölümde; birlikte yaşamın bir zorunluluktan kaynaklı tolerans veya idare etme gerektiren bir mecburiyet değil, “bir olmak, diri olmak” için bir fırsat hazinesi sunduğu açıklanır. Birleşmeye engel olan bazı algı ve davranış şekilleri birey farkında olmadan toplumsal yapıya zarar vermektedir, bu tür problematik alanlar da bahse konu çalışmada vurgulanır. Ayrıca bilakis, birlikte yaşamaya yardımcı olan ve bunu pekiştiren yaklaşımlara da yer verilir. Üçüncü bölümde birlikte yaşam olgusunu şekillendiren ve niteliği belirleyen toplum yönetimi belli başlı örneklerle açıklanacak, pek çok dönemin ideal birlikte yaşam kurgusunu anlatan, tarihsel bir rolü olan; her bakışla, her dönem ve her yazarla farklı bir

şekil alan “ütopya” kavramı ele alınır. Son bölümde; farklı akım ve düşünce sistemlerine mensup 7 ayrı düşünür incelenir; kendilerinin birlikte yaşam alanında bir sistem ve disiplin oluşturan çalışmalarından yararlanılır.

Konu dışına çıkılmamasına özen gösterilmiştir dolayısıyla son bölümde zikredilen filozofların tarihçesi değil, birlikte yaşama alanına yaptığı katkılar öncelenir. Bahse konu alana dâhil edilecek daha birçok filozof/aydın/bilge vardır. Örneğin; Aristo, Farabi, Mevlana, Hacı Bektaş Veli, son dönem liderlerinden bir ahlak ve medeniyet insanı Aliya İzzet Begoviç vs... Bu alana etki etmiş sayısız ismi zikredebiliriz lakin burada seçilen isimler birer örneklem olması amacıyla başlıklandırılmış ve farklı bakış açıları anlatılmıştır.

Bu çalışma ile göçebe gruplardan bir medeniyete giden yolda insanoğlunun serüveni incelenmiştir. Bu serüvende karşılaşacağımız pek çok problematik alan vardır: İnsan nasıl bir devinimle ilkel bir doğa yaşantısından bir çağdaş medeniyet alanına ulaşmıştır? Topluluk halinde yaşamaya koşullanmış birey hem kendi bireysel alanını koruyup hem nasıl bir sosyal varlık olmayı nasıl başarabilir? Bir başkası ile her an ve her durumda bir irtibat halinde yaşarken nasıl hem bağlı hem de özerk bir fert olunabilir? Toplu yaşamda oluşan farklılıklar nasıl bir düşünce sistemiyle bir çatışma sebebi olmaktan çıkıp bir uyum ve düzen sistematiği olarak yapılandırılabilir? vs... pek çok soruya cevap vermesi amacıyla konu çeşitli yönlerden ele alınır.

1. BÖLÜM

İNSANA FELSEFE İLE BAKMAK

1.1 Felsefe Nedir?

Felsefe kelime anlamı olarak philo (sevgi) ve sophia (bilgelik) kavramlarının birleşmesinden meydana gelmiştir. Felsefe, kelime anlamında bir gayret ve bir inanç barındırır, bilgelik sevgisi demek (Akarsu:1998) olan felsefe bilgeliğe giden yol olarak da tanımlanır.

Felsefenin anlamı konusunda her filozof kendince bir tanım yapmıştır; İlkçağ Yunan filozofu Sokrates'e göre felsefe bilmediklerinin farkında olmak demektir, Platon'a göre felsefe ise rasyonalitesinin özünü kavramaktır. Ortaçağ düşünürü Augustinus'a göre felsefe demek din ve inanç demektir, ona göre felsefe Tanrı'nın bilgisidir. Anselmus'a göre ise felsefe, inanılan her şeyin sorgulanması iken Abaelardus'a göre, inanılanın inanılmaya değer olup olmadığını incelemek, araştırmaktır (Topdemir, 2009:120).

Yeniçağ felsefesinin kurucusu Descartes'e göre felsefe, bilgelik yolunda yürüme, hakiki bilgiye ulaşmak için gayret etme anlamına gelir (Topdemir, 2009:130), Hobbes'a göre felsefe, neden ve sonuçların etkilerinin gözlemlenmesiyle doğru sonuç çıkarma çabasıdır.

Spinoza'ya göre felsefe, genel anlamda bir matematik iken, Berkeley felsefeyi, bilgelik ile doğruluğun beraber araştırılması olarak tanımlamıştır. Hegel'e göre felsefe, objelerin düşünce ile keşfi iken (Topdemir, 2009: 121), modern pozitivistin kurucusu Comte'a göre ise felsefe, bütün bilimlere birleştiren bilimlerin üstünde bir alandır. 20. yüzyıl düşünürlerinden Jaspers'e göre felsefe, yolda olmaktır.

Örneklerden görüldüğü gibi felsefeye dair tanım denemelerinde bir görüş birliği yoktur, her filozof farklı bir bakış açısıyla tanım yapmıştır. Ancak bir ortak nokta vardır ki o da felsefenin soru dinamizmine bağlı kalınarak inşa edilen bir yapısının bulunduğu ve amacının bilgiyi edinmekten çok bilgiye ulaşma gayreti olduğudur.

Felsefe; bilgiye ulaşmak için yolda olmayı, ona ulaşamazsa bile bilgiyi severek ve ona inanarak bilgiyle dost kalmayı başarabilmektir. Kısaca insana veya Tanrı'ya ilişkin bilginin kaynağını aramak ve arama eyleminden de haz almaktır. Felsefe; sorgulama, inceleme, araştırma, fikir geliştirme, akıl yürütme, çıkarım yapma, anlama ve anlamlandırma etkinliklerinin tümünü içinde barındırır.

Bilmeyi istemek gerçek bir bilme ve bilgilenme eylemidir; zira insan eksikliğini duyumsadığı şeyi ister, buna bilgiyi aramak da denebilir. Öyleyse felsefe insanın hakikati arama yolculuğudur. Felsefe yolunda kimselerin ona bilgelik sevgisi demelerinde ki sebep peşinden gidilenin ve hep gidilecek olanın sevilmesidir. Elbette ki felsefe sadece bilmek üzerine kurulu değildir aynı zamanda bildiğin, sorumlu olduğun ölçüde yaşama gayreti ve hareketidir.

1.2 Felsefenin Toplumsal Alana Katkısı

İnsanı alışkanlıkların cenderesinden ve önyargılarının hapisanesinden kurtararak özgürleştiren felsefe sosyal alanda çok önemli hizmetler sağlar. Felsefe, topluma bir sınıflandırma yapmaksızın, tümünü gözeterek bakmayı sağlar. Toplumda başkalarıyla iç içe yaşadığımız bir alanda, başkasının bakış açısına saygı duymadığımız ve hoşgörüyü bakmadığımız her an aslında kendimize rahatsızlık vermiş oluruz, şüphesiz öfke ve nefret önce sahibini yer bitirir ve karşısına bazen ateşi hiç ulaşmaz. Bu çözümsüz bakış açısı bireyi toplumdan ve toplumun alışkanlıklarından uzaklaştırır. Bu noktadan bakıldığında özellikle felsefe, insanlar arasındaki çatışmaların insan var olduğundan beri sürüp gittiğini ve insanın olduğu her yerde bu çatışmalara rastlanabileceğini göstermekle beraber bu çatışmaların insan haklarına saygı ve evrensel etik ilkelerin uygulanması suretiyle çözüme kavuşturulabileceğini de gösterir. İnsan ancak bakış açısını güzel kılarak güzel görür; aksi takdirde sosyal yaşamda bizi negatif yöne iten sayısız unsur bulmak hiç de güç değildir güç olan bu tür durumları hoş görmek, doğal karşılamak ve bir harmoninin parçaları olarak kabul etmektir. Unutulmamalıdır ki her davranış toplum yapısına sirayet eder, iyi veya kötü bir etki yaratır.

İnsanlar, bir zümreye/mezhebe/gruba dâhil olmak adına özgün düşüncelerini ve samimi duygularını feda edebilirler. Kendilerine hazır sunulan inanç ve doğrularla örtüşmek için bir grup bir kimliğine bağlanırlar. Farklı ve biricik olmanın güzelliklerini

değil de zorluklarını gören ve gayretsiz yaşama meyleden zihniyetler bir gruba, cemaate ya da bir ideolojiye sığınıp kâmil bir insan olmaktan önce, “partizan”, “Müslüman”, “İngiltereli”, “liberal”, “sosyalist”, vb. olmayı tercih ederler. Bir gruba pek tabii aidiyet duyulabilir ancak bu aidiyet hissi diğer görüş ve yaşayışları saldırgan bir biçimde reddetmek durumuna gelir de bir dogmatizm/fanatizm boyutuna ulaşırsa sosyal yaşama zarar vermekle kalmaz bireyin kendisini de köreltir.

Bireysel kimliğimizi grup kimliğimizle değiştirdiğimiz zaman bize özgün olan düşünce, inanç ve davranış özgürlüğümüzün büyük bir bölümünden vazgeçeriz. Topluluğun düşünce ve inanç birliğiyle uyum ilkesini benimseriz. Gruba dâhil olarak kendimizi güvende hissederiz, grup bizim kişisel karakterimizi arka plana alıp bize kolektif bir kimlik sağlar; aidiyet dürtümüze hitap ederken bizi kendimizi arama derdinden kurtarır. Böylelikle hazır önümüze sunulmuş düşünceyi hiçbir süzgeçten geçirmeden, üzerine tekrar çalışmadan yani hiçbir zahmete girip yorulmadan, önceden sunulmuş bir takım yollar üzerinde yürümeyi yeni bir yol açmaya tercih ederiz. Böylece önceden kabul görmüş ve kabul görenlerle bir grup oluşturmuş bir bünyeye dâhil oluruz. Artık bir parçası olduğumuz topluluk kendimizi takımdan biri olarak görmemizi sağlarken bize güvenlik ve zihinsel rahatlık sağlar; böylelikle ait olduğumuz grup ya da topluluğu dünyanın merkezi olarak görmeye başlarız. Bu grubu yüceltmeye ve ona dâhil olmayanları dışlamaya başlarız. Çünkü dünya bizim zihnimizde biz ve onlar olarak ikiye ayrılmıştır, iyi ve üstün olan bizim benimsediğimiz gruptur, onun dışındakilerin hepsi bizim gözümüzde ya yanlış bir yoldadır, ya ahmaktır veyahut kötü niyetli sahtekârlardır. Sosyal alanda aslen böyle keskin çizgiler yoktur, her insan hür yaratıldığı için sayısız durumlarda bu hür olma iradesini kullanır hatta bununla mükelleftir. Felsefi bakış açısı bize insanın insana ufuk olduğunu gösterir; toplumsal gelişme ve değişme ancak farklı görüş ve bakışlarla yaşanabilir.

Dünyanın düz olduğu görüşüne zamanında hiç kimse itiraz etmiş olsaydı, bugün hala dünyanın düz bir tepsi şeklinde belki de bir öküzün boynuzları üzerinde hareketsiz durduğuna inanıyor olurduk (Yıldırım, 2017: 10). Ne mutlu ki günün birinde bilimin öncülüğünde birisi dünyanın yuvarlak olduğunu ve güneşin etrafında döndüğünü, söyleyebilme cesareti bulmuştur eğer ki o kişi o gün bu riski göze almamış ve hakikatlere gözünü kapatmış olsaydı dünyanın yuvarlak olması kadar genel ve yalın bir bilgiye dahi ulaşamamış olabilirdik.

İnsanların kendi bireysel alanlarını koruyarak topluma uyum sağlaması gerekmektedir, bu ölçülülük hali gözetilerek toplumda barışçıl ve dostane bir yapı oluşturulabilir. Gruplar, toplumsal ayrılıkların bir zenginlik sebebi olduğunu gördükleri zaman çok daha uyum halinde ve mesut yaşayabilirler. Yıkıcı ve vurucu olmak her daim yapıcı olmaktan daha kolay bir seçimdir lakin insani bir tutum değildir.

Gerçeği öğrenme hakkına sahip olduğumuzu; hakikati öğrenmenin veya hakikate gidilen yolda çaba sarf etmenin ne denli ehemmiyetli olduğunu bize felsefe gösterir. Zira iletişim kurma, tartışma ve hür olarak fikirlerimizi ifade etme özgürlüğümüz olmadığı sürece, ne insanlarla sağlıklı bir bağ kurabiliriz ne de hakikatin özünü kavrayabiliriz. Ancak iletişim yoluyla (sayısız şekilde) bilgiye ulaşabiliriz ve iletişim de ancak başka bir canlı (insan) ile kurulabilir. İnsanın insana sunduğu fikri paylaşım bir hazine değerindedir. Çünkü hayatta herkes kendi doğru bildiği yolda sabit kalmamakta, değişmekte ve ilerlemektedir ve gerçekler özgürce çarpışan farklı düşüncelerden doğar. Barış ve demokrasiye yaptığı söz konusu katkı bir yana, felsefe, büyük çağdaş düşünürlerden Alfred North Whitehead'in (1861-1947) de söylediği gibi, "her türlü medeni çabanın ötesinde bulunması gereken kavrayış ve basireti, değer ve önem duygusunu yaratan" en önemli güç olmak durumundadır (Yıldırım, 2010:8).

1.3 Felsefi Bir Varlık Olarak İnsan

İnsan; ruh ve beden, madde ve manadan oluşan bir bütündür (Bayraktar, 2016: 11). Kendinin farkında bir insan kendisinin ne sadece bir beden ne de sadece bir ruh olmadığını bilir (Bayraktar, 2016: 11).

Fizyolojik düzlemden etik, estetik ve manevi bir mertebeye yükselmek üzere donatılmıştır (Bayraktar, 2016: 12). O yaratılan diğer canlılardan üstün yaratılmıştır; vazifesi bu üstün irade ve akli kullanıp üstün olarak kalmaktır. Ancak insanoğlu yaratılış olarak eşref-i mahlûkatken esfel-i safiline kadar düşebilecek ihtimaller deryasında yüzmektedir. İnsanın değerini başta ahlakı, sonrasında edindiği değerler, kararlar, irade ve sorumlulukları belirler.

İnsan, fizyo-biyolojik yapısı itibariyle hayvanlarla bir ortaklığa sahiptir ve biz bu yönüyle insanı beşer kavramıyla karşılamak istiyoruz (Kala, 2015: 117). İnsanı diğer hayvan türlerinden ayıran belirleyici fark, insanın evrim süreci içinde dilini geliştirmesi,

konuşmaya başlaması, dünyayı zihninde kavramsallaştırabilmesi, bunun sonucunda da kavramsal olarak düşünebilmesidir (Yıldırım, 2014: 2). Diğer bir belirleyici fark ise insanın değerler âlemine ait olduğudur. İnsan, değerleri olan, vicdan taşıyan, irade sahibi, kararları olan ve kararları doğrultusunda sorumluluk alabilen tek canlı türüdür. İnsanoğlunun hayatta kalmak ve güvende olmak dışında pek çok kaygısı vardır. Bu sebeplerdir ki felsefe doğmuş ve insanın sorgularına yol olmuştur.

“İnsan olma” nasıl gerçekleşecek? Bütün insanları sözcüğün tam anlamında *kişi* olarak görmez bazı düşünürler. İnsan görünüşlü olmak başka, insan olmak başka şeydir. Kişi olabilmek için yalnızca insan görünüşlü olmanın, insan türünün herhangi bir bireyi, bir nüshası olmanın yetmeyeceğinden, insanda belli bir takım niteliklerin de bulunması gerekmektedir (Yıldırım, 2014: 11).

İnsan, yaşam çemberinde döndükçe kendini gerçekleştirmekle mükelleftir. Kişi, “kendini tanımak”, kim olduğunu anlamak ve özellikle “kendine erişme yoluna girmek” için bir gayret içine girer. Eksiklikler, hatalar, yanlışlar hep düzeltilmek için vardır.

Elisabeth Kubler-Ross da, ölürken en çok bağırان kişilerin, hiç yaşamamış kişiler olduğunu söyler. Durumu en iyi anlatan cümle Nietzsche'nindir, “Hayatı kaybetmenin kıyasına yaklaşanlar, onu daha iyi tanırlar” (Nietzsche, 1989: 14).

Yaşam sınırlı bir çerçevede devam eder başı ve sonu vardır. Her insan sonsuz bir hayata gelmediğini ve bu maceranın biteceğinin farkındadır. Hüküm sürdüğümüz kâinata geçici insan yaşamında bize düşen bu yolculuğu bize yaratan gücün bahşettiği erdem ve akılla devam ettirmektir. İnsanoğlu kendine sınırlı çerçevesinde her ne kadar kısa vadeli planlar ve anlık hedefler üretiyor olsa da insan olmanın ilk koşulu kâmil ve aydın insan olmak veya olma yolunda yürümektir. Kişi kendini gerçekleştirebilme ideali üzerine yaratılmıştır; zihni ve fitratı onu gelişmeye ve ilerlemeye iter. Bu gerçekleştirme aydın/kâmil/arif insan olmak sıfatlarıyla anlatılabilir. Felsefenin etik alanında hepsi aynı doğrultuda kullanılan sıfatlardır

Aydın olmanın zemini potansiyelimizde mevcut iyiliği ve zenginliği görmektir. Aydın bir insan, bir bilge olabilmek, devamlı ulaşılmaya çalışılan birer amaçtır, bu ideale ne kadar yaklaşırsa, “kâmil insan” olmaya o denli yaklaşılmış olacaktır. Bir başka deyişle, bireyi iyi birer insan olmaya götüren yolla, kişiyi önce insanlığa sonra da bilgeliğe taşıyan yol, birbirlerine çok benzer (Yıldırım, 2014: 3).

Kamil insan; kendini gerçekleştirebilen insandır, yaratılışındaki donanımı zenginleştiren, kendinin farkında olan insandır. İnsanoğlunun yalnızlığından çıkıp topluma katılması suretiyle topluma da fayda sağlayan, toplum yapısının oluşumunda da katkısı olan insandır. Kamil insan her şeyden önce bir ahlak kişisidir, toplum içinde kendi alanını kuran özgünlüğünü ve bağımsızlığını kaybetmeden sosyal yaşama uyum sağlayabilen bir parçadır. Sorgulayabilen, üretken bir zihin; merhamet ve vicdan sahibi bir gönül taşır. Kamil insan bilgiyi edinme ve kullanma potansiyeline sahiptir.

Sahip olduğu özellikleri saydığımızda etik alana tam da oturmuş olan kâmil insan da pek tabii bir ideal tanımlamadır, biliyoruz ki hiç kimse mükemmel değildir ve olamaz. Bakış açısı ve kültürel donanımı ne olursa olsun herkes zaman zaman taassup, dogmatizm, radikallik ve ölçsüzlük engellerine takılabilmıştır. Yanlış düşünceler ve şaşırtıcı yollar da insan için vardır. Kamil insan bu engellerin farkında olup kötüyü değil iyiyi seçen insandır, “kötü” dediğimiz şey oldukça farklı şekillere girebilen ve her şekilde kendini cazip kılan bir olgudur. Çünkü sistem uzun zamandır amaçlarla araçlar ve cellatlarla kurbanlar arasında ayırım yapmamaktadır.

İnsan bu dünyaya eşrefi mahlûkat; yani yaratılmış varlıkların en şerefli olarak gönderilmiştir, o şekilde bir donanımla doğmuştur ancak yazıktır ki pek çok insan, insan olarak doğmasına karşın içindeki şeytan ile mücadelesini kaybedip esfel-i safirin yani yaratılmışların en sefili durumuna düşmektedir.

İnsanoğlu kısa vadeli amaçları uzun vadeli planlara değiştirdikçe, anlık yaşayıp günlük tükettikçe içindeki akıl, mantık, muhakeme yeteneği körelir, ileriye dönük bakış açısı geliştiremez, başta kendisini sonra çevresini sorgulama yeteneği körelir, böylelikle doğuştan kendinde bulunan kâmil insan olabilme potansiyelini yine kendi elleriyle yok eder. İnsanın içindeki bu yön hayvani yön olarak adlandırılmamalıdır, nitekim hayvanlar içgüdüleriyle hareket etseler dahi duygusal ve hassas varlıklardır, tek düşüncesi o gün karnını doyurmak ve canını korumak olan hayvanlar, “kötü insan” karşısında son derece masum ve zararsız kalmaktadır.

Nurdan ve çamurdan yaratılmış olan insan, içindeki donanımı dışarı sunarak, gelişerek ve düşünerek kendini gerçekleştirebilir, lakin çamur yönü ağır basan insanoğlu hayvanlara, doğaya zarar vermekle kalmamış başka insanlara da zarar vermiştir ve hala vermektedir. Günümüzde her gün şahit olduğumuz savaşlar insanın insana yaptığı zulümlerdir.

İnsanoğlu elbette ki bir yücelme, Şeref ve onur üzerine yaratılmıştır ve çok mkemmел bir yapıya sahiptir. Lakin doğadaki yerimiz sebepsiz yere alınmamıŐtır, kendimizi yaratılmış varlıkların en yücesi görmemiz için yceltilmediğimiz aŐikardır. Eğer kendimizi minerallerden, bitkilerden ve hayvanlardan farklı görüyorsak, bu bize daha büyük bir sorumluluk verir (Guzman, 2017: 18). Bu minvalde felsefe, insanı yaratılış itibariyle sahip olduğu g ile övünen değil bu gücü erdem, iyilik ve topluma katkı olarak kullanma amacındadır.

İnsanı felsefi bir varlık olarak incelediğimizde karşımıza ölçülülük kriteri çıkmakta; içinde barındırdığı zıtlıkların birer ölçüsünü yakalayan insan dengede kalıp ilerleyebilmekte, ancak ölçüyü kaçıran tutum, düşünce ve davranışlar insan olabilme potansiyelimize gem vurmaktadır.

Protagoras "insan her Şeyin ölçüsüdür" der; ancak o bunu söylerken salt evrene ve insan bilincine değil, aynı zamanda uzaklık yakınlık, büyüklük küçüklük kavramlarını veren fizik bedene de atıfta bulunur. Mikrokozmos-insan, içinde olduğu ve var olduğu makrokozmos-tanrının canlı bir görüntüsüdür (Livraga, 2017: 25).

Bir başkasına tamamen benzeyen bir kişi yoktur. Farklı bir Şekilde düŐünüyor, farklı biçimde hissediyoruz; açıkçası farklıyız. Eflatun'un (Platon) "toplumu farklı bireyler arasındaki karşılıklı ilişkiler" olarak betimlemesinin sebebi budur. Bu nedenle insan topluluklarını tek düze ve sıradan hale getirme gayreti insanlığa vurulan bir darbedir; nitekim insan kendini aÇmak ve hür var olmak üzere bu dünyaya gönderilmiştir.

Düşünce biçimlerimizin asaletine ve saflığına zen göstermeliyiz çünkü sahip olduğumuz ve sergilediğimiz her düşüncenin, çevreyle bizim benimizden kaynaklanan kendine özgü dinamiği vardır (Livraga, 2017: 28). Kısaca insan olmak fiziki yapımızdan veya çok üstün yaratılmamızdan veyahut soyumuzdan kaynaklanmaz. İnsan olmak "iletişim" den gelir. İnsan olmak birbirine bağlanmaktır.

İnsanın sorumluluğu kendini ve başkalarını anlamak ve anlamlandırmak üzerine koŐullanmıŐtır. Toplum olmak; bizden ayrı olanla savaŐıp kısa ve kaotik hayatlar sürmek yerine birlik olup birlikte uzun ve nezih bir düzen kurmaktır. Yazıyı icat edip kendimizden sonrakilere bir Şeyler aktarabilmektir. Kendi güvenliğini bir kenara bırakıp bunu sağlaması için başkasına güvenmektir (Yücel, 2013:4).

İnsanlar eşit yaratılmışlardır ve birey bazı özellikleri bakımından toplumsal yapıda iş bölümü içerisinde bulunmak durumundadır. Bazı insanlar makam, prestij ve itibar sağlayan rollerde, yönetici ve idareci konumunda olabilirler, hatta bu vazifeyi hiçbir yol kat etmeden, kolaylıkla almış da olabilirler; o kişi de bilmelidir ki hiçbir vasıf, makam veya sahip olunan hiçbir değer kalıcı değildir. Toplumsal alanda herkese roller biçilir ve herkesin görevi o rolü doğru şekilde performansla dökmektir. En alt kademedan en üst rütbeye kadar herkes görevini en iyi şekilde yapmak ve iyi bir insan örneği oluşturmakla sorumludur. İnsan olmak hayatın bu gerekliliği olan bu noktayı da göz ardı etmemektir. Sosyal hayatta herhangi bir pozisyonda yönetici konumunda hareket eden kişi bilmelidir ki onun yönetici olması diğerlerini ondan daha aşağı yapmaz bu toplumsal hayatın rollerinden birisidir, ona bugün yönetici rolü verilmiştir, yarın işçi veya başka bir gün köle rolü verilebilir. İnsan olmak birbirini anlamak ve ötekini dikkate almak iken, ne yazık ki kendi oluşturduğumuz düzende bunu bozmak için uğraş vermekteyiz (Yücel, 2013: 8).

Birey toplumun bir ürünüdür. Zekâya ve kültüre dair ne varsa tarihi çağlardan günümüze ulaşmıştır. İnsanlık kâinatın mükemmel yaratılmış sistemine tabi olan bir alt sistemdir. İnsan olmak, doğayla, hayvanlarla, diğer insanlarla kısaca canlı olan her şeyle dost olarak yaşamakla anlam kazanır. Herhangi bir kişiyi mutlu/mutsuz eden etkilerin çoğu çevreseldir. Hayatımızdaki tüm eylemlerin bir şekilde başkasına bağlandığını, birilerinin etkileriyle başarılı, birilerinin etkileriyle başarısız olabildiğimizi insan olmanın birlik olma anlamını kavrayabiliriz. Her insanın hayatında mutlak surette başkalarının etkisi vardır; bu etki bazen bir nebze, bazen yoğunlukta, bazen dolaylı bazen direk olabilir. Elbette insanın sorumluluk alanını sadece insanlar oluşturmaz; o doğaya, hayvana ve hatta eşyaya karşı da sorumludur. Çevresini dikkate alarak yaşayan insan kendi alanını korur ve bozulmasını engeller. Bu meseleyi soyut olarak da ele alabiliriz; manevi yönden zayıf, iç âlemine küs ve kendisi ile barışık olmayan bir insan çevresine de olumsuz bir enerji gönderir ve “kötüyü çağırır”

Bir medeniyet parçası olma bilinciyle hareket eden, etik bir bakış açısıyla insana ve çevreye güven duyan kişi aynı zamanda güven de verir. İnsanın fitratında “olanı anlama” yeteneği vardır sezgi dediğimiz bu hissiyat sevme, güven duyma, samimi olma vb. duyguların varlığını veya eksikliğini hemen fark eder.

“İnsan nedir?” sorusu felsefi antropolojinin/insan felsefesinin de bir disiplin olarak başlangıcını oluşturur. Bu sorgulamayı ilk yapan filozof Kant’tır. Bu temel soru

içinde pek çok sorgu ve sual barındırır. Zikrettiğimiz bu büyük soru ile aslında şu tür soruları da sormuş oluruz: İnsanın bu dünyadaki amacı nedir? İnsanlığın kaynağı ve sonu nedir? İnsanı insan yapan özellikler nelerdir? İnsan ne ile sorumlu kılınmıştır? Bu ve benzer daha pek çok soru “insan nedir?” başlığındaki kapsamlı sorunun içinde saklıdır. Kant, insanda mevcut eğilim ve potansiyelini ahlaki bir çerçeveden incelemiştir ve insanda toplumsallaşma ve toplum-dışı olma eğiliminin bulunduğunu, bu eğilimlerin çok kuvvetli olduğunu hatta bu gerilimin insana toplumu oluşturma ve onu değişikliğe uğratma imkânı verdiğini belirtmiştir.

İnsanın akli, bilinci olması ve iletişim kurabilen, duyguları olan bir canlı olması insanın insanlığını belirleyen en önemli unsurlar olarak dikkati çeker. Akıl, dil ve toplum anlayışı diğerlerinden farklılıklar göstermekle birlikte çoğu filozof tarafından bahsedilen özellikler unsurlar insan doğasının temel belirleyicileri olarak görülmüştür. İnsanın felsefi incelemesi onun fiziksel özelliklerinden ve kavramsal düşüncelerinden öte onun sahip olduğu değerler âlemiyle alakalıdır. İnsan bir kültür ürünüdür. Kültür dediğimiz olgu ise belli bir coğrafyaya devlete veya bölgeye has alışkanlıkların gelenek-göreneklerin ve görgünün oluşturduğu en kapsamlı çerçevedir. İnsan kültür ile yoğrulur ama kendi iradesi ile karar verir ve davranır. Bu kapsamda insan metafizik bir yapıya sahip olan bir canlıdır onu yalnızca “düşünebilen bir hayvan” veya “iletişim kurabilen bir canlı” olarak tanımlamak yetersiz ve belki de yersiz olacaktır. Bu kadar karmaşık bir yapıyı tek bir cümle veya tek bir yön ile anlatmak imkânsızdır.

İnsan doğasını kavramaya ve açıklamaya yönelik girişimler arasında felsefi, teolojik ve bilimsel insan anlayışları en başta gelir. Felsefi insan anlayışına pek çok örnek verilebilir. Ancak belli bir insan doğasını kabul eden filozoflar arasında, bu doğanın nitelikleri konusunda pek çok uzlaşmazlık olduğu da açıktır. Örneğin Hobbes, insanı doğası gereği kötü (bencil ve menfaat düşkünü) bir varlık olarak kabul ederken, Rousseau’ya göre insan, iyi (bozulmamış) bir varlıktır. Rousseau’ya göre, doğa durumundaki insan henüz yerleşik bir sistemle tanışmamış olmanın verdiği kaygısızlıkla özgür, iyi ve mutlu bir varlıktır. Ama sosyal-siyasal ve kültürel bir varlık olmasıyla birlikte insanın doğası da bozulur ve kendine yabancılaşır. Liberalist öğretilerde insan çıkarıcı, hırslı bir varlık olarak tasarlanırken, toplumcu-marxist öğretilerde ise uzlaşmacı ve yapıcı özelliklerle tanımlanmaktadır.

İnsan ile hayvan (ve diğer canlılar) arasındaki farklılığın ne olduğu, söz konusu farkın bir derece mi yoksa nitelik farklılığı mı olduğu şeklindeki sorular, XIX. yüzyıldan günümüze kadar insan felsefesinin gündeminde yer alır (Günay, 2008: 13).

“...İnsanın yapıp-eden bir varlık olması için, onun aktif olması ve yapıp-ettiklerini bilmesi gerekir. Ne yapacağını bilmeyen insan hareket edemez, pasif kalır. Hâlbuki insan hayatı, duraklama, dinme bilmeyen bir akıştır” (Çüçen, 2015: 89).

Hayatın bu akışı içinde insanın tek başına olmadığını, başka insanlarla ilişki içinde olduğunu söyler Mengüşoğlu. Bu da diğer insanların yapıp-ettiklerine belli bir tavır takınmasını gerektirir. İnsanın yapıp-etmesi, tavır takınması ancak yönünün önceden belirlemesiyle mümkün olur ve doğal olarak önceden görme ve önceden belirleme bilgiyle doğrudan ilgilidir (Mengüşoğlu, 1988: 32). Ama “O (insan) yapıp-etmelerinin arkasında bulunursa, yani onların gerçekleşmesini isterse onları sürdürebilir ve bir şey elde edebilir; yoksa insanın başarılı olması olanaksızdır...” (Mengüşoğlu, 1988: 33; Hasanoğlu: 2016). Şöyle devam eder Mengüşoğlu, “İnsan ancak yapmak istediklerini, kendisini ortaya koyabileceği hareketleri gerçekleştirmek ister, yani insan ancak istediği bir hareketi ‘öne almak’ veya sonraya bırakmakta zorlanmazsa, kendi hayatını düzene koyabilir; yoksa o kendi hareketlerinin bir otomatı olur. Her otomat gibi ‘isteme’den yoksun kalır; istediğini değil, zorlandığı işi yapar. Hâlbuki insan ancak istediğini yapabildiği zaman, onun yaşadığı hayat, kendi hayatı olur” (Mengüşoğlu, 1988: 35).

“İnsanın bu varlık yapısı, hem iyinin, hem kötünün, hem haklılığın, hem haksızlığın, hem melek-olmanın, hem de şeytan-olmanın birbirine karşıt çekirdeklerini içinde taşır. İnsan bu disharmonik yapısını dizginlemek için devlet kurmak zorunda kalmış ve bu kurumu geliştirmiştir. Devlet, hem bir insan başarısıdır, hem de öteki insan başarılarının kurucusu ve koruyucusudur” (Hasanoğlu, 2016: 9).

İnsanın insanlığını şekillendirdiği süreçte çevrenin ve sosyolojik etki ve imkânların rolünü yadırgayamayız. Yaratılış itibariyle barındırdığımız özellikler bizi etkileyen insanlar ve imkânlarla, yaşanmışlıklar, kaygılar ve planlarla bizi şekillendirir. Farklı hayat standartları, farklı kültür ve coğrafyada yaşayan insanların birbirinden uzak bakış açıları ve zihniyetlerinin olması bu sebeptendir; ortak noktaları da olabileceği gibi “yaşantı” insanı her yönden etkilemesi aşikardır.

Gerçekten de, sanayi kentlerinde yaşayan insanla, uçsuz bucaksız kırlarda yaşayan insan arasındaki ayrımı düşündüğümüzde insanoğlunun bir kültür canlısı olduğunu ve yaşadığı kültürel çevreyle biçimlendiğini düşünebiliriz (Fişekçi,2007: 2).

2. BÖLÜM

ORTAK YAŞAMDAN MEDENİYET FELSEFESİNE

2.2 Bireyin Toplumda Başkalarına İhtiyaç Duyma Nedenleri

İnsan sosyal bir varlık olarak yaratılmıştır. Doğarken, beslenirken, büyürken, gelişirken vs. her aşamada bir başkasına ihtiyaç duyar. Bu ihtiyaç duyma sebebi şüphesiz sadece maddi/somut anlamda değildir insanoğlu bir gönül bağı oluşturmak için de bir başkasına ihtiyaç duyar; insan başkalarıyla iletişim kurma, diyaloga girme, anlama ve kendini anlatma becerisine sahiptir. İnsanın yaratılışı toplumsal bir yapıya uygun olarak yaratılmıştır, her insanda olan ve biz fark etmeden hayatımızı kolaylaştıran pek çok özelliğimiz bulunmaktadır, örneğin; yeni bir duruma alışma, eskiyi unutma, olay ve kişileri hafızaya kaydetme, fiziksel kabiliyetler, duygusallık vb. Bu tür özelliklerin hepsi hayatımızı daha kolay hale getiren, potansiyelimizde mevcut niteliklerdir. İnsan olmanın doğal ve genel nitelikleri dışında bir de kişiye özgü kalıplar alan, bireye göre dozu değişebilen durumlar mevcuttur ki bu tür farklı tutum, davranış, his ve düşünce de kişisel özelliklerimizi oluşturur (Gündoğan, 2015: 121).

İnsan ne muhteşem bir yapıda yaratılmıştır ki hiç kimse bir başkasına benzemez, her bireyin kendine özgü fiziksel görünüşü, bakışı, düşünce sistemi, uygulandığı ve karakteri vardır. Her uzvumuz bize özeldir, herkesin parmak izinin onun özgünlüğünü ifade etmesi yaratılan herkesin biricik olduğunun delilidir. Birbirinin aynısı gibi görünen, aynı anda, aynı aneden doğan ikizler bile hem fiziki yapıda hem karakterde birbirlerinden çok farklı ve bağımsızdırlar.

Her bireyin biricik olması ve toplumsal alanda bir diğerine ihtiyaç duyması “iş bölümü” yapılmasına zemin hazırlamıştır. Herkesin farklı algı, yetenek, potansiyel ve kabiliyette olduğu gerçeğini nazara aldığımızda bir kişinin yapamadığını bir başkasının yapması kadar doğal bir sözleşme olamaz, iş bölümü de bunu sağlar ve bu safhada uygarlığa doğru adım adım yol alınmaktadır. Zamanla göçebe bir hayat tarzından çıkıp yerleşik bir düzen kuran insanoğlu elbette artık ilkel bir hayat tarzının dışına çıkıp farklı

alışkanlıklar edinmiştir. Mevcut düzendeki fert sayısı nicesel olarak arttıkça otorite, kural, yasa, kanun, iktidar, ceza vb. kelimeler hayatımıza girmeye başlamıştır ve artık kendi toplumsal yapımız kendi seçimlerimizle oluşmuştur. Kurulan toplum yapısının sorgulanması, irdelenmesi, yenilenmesi ve bir devinim için de gelişebilmesi için ise toplum felsefesi karşımıza çıkar.

2.3 Toplum Felsefesi

Toplum felsefesi, bu çalışmanın ana teması olan “birlikte yaşama kültürü” ile yakından bağlantılı olması suretiyle felsefenin de bir parçasıdır. Zira birlikte yaşamdan kastedilen şey toplum olarak kurduğumuz bir medeniyette değerlerimizi koruyup karşı tarafa saygı duyarak yaşamaktır. Birbirimizin yaşam alanını darlaştırdıkça toplumsal düzen bozulmakta, birbirimizin huzurunu bozdukça toplum kalitemiz azalmaktadır. Felsefe insanı ele alan ve insan üzerinden bir sorgulamayla içe dönüşün kapısını açan bir dünyadır; toplum da insanın oluşturduğu bir kitlenin sistematik ve düzenli halidir, nihayetinde toplum felsefesi sadece sosyolojik değil felsefi bir alandır.

Toplum felsefesi, sosyal olayların özü ve anlamı üzerinde felsefi araştırmaları içerir. Toplumun özü ve nasıl olması gerektiği üzerindeki öğretisi ve önerileri sunar (Büyük, 2003:108). Bunu yaparken de bu zamana kadar toplumsal düzen ve işleyiş üzerine çalışmış, söz söylemiş, toplumsal bir sorunu dert edinmiş filozoflardan destek alır.

Latince ismi *socius* olarak geçen birey ve *societas* olarak geçen toplum birbirine bağımlı bir yapı içindedir. Bu iki kavramın birbirinden bağımsız olmalarının mümkün olmadığını bu konu üzerine çalışmış tüm filozof ve aydınlar söylemiştir.

Toplum felsefesini açıklarken toplumsal ilişkilerin çeşitleri üzerine durmak yerinde olacaktır (Girgin, 1995). Toplumsal ilişkileri insanın insana olan bağına daha net ifade etmek için ikiye ayırmak mümkündür:

- Birlikte Bulunma
- Bir İlişki İçinde Yaşama

Birlikte bulunma durumunda; herhangi bir etkiden söz edilemez, nesnelere de birlikte bulunabilir ve birbirlerinden bağımsızlardır, nitekim insanlar söz konusu olduğunda bir toplumda yaşayıp da birlikte bulunmanın ötesinde hiçbir etkileşimin

olmaması mümkün görünmemektedir (Arıcan, 2015: 98). Aynı apartmanda yaşamanıza rağmen tanımadığınız, selam bile vermediğiniz komşunuzla birlikte yaşarsınız ve onunla da bir etkileşim içinde bulunursunuz. Evde ve apartman içindeki davranışlarınızı komşunuza rahatsızlık vermeyecek şekilde ayarlıyorsunuz, dolayısıyla bizim ele alacağımız durum ikinci maddede geçen bir ilişki içinde yaşama durumudur, çünkü birlikte yaşayan insanların oluşturduğu toplumsal düzen mutlak surette bir şekilde bir başkalarından etkilenmekte ve o şekilde yol almaktadır.

Birlikte yaşama durumu aslen sosyolojiyle bütünleşmiş olsa da felsefe, psikoloji başta olmak üzere pek çok branşta incelenmeye ve çalışılmaya muhtaçtır. Zira toplumsal ilişkilerimizin çok efektif ve toplumsal yapımızın çok nitelikli olmadığı bir gerçektir.

Toplumsal yapı kabaca aşağıdaki özellikleri ile tanımlanabilir (Anar, 2017: 12):

- Değişme: Sosyal bağlar, kültür düzeyi, iklim, çevrenin etkisiyle siyasi, ekonomik vb. bakımlardan sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisindedir.
- Tarihsellik: İnsanlar tarafından yapılan, yıkılan, bozulan, tekrar yapılan, yenilenen ve yinelenen her toplumsal ilişkinin bir tarihi vardır. Her toplumsal ilişki belirli bir zaman ve mekânda kurulur.
- Fonksiyonellik: Belirli bir sosyal ilişkinin, belirli bir yer ve zamanda gördüğü işin farklı olmasıdır. İşlevsellik belirtir.
- Kavramsal İlişki: Toplumsal ilişki; değer dışı bir nitelik taşıyır. Örneğin ülkelerarası bir anlaşmada o protokole imza atacak devlet başkanları orada bireri ülke temsilcisi olarak bulunurlar, o masada kişisel kimliklerini bırakıp temsili kimlikleriyle varlık gösterirler.

Toplum kavramı, en genel anlamıyla insanlar arasındaki ilişkileri ve ilişkilerin etkileriyle oluşan kültür işaret etmektedir.

Toplumsal ilişkiler bireysel ilişkilerin birer sonucudur toplumsal yapı da bu tür ilişkilerin niteliğini ve içeriğini belirtir. Tek tek toplumsal olaylar toplumsal olguları oluşturur. Dolayısıyla toplumsal olgunun yapı taşı bireysel tutumlardır.

Toplum bireyin ait olduğu en geniş çerçevedir; toplumu oluşturan fertlerin sayısından (aritmetik değerlerden) çok daha farklı ve özel bir olgudur. Toplum; ortak bir hayatın genel hatlarını bilerek veya bilmeyerek beraber oluşturmuş şartlarını ve temel

unsurlarını paylaşan ve organize olmuş insan grubudur. Bu anlamda toplum bir sosyal ilişkiler dokusudur. İnsanın olmadığı bir yerde sosyal ilişki olamayacağı için toplumdan söz edilemez. Bu nedenle toplum, aynı zamanda insanların varlığıyla kendiliğinden oluşan tabii bir ortamdır (Coşkun: 2009).

Benzerlikler, tarihi çağlarda ırka ve aynı coğrafyadan gelmiş olmaya; modern topluluklarda ise aynı kültürü paylaşma şuuruna dayanır. Dolayısıyla toplum dediğimiz olgu insanlarla birlikte doğar ve şekillenir. Toplumunu oluşturan bireyler arası ilişkiler; gelenekleri, görenekleri, normları ve üslupları vb. kısaca kültürü meydana getirir. Bu bakımdan toplum ve kültür birbirlerini yansıtmaktadır. Kısaca toplum kavramını organize insan grubunu ifade ederken organize olmuş bir insan grubunun iş bölümüne, diyaloga ve karşılıklı saygıya olan ihtiyacını da kapsar.

“Toplum Sözleşmesi” kitabında can alıcı bir cümle söyler J. Jacques Rousseau:

“Bir toprağı ilk olarak çevirip, burası benimdir demeye cesaret eden ve çevresinde buna inanacak kadar budalalar bulan adam, uygar toplumun babasıdır. Eğer başka biri bu zorbaya karşı çıkıp toprağını çevrelediğı kazıkları çekip atarak ya da hendeğı doldurarak öteki insanlara; bu adamı dinlemeyiniz, meyvelerin herkesin olduğunu ve toprağın hiç kimsenin olmadığını unutursanız mahvolursunuz diyebilseydi, insanlığı ne kadar suçlardan, savaşlardan, yoksulluktan ve acılardan korumuş olurdu” (Rousseau, 1995: 2).

Bu ağır cümle ile J. J. Rousseau'nun bu muhteşem teşhisini açıklamaya çalışırsak; diğer kişilerden daha girişimci, kurnaz, özgüvenli ve zorba birisi çıkmış bu toprak benim demiştir ve ona hiç kimse bu topraklar herkesindir, toprak bölünemez ve sahiplenemez dememiştir. Böylece ilk eşitsizlik başlamıştır, akabinde herkes toprağı önce sahiplenene bir bedel ödeyerek yaşamaya devam etmiştir. Hiç kimse tabiata ait toprağı hiçbir zahmete girmeden sahiplenene zorbaya hayır dememiş, karşı çıkmamıştır, o zorba; gücü ve söylediğine olan inancı ile onları ikna etmek için hiç çaba harcamadan herkesi inandırmıştır. Böylelikle ilk adaletsizlik toplumsal hayata girmiş bulunmaktadır. Daha sonra da dünya zorba insanların adaletsizliğine mahkûm bir şekilde dönmeye devam etmiştir. İnsan hakları, eşitlik, hukuk ve hak paylaşımı söylemleri bazı ülkelerde kısmen ve nadiren yerini bulmuş, bazılarında ise bu kavramlar hükümsüz kalmıştır. Yani Rousseau'nun bu cümlesi bir varsayımdan çok öte acı bir gerçeğin toplumlara tokat gibi çarpmasıdır. Bu kaynağa göre uygarlık ve yerleşik düzen bir zorbanın sözüne uyan pasif

bir toplumla başlamıştır (Rousseau, 1995: 48). Günümüzde de neredeyse hiç değişmeyen bu uygulama gecekondularla, mülk ve arsa sahipleriyle devam etmektedir.

Tartışmaya ve yoruma çok açık olan detaylara daha fazla girmeden kitabının ilk bölümünde bahsi geçen eşitsizlikler üzerine durmak yerinde olacaktır.

- Doğal eşitsizlik
- Siyasal eşitsizlik

Jean-Jacques Rousseau'a göre doğal eşitsizlik fiziksel yapı ve fiziksel güçlerinin eşitsizliğidir, doğuştan taşıdığımız veya bizim kontrolümüzde olmayan bu durumlar aslen bir eşitsizlik değildir. Siyasal eşitsizlik ise uygarlık ile başlamaktadır, bu tür eşitsizlik insan hakkının yine insan tarafından tahrip edilmesini içerir. Rousseau'ya göre "eşitsizlik, doğal değildir, gücünü insan aklının gelişmesinden almakta ve sonunda mülkiyet yasaları ile gelişmektedir" (Rousseau, 1995: 135). "Toplum Sözleşmesi" kitabından verdiğim bu tür örnekler toplumsal yapının felsefi irdelenmesini içerdiği için bu bölümde mevcuttur. Toplum Felsefesi bağlamında söyleyecek sözü olan ve birlikte yaşama kültürü üzerine ışık tutan filozofların bu konudaki muhakeme ve sorgulamaları ilerleyen bölümlerde açıklanmıştır.

2.4 Birlikte Yaşama

Walzer'in ifadesiyle "ötekiyle sürekli burun buruna gelme hiçbir zaman bu denli yaygın yaşanmadı" (Walzer, 1998: 21). Uzak coğrafyalarda yaşayan bambaşka kültürlerle sahip bireyler veya aynı coğrafyada aynı kültürde farklı bakış açılarına sahip bireyler nasıl tek bir düzlem üzerinde buluşabilir? Kısaca farklı dil, inanç, ideoloji, kültür, estetik ve alışkanlık taşıyan insanlar "bir arada" nasıl yaşayacak? Bu yönde birçok araştırmacı, hem bağlı hem de özgün olmak kaydıyla "farklılıklarımızla nasıl bir arada yaşayabiliriz?" sorusunun cevabını aramaktadır.

Bütün toplumlarda gözlemlenen bir gerçek var ki, bireyler kendilerinden farklı olanlarla da temasa geçmek durumundadır. Toplumun üyeleri arasında, ortak kimliğe dayalı duygular mevcuttur.

En yakıcı birlikte yaşama sorunları birbirinden apayrı kültürel dünyalar arasında değil, güçlü ve zayıf kültür arasında yaşanır. Bu sebeple “birlikte yaşama arzusu içinde olmak” önemlidir (Köktürk, 2015: 296).

Davranışlarımızın büyük bir çoğunluğu yukarıda da bahsedilen örneklerde olduğu gibi yaşantılarımızla; yani çevre veya daha özelde içinde yer aldığımız gruplar içinde şekillenir. İnsan, sosyal bir canlı olmasının gereği olarak toplumdan izole olmuş bir biçimde yaşayamaz. Başkalarına her yönden ihtiyaç duyan insan tarihten bu yana hep sosyal bir hayatın içinde var olmuştur. Yıllar geçtikçe, çağlar atladıkça toplumsal yapı daha heterojen bir duruma gelmiştir. Küreselleşen dünyada her an, farklı bir etnik kimlik taşıyan, farklı bir coğrafyaya veya bambaşka bir kültüre mensup insanlarla bir arada yaşamamız mümkündür. Hali hazırda içinde bulunduğumuz yapı biz istesek de yalnızlığımıza izin vermemektedir. Doğanın her bir köşesini onlarca aileyi barındıran betonarme apartmanlar oluşturmuş, tek kişilik arabalar yol ve yer işgal ederken kalabalık toplu taşıma araçlarında nefes almak dahi imkânsızlaşmıştır, günümüzde eve ulaşmak için kat edilen yol ve saat artmış, kalabalıktan bir kaosa dönüşmüş büyük şehirlerde neredeyse her eylemimizi sırayla yapmak durumunda kalmışızdır, sıra kültürünün oluşmasını bir medeniyet göstergesi olduğunu savunarak ekmek alırken dahi bir kalabalığa maruz kalmanın insanın ömrünü tükettiği, şehir hayatının her bir bölümünde özellikle trafikte ömrümüzün kısaldığı, günümüzün bir bereketi kalmadığı açıktır.

Küreselleşmenin sonucu olarak farklı kültürlerin oluşturduğu çok yönlü kimlikler ve toplumun heterojen dokusu bugünün bir gerçeğidir. Görüldüğü üzere, içinde yaşadığımız dönemde, “çoğulcu” toplum yapısının daha ön plana çıktığı görülmektedir (Atalay,2013:4).

Uygarlık insanı ister istemez bir kalıba sokar, çünkü bu kadar burun buruna yaşadığımız başkalarını her hareketinizle etkileyebilirsiniz. Sosyal düzen, insanların sonsuza dek farklılaşmalarını, kendi bütünlüğü açısından tehlikeli görür ve genelde benzerlik yönünde bir baskı uygular (Bilgin, 1994: 150). Elbette insanlarda özgün olma, fark yaratma eğilimi vardır ve olmalıdır da zira bu eğilim (bu alandaki hareket kabiliyeti) sınırsız değildir. Çünkü toplum, doğası gereği katmanlı bir yapıdadır. Toplumda bir başkasının yaptığı pek çok tutum ve davranış diğerlerini etkilemektedir. Bu sebeple toplumsal düzende objektif bir değerlendirme ve yargılama için hukuk inşa edilmiş, suç çeşitleri ve tanımları yapılmış, ceza dediğimiz yaptırımlar uygulanmıştır (Atalay, 2013:5).

Yüzlerce, binlerce hatta milyonlarca insanın yaşadığı toplumlarda tabii ki çatışma olacaktır; çünkü milyonlarca insan demek milyonlarca kafa yapısı, milyonlarca düşünce, milyonlarca kültür ve milyonlarca görüş demektir. İki kişinin aynı görüş, düşünce, kültür ve ideolojide olması dahi çok zor bir durumdur. Nitekim toplumsal çatışma, bloklaşma, gruplaşma, bölünme ve kutuplaşma gibi kavramlar toplumsal yapının birliğine gölge düşüren, son dönemlerde sıklıkla kullanılan ifadelerdir. Şüphesiz, bu ifadeler bir sorunun varlığına işaret etmektedir. Elbette ki, buradaki sorun farklı olmak değildir. Sosyolojik olarak toplumlardaki farklılaşmalar doğal hatta yararlı ve gereklidir. Hatta siyasal ve toplumsal farklılıklar, farklı yaşam tarzları yararlı olmanın ötesinde demokrasinin vazgeçilmez unsurlarıdır (Karaman,2011: 12). Birbirimize temas etmeden, aynı dünyanın içinde farklı hayatlar yaşarsak “birlikte yaşam” dan ve birlikten oluşacak kuvvetten bahsedemeyiz. Farklı gruplar birbirleriyle her bakımdan (sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel) ilişki kurabilir ve bu ilişkiler sosyal hayatı oluşturur. Bunun dışında kalan alanlarda her bir grup kendi inancı ve dünya görüşünü benimsemiş, yaşama ve devam ettirmede serbest kalır (Karaman, 2011: 8).

Farklılık içerisinde zaruri olan birlik ve beraberliğin tesisi yolunda kişi gayret sarf ettikçe birlikte yaşama isteğini ve diyalog ortamını bozmadan, her bir grubun kendini karşı tarafa tanıtmaya imkân bulması mümkün olacak ve yeni bir dil geliştirilebilmesi mümkün hale gelebilecektir.

Evrensel kimlikte tüm insanların ortak bazı niteliklere sahip olduğu varsayımından hareket edilir. Kişi buna göre kendini etnik ve ulusal özelliklere değil insan olmaya gönderimle tanımlamalıdır (Anık, 2002: 32). Kişinin doğup büyüdüğü çevre ne kadar farklı olursa olsun insan olmanın getirdiği ortak noktalar mevcuttur. Bu ortak noktalar evrensel bir iletişim/evrensel bir kültür oluşturur. Evrensel kültür; etnik ve ulusal kodlardan, yerel bağlardan soyutlanarak ortak bir kültür oluşturmayı ifade eder. Kendine has yapısı ve asli değerlerine zeval getirmeden tüm ulusların kültürel anlamdaki ortaklıkları yeni bir üst kültür olarak yani evrensel kültür olarak kabul edilmelidir. Evrensel bir kültür çağımızda birbirimize bu kadar yakın yaşarken (bilim ve teknoloji anlamında) bir gereklilik olmuştur. Önemli olan insanın öz değerlerini yitirmeden evrensel yapıya uyum sağlamasıdır.

2.5 Kimlikler ve Sosyal Yaşam Pratiği

Bir toplumu incelemek için öncelikle o toplumu tanımak gereklidir. O toplumu tanımak için ise toplum yapısını oluşturan ve niteliğini belirleyen kişilere inmek gerekir. Yani toplumsal bir inceleme özelden genele giderek sonuç verebilir. “Kim?” sorusu insanoğlunu incelerken bize ilk kapıyı açacak sorudur. İnsan bu kapıdan geçerek kimliklere ulaşır. Bu kapıyı vurmayanlar, yüzeysel bir bakış ve toptancı bir görüşle hareket etmektedir. Başkalarının kimliğini önemsemeyenler onları tanımanın, anlamak için gayret etmenin bir külfet olduğunu düşünürler (Bulaç, 2000: 45). Bu düşünce yapısındaki insanlar bireysel kimliklerden çok, gruplara olan aidiyetlere önem verir. Herhangi bir bakımdan mensup olduğu herhangi bir grup varsa o kişiyi anlamak için o grubun genel özelliklerini az çok duymuş olmak yeterli olacaktır. İletişim kurmadan ve anlamadan yapılan damgalama yani etiketleme her zaman daha kolay bir yoldur, ancak uzun vadede toplumsal hayatı zora soktuğu, bu eylemin her açıdan her coğrafyada zarar verdiği ortadadır. Sosyal yaşam pratiği toplumu oluşturan bireylerin mensubiyetinden çok karakterine, ırkından çok kültürüne, dininden çok ahlakına, fiziksel özelliklerinden çok davranışlarına ehemmiyet vermekle olur. Sosyal yaşamda her bir kişi kendi alanından sorumludur ve karşısındaki de o alana müdahale etmeme hassasiyeti ile onunla bir arada bulunur, bu kısaca saygı duymak olarak ifade edilir. Saygı aslen insanoğlunun derinliğini anlayan, onun bir iç dünyası olduğunu idrak edebilen felsefi bir bakıştan kaynaklanır. Bu bakış açısı ile toplumsal yapı nitelikli bir hale dönüşür.

2.6 Ortak Yaşam Kültüründe Tehditler ve Problematikler

Gün geçtikçe değişen, gelişen ve küçülen dünyamızda her an tabi tutulduğumuz olaylar ve irtibatlar bizi kültürler ve medeniyetler çatışmasına mı yoksa kültürler ve medeniyetler birlikteliğine mi götürmektedir? Bu sorunun cevabı şuan için çok ümit var görünmemektedir, zira her geçen gün insanlar daha yabancı, daha ürkek ve daha tehlikeli olabilmektedirler (Girgin,1995: 7). XXI. yüzyılda ulaşmuş olduğumuz tekâmül düzeyine rağmen geleceğe bütünleşmiş ve birleşmiş olarak bakmamızı engelleyen pek çok faktör bulunmaktadır. Sosyoloji, felsefe ve psikoloji alanlarının üzerinde kesiştiği buna benzer pek çok husus, bu sahada çalışmuş olan bilim çevresinde de muğlak kalmış, fikir

geliştirmeye ve üzerine tartışıp ışık aramaya muhtaç bir husus olarak bu alanda önümüze çıkmaktadır. Öte taraftan bu konular üzerine yazan pek çok bilim insanı ve düşünürler söz konusu engeller ve sebepleri üzerine bilimsel veri ve istatistiklere dayanmaktan ziyade akıllarında olan ideal düzeni resmetmişlerdir. Birlikte yaşama konusundaki sorunsallığın çok su götürür bir konu olduğu ve göreceli pek çok detay barındırdığı açıktır; dolayısıyla bu konudaki çalışmaların geneli bilim insanlarının tasvir etmeye çalıştıkları hedef düzen üzerinedir (ütopyalar gibi).

Bu bölüm; konuyla ilgili kavramlara açıklık kazandırmaktan ziyade birlikte yaşama kavramı üzerindeki etkilerinin tartışılması, birlikte yaşama doğru bir ışık tutması amacıyla detaylandırılmıştır.

2.6.1 Farklılaşma

Toplumsal farklılaşmanın baş gösterdiği yer bireysel farklar ve bu farkların birleşmeye mani olabilecek kadar sorun teşkil etmesidir. Kişiler arası statü, cinsiyet, yaş, beklenti, bakış açısı, siyasi ve ideolojik görüş, görünüş, yaşam tarzı vb. farklılıklar birlikteliğe engel olmaktadır; aslen birliktelik olgusu tek tip veya benzer bireyler arasında değil ancak ve ancak bu tür farklılıkları barındıran toplumlarda mümkün olabilecek bir durumdur.

Bu perspektiften bakıldığı zaman yaşamın, tarihten bu yana kaçınılmaz farklılıkların ortaya çıktığı, bir değişim ve dönüşümler süreci ve farklılıklar yelpazesi olduğu açıktır.

Doğuştan getirilen farklılıklar gittikçe bilinçlenen toplumlarda doğal karşılanırken (ırk, soy, renk, mezhep, fiziki özellikler vb. farklardan dolayı dışlanma, ötekileştirilme ve damgalanma tarih sahnesinde fazlasıyla örneklenmiştir) özellikle son yüzyılda gözle görülür derecede azalmış, boyut değiştirmiştir, sonradan kazanılan özellikler ve bilhassa bunların adaletsiz olması toplumsal çatışmalara yol açmaktadır. Bu tür farklılaşmalar benzer ve aynı toplumda da görülebildiği gibi makro düzeyde ülkeler arası karşılaştırmada da görülmektedir (Fişekçi, 2007: 9). Hem aynı toprak üzerinde yaşayan topluluklarda hem de farklı topraklarda hayat süren topluluklarda yaşanan sınıfsal tasnif birlikte yaşam idealine pürüz düşürmektedir.

Farklı kùltùrlere ait bireyler arasında bir takım benzerliklere rastlanabilmekle birlikte aynı toplumun üyeleri arasında derin farklılıklar bulunabildiği açıktır (Karaca, 2012: 230).

Doğal olarak her toplumda ve her coğrafyada bireyler arası geçmişten miras alınan veya sonradan çeşitli etkenler sonucu edinilen sayısız farklılıklar yaşanmaktadır.

Meydana çıkan farklılıklar sadece bireyler arasında normal bir çeşitlilik olarak kalmayıp çoğu kez toplumsal çatışmalara neden olmakta, fertler arasında eşitsizliklerin yol açtığı hiyerarşilere ve sosyal tabakalaşmaya sebebiyet vermektedir.

2.6.2 Çatışma

En az iki taraf arasında oluşan uyumsuzluk durumundan dolayı vuku bulan kargaşa durumu çatışmayı tanımlamaktadır; çatışma sosyal bilimlerde sıkça konu edilmektedir. Bu alanda kalem tutan kimi düşünürler tarafından çatışma, sosyal değişmenin temel dinamikleri arasında gösterilmiştir (Karaca, 2012: 232).

Bu konuda en kapsamlı ve en etkili teorisyenlerin başında Marx gelmektedir. Malumları olduğu üzere; Marx, diyalektik metodu ile her yapının içinde kendi zıddını barındırdığını ve bu zıtlıkların çatışması sonucu oluşan yeni bir sentezin olduğu görüşündedir. İnsanın zihni ve bünyesi sayısız zıtlıkları bir arada barındırdığı için her zıtlığın yeni bir bileşeye meydana getirmesi beklenebilir bir sonuçtur. Bir başka deyişle; Marx, sosyal değişme motorunun sürekli bir 'çatışma' olduğunu iddia etmiştir (Arslantürk ve Amman, 2009: 370).

Çatışma teorileri, toplumun organik bir bütün değil, bir 'süreç' olduğunu, sosyal değişmenin kaynağı olan çatışma unsurunun, mevcut yapının bünyesinde tabii olarak bulunduğunu; bu yüzden çatışmanın kaçınılmaz ve fonksiyonel bir olgu olduğunu ileri sürerler (Arslantürk ve Amman, 2009: 371).

Çatışan taraflar arasında bir farklılaşma olduğu açıktır fakat sadece farklılaşma çatışma için yeterli bir sebep değildir, olmamalıdır. Birbirine kenetlenmiş üyeler arasında çatışma yaşanabileceği gibi birbirlerine taban tabana zıt topluluklar arasında uyum ve ahengin gözlenmesi mümkündür. Kısaca çatışma olgusu bakış açısına bağlı gelişir; reel kriterler veya özellikleri yoktur; tarihten bu yana tabiattaki varlıkların gelişimini ve

değişimini bir çatışma ve mücadeleler arenası olarak yorumlamak mümkün olduğu gibi; kâinatın bir uyum ve bağımlılıkla işlediğini de söylemek mümkündür. Her iki bakış açısı için de kuvvetli deliller mevcuttur (Karaca, 2012: 237).

2.6.3 Ötekileştirme ve Damgalama

Ötekinin düşman olarak algılandığı bir ortamda birlikte yaşamak bir zorluk olurken, huzur ve refah içinde birlikte yaşamak ise bir hayal olur.

İnsanlar kendilerini ve ait oldukları grubu ayrı tutmak veya yüceltmek için sıklıkla gerçek olmayan bir damgalama olayı gerçekleştirirler; karşısındaki kişi veya kişilere bir çeşit özellikler yakıştırır ve onu sadece o özellikler dairesinde tasnif edip etiketlerler.

Nevzat Tarhan'ın ifadeleri ile

Kişinin sosyal durumunun tanımlanması, belli bir kültür kalıbına oturtulması ve o kültürel kalıbın standardının belirlenmesine 'sosyal damgalama' veya 'etiketleme' denir... Damgalama, kültürel alt grupları yönetmek, etiketlemek, değersizleştirmek ya da yüceltmek için kullanılır... Stigmatizasyon adı verilen bu toplumsal damgalamaların düzeltilmesi gerekir... Kör, topal olarak stigmatize kişi ve gruplar kendilerini dışarıya karşı kapatırlar... Damgalama, önyargı ve ayrımcılığa zemin hazırlayan ciddi bir problem alanıdır (Tarhan, 2015: 5).

Damgalama ve ötekileştirme toplumsal uyuma engel olan kasıtlı bir eylemdir. Bunu gerçekleştiren birey, grup veya toplumlar böyle bir dışlamayla kendi menfaatleri doğrultusunda daha sağlıklı yol alabileceklerini düşünürler ancak hakikatte kendilerine de büyük zarar verirler nitekim doğru bir yaşam ve uyumlu bir birliktelik üzerine kurulu dünyayı yaşanmaz kılan etmenlere hizmet ederler ve kendi yaşam alanlarını da maneviyatta kirletmiş olurlar. Bu tür ayrımlar toplumsal çatışmaların veya ayrışmaların en problemlili boyutunu oluşturmaktadır, bu tür alenen yapılan art niyetli durumlarda uzlaşma imkânının bulunması ve güven ortamının sağlanması mümkün değildir. Birbirine güven duymayan toplum üyeleri zamanla yabancılaşacak ve izole olacaklardır.

2.6.4 Kalıplaşmış Eğitim Sistemi

Bir kişinin bilgi-becerisi, zihinsel yetenekleri, ruh sağlığı ve ahlak bakımından oluşan bileşkeye nitelik; bireylerden oluşan toplumun özelliklerine ise toplumsal yapı adı verilir (Hasanoğlu, 2016:5). Birbirleriyle çok bağlantılı işleyen bu iki kavramın birincisini o toplumun eğitim sistemi şekle sokar. Yaşadığı coğrafyanın sistemsiz, istikrarsız ve eğitimsiz olmasına rağmen pek çok aydın topluma ışık tutan birer meşale görevini edinmeyi başarmışlardır ancak toplum yapısını yansıtan ve genel bir fikir edinmeyi sağlayan istisnai (azınlıkta) kişi veya gruplar değil; kitlenin büyük bölümünü oluşturan ortalama (yaygın) niteliklerdir. İstisnai gruplar ancak örnek olabilir lakin toplum yapısını düzeltmeye yetmeyebilir. Yapılacak gözlemler toplumsal hayatın düzenlenmesinde eğitim sisteminin önemini açıkça göstermektedir. Milli eğitimin özgür ve özgün düşünceli bireyler yetiştirmesinin yerine kendisine sunulan doğruları kabul etmeye mecbur zihinler büyütmesi toplumsal hayata vurulan bir gemdir. Felsefi bir bakış açısına sahip olmak, sebep ve sonuçları matematiksel olarak ölçüp tartmak, sorgulamak, adabı muaşerete uygun olarak davranmak toplumsal hayatta gerekli çok basit fakat etkili ipuçlarıdır (Güleryüz, 2010: 8) Gelişmemiş, değişmemiş ve güncellenmemiş bir eğitim sistemiyle bireysel hak, özgürlük, nitelik ve hakların korunmasından söz edilemez.

Ancak her insanın özel olduğunu vurgulayan bireysel karar ve düşüncelere saygı duyan, eğitim kapsamında her adımın neden ve ne amaçla yapılması gerektiğini anlatan bir eğitim sistemiyle sağlıklı öğretim sağlanabilir, bu da bireysel niteliklere yansıtacak ve toplumsal yapıya dönüşecektir.

2.6.5 Kural Kirliliği

Toplumları birbirinden ayıran ve toplum yapısının oluştuğu şekle etki eden başlıca özelliklerden birisi de kural koyma stilidir (Titiz, 1999). Sosyal hayatın vazgeçilmez her alanında karşılaştığımız kurallar çemberi düşünüldükçe kural koyma mantalitesinin hayatımızı ne denli yoğun etkilediği görülecektir.

Konulmuş ancak günümüzde muhafazasına gerek kalmamış ya da geçmiş zamanın gereklerine göre konulmuş fakat mevcut durum göz ardı edilerek şekillenmemiş

kurallarla doludur yaşam alanımız. Üzerine II. şahsın düşünüp sorgulayıp ne şekilde toplumsal hayata katkı sağlayacağı hiç tartışılmamış, kuralı koyan o otorite kimse ne şekilde nasıl düşünülerek konulmuşsa o şekilde yıllar boyu geçerli kalan kurallar vardır, hala. Bugünün yarışan dünyasında toplumların refah ve güvenli bir ortamda birlikte yaşamaları için ilk adımlardan biri de mevzuat alt yapılarını gözden geçirip yeniden düzenlemektir. Kurallar arası uyuma ters düşen bir yasa, yönetmeliğin kaldırılması veya güncellenmesi gerekmektedir (Titiz:1999). Kural reformunu düzenleyen kurallar doğru konulmaz ise yeni ve çarpık bir sistemde bozuk yaptırımlar devam edecektir. Bu mevzuat reformunun gereklerinden birisi de konulmuş kuralların uygulanıp uygulanmadığının tespiti ve sonucunun toplumsal hayata katkısıdır. Bu tür düzenlemelerde söz sahibi olan idari nosyonlu ekiplerdir ancak bu tam bir mühendislik konusudur; bilinmelidir ki toplumsal hayatın düzenlenmesinde eksik veya çarpık tek bir tuğla her köşeyi etkileyecek veya tehdit edecektir, bir matematik hesabı kadar net ve hassas bu tür düzenlemelerin gelişi güzel yapılması veya kişisel bakış açılarına tabii duruma gelmesi birlikte yaşamı bir kaosa dönüştürebilmektedir.

2.6.6 Negatif Düşünce Geleneği

Bilgi toplumu “yaşamak için yaşamak” tan ziyade amaçlar edinen, bunun için de yoğun bir bilgi alışverişi için de olan, sorgulayan, üreten bireyler topluluğudur.

Hayatta olmayı kendi başına bir amaç olarak gören bir topluluk ise yaşam denilen “boşluğu” doldurabilmek için çeşitli yöntemler kullanır; zaman geçirmek veya vakit doldurmak gibi deyimler sadece yaşamak için yaşayanların icra ettikleri hayat tarzıdır (Titiz, 1999: 3).

Bize sunulmuş olan yegâne hayatın her anını başta kendimize ve sonra içinde bulunduğumuz toplumsal yapıya katkı sağlamak ve onu nitelikli hale getirmek için geçirdiğimizde yetmeyecek olan zaman, onlar için öldürülmesi makbul, boş geçirilmesi standart olan bir hal almıştır.

Ne tür bir yaşama gayesi edinilirse edinilsin kişinin değişmez özelliklerinden birisi de başkalarını etkilediği ve bu sebeple toplumsal hayatta bir payı olduğudur. Sadece varlığını sürdürmeye yönelik bir hayata adanmış olan kişileri en kolay tatmin eden tutum

negatif düşünme biçimidir; çünkü yıkıcı olmak, yapıcı olmaktan çok daha kolaydır. Bir eseri veya olayı veyahut bir düşünceyi olumsuz ve yersiz eleştirmeniz için o işi yapmanız gerekmez ve hatta o iş üzerine en ufak bir fikrinizin olması da gerekmez. Bu kadar kolay ve yıkıcı bir yolu kendine düstur olarak benimsemiş bireyler bu şekilde kendilerini yüceltir, üretilmiş herhangi bir şeyde kusur görmenin bir kabiliyet olduğu yanılgısına varırlar ve onu düzeltmek, değiştirmek veya geliştirmek için en ufak bir hareket göstermezler. Üretilen bir şeye karşı duyulan övgü sanki kişiyi aşağı çeker ve hayran olarak kalmasına ve pasif rol bürünmesine yol açar.

Edward de Bono (1962) bu konuyu şu şekilde açıklar,

“Kendini değiştirmeye karşı savunan bir sistemin negatif olmaktan başka bir seçeneği yoktur. Hiçbir değişime izin verilmediği için önerilen tüm değişimler yanlış olarak gösterilmelidir. Olumsuzluk düşük akıl düzeyinin açık olduğu tek eylem türüdür. Bu tür akıl kendi başına bir şey yaratamaz yeteneğini ancak eleştirerek sergileyebilir. Politik tartışmalarda kişiler kendi partilerinin iyi yanlarını ortaya koymak yerine karşı partiye saldırdıkları ölçüde tartışmaya girerler. Bu tip düşünme biçimi Ortaçağın skolastik filozoflarınca özel bir amaç için gerçekleştirilmiştir. Bu amaç Hz. İsa'nın öğretileriyle ilgisi olmayan ve yalnız sözcüklerden ibaret olan teolojisinin savunulmasıdır. Ruhban sınıfı tartışma konusunda eğitilirdi. Salamanca üniversitesinde dinlemeye dayalı 14 yıl süren bir eğitim yalnızca bu yöntemi içerirdi. Aziz Thomas Aquinas'ın kiliseye kabul ettirdiği bu düşünce biçimi günümüze kadar gelmiştir” (De Bono, 1962: 33).

Mecbur kılındığımız birlikte yaşama eylemini bir kültürel alışverişi dönüştürmeyi, bir huzur ortamına çevirmeyi ve toplumsal yapıyı bilgi kaynaklı bir atmosfere dönüştürmeyi amaçlayanlar öncelikle negatif düşünme geleneğimizi yıkmaya gayret göstermelidirler. Bu kişiler negatif düşünce ile çözümsüz bir yıkım yapak yerine çözüm üretme, yapıcı olma, istişare etme, eşit hak sahibi olma amacıyla bir kişinin değil toplumun menfaatini düşünmek için destek olmalıdırlar.

2.6.7 Dinin Siyasete Hizmet Etmesi

Değerler sistemi bir toplumun temel elementlerinden birisidir. Toplumsal değerler bir yandan toplumsal ihmal ve ihlalle zayıflayacağı gibi diğer yandan da ona aşırı bir mutlak bağlılıkla yaşayan zümreler tarafından da yozlaştırılır. Eğer bir toplum ifrat ve tefrit dengesini koruyamaz ise onu yücelten ve güçlendiren kimi değerler gün gelir hastalıklı bir hal alıp topluma yara açan birer virüs haline gelebilir (Titiz, 1999: 3). Din

bir toplumun manevi değerlerinin yapı taşıdır, her toplum inancı ve imanı doğrultusunda hareket etmekte haklıdır. Dinin somut bir savunması ve objektif bir öncüsü (fiziksel olarak) var olmadığı için dini değerler, zamanında toplumlara ithafen gönderilmiş kılavuz kitaplar ve hatta peygamberlerin yüce değerleri bu konudan rant sağlayanlar için saptırılıp her yönde kullanılabilir. En sağlıklı toplum dinini kutsal değerlerden kendisi öğrenen, araştıran, sorgulayan ve yaşayan bireylerden oluşur. Herhangi bir öncü veya akım doğrultusunda yaşanan dinin mutlak başka bir gizli amacı ve çıkar sağladığı kitleleri vardır. Din ve yaratıcıya iman, itaat ve ibadet gibi konular kişisel sorumluluk ve bilince tabidir. Bu konuda kullar arası bir yargı ve iddia kelimenin tam anlamıyla hadsizliktir.

Din, bilim, edebiyat, kültür ve sanat doğru, iyi ve güzel değerleri tesis etmede kullanılabilir üç alandır. Bununla birlikte bu alanlardaki kimi değerler sahte din, sahte bilim ve sahte sanat tarafından manipüle edilmektedir (Titiz, 1999: 5).

Toplumsal manevi değerlerin sahtelerinin tasalluttan kaldırılması için siyaset ve politikadan ayrıştırılması, iktidar ve muhalefet olgularının dışında bırakılması gerekmektedir. Manevi değerlerine hakikaten özen gösteren bir toplum, manevi öğelerinin bir güç aracı haline gelmesine müsaade edemez.

Bir ulusu oluşturan kimlikler; bir ideolojiyi oluşturan partiler, hepsinin bir “bütün” teşkil etmesini sağlayabilecek bir zemine (aralarındaki iletişimi sağlayabilecek ortamlara) sahip iseler, bu farklılıklar zarar getirmez bilakis katkı sağlar. Toplumda her yapıya açık ve kültürlerarası diyalog ortamı oluşturan, uzlaşmacı bir zemin yoksa farklılıklar bir buluşma ve birleşme unsuru bulamaz.

Farklılıkların veya birliğin kesiştiği en somut örnekler “akıl” ve “inanç” alanlarındadır. Toplumla laikler ve inananlar olarak iki kümeye ayırmış ve bir diğerini muhalif olarak değerlendiren gruplar, kendi sabit doğruları ve toptancı anlayışları uyarınca çatışmakta ve her iki küme de hakikati savunduğuna inanmaktadır. Bu bölünmeye neden olan ise, akıl ve inancın ayrı olduğu sanısıdır. Aslen böyle bir ayırım yoktur, akıl ve inanç iki farklı kutupta değildir. İnsan hangi görüşü benimserse benimsesin akılla kavrayıp öyle inanmalıdır. Örneğin İslam dininin gereği olan inanç çok akıllı delillere ve bilimsel verilere dayanmaktadır. Merak eden ve bu konuda akılla idrak edilebilen noktalar arayan kişi için sayısız deliller mevcuttur.

Mantıksal davranışlarımızı koordine eden akıl ile hislerimizi açığa çıkaran inanç, birbirleriyle sürekli olarak etkileşimde bulunması gereken iki kavramdır.

“İnançlar sorgulanamaz”, “sorgulanana inanç denilemez” kalıplarının nereden doğduğu bilinmez, ama bunun, akıl ve inanç bütünlüğü gibi yüksek bir kavrayış yolundan yoksun bıraktığı; bu yetmezmiş gibi toplumu düşman kamplara böldüğü de bir gerçektir (Titiz,1999: 7).

2.7 Sosyal İzolasyon Ve Yabancılaşma

İzolasyon ve yabancılaşma, toplumsal yapı üzerine fikir veren, sosyal hayatta ve çok önemli bir yeri olan iki kavramdır. Bu nedenle şimdiye dek birçok filozof bu sorunsal ile ilgili araştırma ve inceleme yapmıştır.

Yabancılaşma terimini ilk kez felsefi anlamda ilk kez Hegel kullanmıştır. Hegel, bu terimi Rousseau’dan esinlenerek kullanırken, Feuerbach, yabancılaşmanın kökenin insan olduğunu savunmuştur. Marx ise yabancılaşma kavramını bir sistematik üzerinde oturtmuştur.

Marx’a göre yabancılaşmış emek aşağıdaki maddede geçenleri de yabancılaştırır (Marx, 2017: 35) :

- Doğa
- İnsan
- İnsanın kendisi ve öz bedeni
- İnsan-insanla ilişkileri

1844 El Yazmaları kitabı, yabancılaşma kavramı üzerinde odaklaşan Marx’ın sisteminin temellerini sergiler (Marx:2011).

İnsan, Tanrıya ne kadar çok şey verirse kendinde o kadar az şey kalır. “İşçi, yaşamını nesneye koyar. Ama o zaman yaşamı kendisinin değil, nesnenindir. Demek ki bu etkinlik ne kadar büyükse işçi o kadar nesnesizdir” (Marx, 2011: 60). Marx’ın ortaya koyduğu yabancılaşma kavramı emek ile ilişkilendirilmiştir. Ona göre işçi ne kadar çok üretirse o kadar az tüketecek nesnesi kalacaktır.

Bundan şu sonuca varılır ki, insan (işçi) artık ancak kendini hayvansal işlevlerin gereğinde kullanarak (güvende olma, barınma, yeme-içme noktalarında) tatmin

sağlayabilir, bir de olsa olsa konutta, süste vb. özgürce etkin duyabilir. İnsansal işlevlerinde ise ancak hayvanlığını duyar (Marx, 2011: 66).

Marx'a göre hayvan sadece kendi kendisini üretme potansiyeli ile doğar oysa kişi kendi kendini üretebilmekten ziyade toplumu da şekillendirip doğaya bir form kazandırabilir.

Yabancılaşma teorisinin analizi Marx'ı yeni toplum modelleri aratırmaya yöneltmiştir. Marx yabancılaşmayı ekonomik ve siyasi kavramlarıyla birlikte incelemiştir. Marx'ın teorisi özne ve obje ilişkisini politik ekonomiye göre açıklar (Yelman: 2012).

Günümüz tüketim toplumunda ise insanın yabancılaşması artık uç boyutlara ulaşmıştır ve Marx'ın yaşadığı dönemden (tahmininden) çok daha ileri boyutlardadır. Günümüz insanı kendi özüne yabancılaşmış, adeta bir makineye dönüşmüştür. İnsanoğlu tükettikçe var olduğunu sanır; bilakis tükettikçe yabancılaşır, yabancılaştıkça da azalır. Marx'ın sözünü ettiği hayvanal işlemlerden yola çıkarsak, bu durum, günümüzde insanı "hayvanal işlevleri olan bir insan" değil, "insanal bazı işlevleri olan bir hayvan" kategorisine indirir (Anar: 2017). Marx, yabancılaşma kavramını emek ağırlıklı olarak irdelerken, günümüzde yabancılaşmanın çeşitleri ve boyutları farklılık kazanmaktadır.

Hegel; yabancılaşmanın idealist felsefesini popülerleştirmiştir. Ona göre yabancılaşma, insanın fiziki ve ruhi varlığı arasındaki ayrımı ortaya çıkarmakta, yabancılaşmış kişi fiziki ve ruhi yapısı arasında irtibat karamamaktadır.

Feuerbach, dinsel kendine-yabancılaşma olgusundan hareketle, dünyanın biri dinsel, biri yersel dünya olarak ayrılmasını inceler. Oysa dünya dinsel ve yersel olarak keskin bir ayrım yapılacak bir düzende değildir. Din dünyanın içinde, dünya ise dinin kapsamındadır. Feuerbach'ın incelemesi dinsel dünyayı laik temeline oturtmaktan ibarettir. Oysa bu laik temelin kendi kendisinden kopması ve kendisini bağımsız bir diyar olarak hayal âlemine yerleştirmesi olgusu, ancak bu laik temelin kendi kendisini bölmesi ve kendi kendisiyle çelişmesi ile açıklanabilir. (Engels: 1992).

Yabancılaşmayı kuvvetlendiren ve toplumsal alanda kaçınılmaz bir hal almış olan unsurlara şöyle örnek verilebilir: ırk ayrımına dayalı sınıflandırma, fiziksel özelliklere dayalı sınıflandırma; ideolojik kimlik, üye olunan grup, inanılan din, yabancılaştıran emek vb. Psikanalist ve sosyolog Eric Fromm da bu kavramla ilgilenmiştir. Fromm,

kapitalizmin yabancılaşma üzerindeki etkisinden söz eder; ona göre kişinin yaptığı iş kişinin dışına çıkararak onu belirler (Anar, 2017: 5). Post modern bir yanılısama içinde bulunan insan, hissettiği girift duygularla düşünceyi de tüketmekte, ona da uzak kalarak kendine yabancılaşmaktadır. Sonuçta kendisini bu yapıdan uzak ve ayrı hissettiği kişi, yaşamı anlamsız bularak kendisine ve topluma da yabancılaşır. Bu, kişinin kendisini, en başta da kendi benliğinden ve her şeyden soyutlaması, izole bir hayat istemesidir.

Kişileri damgalama, bir grup mensubu yapma çabası ve çeşitli sebeplerle tasniflemek de yabancılaşmayı getirir. Toplumdan bir şekilde dışlanan kişi kendine topluma sevdirmek için olmadığı biri gibi gözükeceğine uzak durmayı tercih eder. Bu da birbirinden hoşnutsuz ve mutsuz grupların çeşitli şekillerde dağılarak izole yaşamalarına sebebiyet verir.

Toplumsal yapıda kabul görmeyen farklılıklar sonucunda kişinin belli bir etiket altında algılanması ve memnun olmadığı bir sınıfsal tasnife maruz kalması durumunda ortaya çıkan izolasyon; depresyon, anksiyete ve düşük özgüven gibi ağır psikolojik durumlara neden olabilir. Kişi çevresinden uzaklaşmak ister ve içe kapanır. İzolasyonun etkileri yalnızlık içerir ve bunun sonucu kişinin dayanma kapasitesi düşer. İzolasyonun çeşitleri vardır; duygusal izolasyonda, kişi toplumla iletişimi reddeder ve yalnız yaşamı seçer, yalnız yaşayan kişi gün geçtikçe bu hayat tarzına alışır ve toplumsal hayata karşı çıkar (Anar, 2017: 6).

İzolasyon, kişilere olan güvensizlik, yaşanan hayal kırıklığı, toplumsal baskı vb. sebeplerle de ortaya çıkabilir. Çevresel etkilerden rahatsızlık duyan kişi kapılarını kapatır ve yalnız bir hayatı tercih eder, bu yalnızlıktan kasıt ıssız bir adada yaşamaktan değildir elbette, genelde iletişimde ve etkileşimde olduğu birey sayısı düşer fakat sıfırlanmaz, kimi insanlar ailesinin dışında, kimileri ise dostlarının dışında bir çevre edinmek istemez. Toplumsal kuşku ve güvensizlik bazen ülke değiştirmek, yaşam şartlarını ve koşullarını değiştirmek veya tamamen insanlardan uzak yaşamak gibi radikal fikirlerle de sonuçlanır lakin bu tür durumlar istisnaidir, dolayısıyla örnek teşkil etmez kent toplumunda yabancılaşmanın sıklıkla yaşandığı durum kalabalıklar içinde yalnız ve içe dönük hayat tercihidir.

Marx, “Nationalökonomie und Philosophie“ adlı yapıtında, insan ve doğayı dost kabul eder, sevginin gücüne vurgu yapar. İnsanın doğayla ilişkileri insanca olduğunda; sevgiye karşılık sevgi, güvene karşılık güven bulacağını belirterek, “sevgi uyandırmadan

seviyorsanız, başka deyişle, sevginiz o durumuyla sevgi yaratmıyorsa, yaşamınızı seven bir kişi olarak ortaya koyup da sevilen bir kişi olamıyorsanız, sevginiz bir güçlüktür, bir talihsizliktir. ” der (Anar, 2000: 29-30).

2.8 Ortak Yaşam Kültüründe Destekler ve Pekiştireçler

Modern yaşamda toplum genişledikçe ve dünya “küresel bir köy” halini aldıkça birlikte refah içinde yaşamının yollarını arayan toplum bilimcileri/felsefeciler/sosyologlar bireyi önceleyerek ve anlayarak bir düzen oluşturma eğilimine girmişlerdir. Bireyin kişilik hakları, özel seçimleri ve özgün davranışları yadsınamaz. Toplum bireyi yönetemeyeceği, bir kalıba sokamayacağı gibi bireyin de topluma karşı bir tavır sergilemesi bütünleşmeye engel olacaktır. Bireyselleşme kendisine sunulanı yapmak değil, potansiyelini keşfedip, geliştirerek kendini gerçekleştirebilen bir kişi oluşturmaktır. Kişinin bireysel tutum, davranış ve bakış açısı yok sayılamayacağı gibi onun topluma uyum sağlayan bir parçası olması ve insanlık yararına hareket etmesi yolunda çaba sarf edilmelidir. Bireyi toplumun hizmetçisi veya devletin kölesi olarak kabul eden bir sistem birlikte yaşama idealini imkânsız hale getirecektir/getirmektedir.

2.8.1 İletişim

İletişim; düşünce ve duyguların, bireyler, gruplar arasında söz, beden dili, yazı, görüntü vb. aracılığı ile değiş-tokuş edilmesini sağlayan toplumsal etkileşim süreci (Yüksel, 2015: 6-7) olarak anlatılabilir. İletişim tarihi insanlık tarihi kadar uzundur zira insanoğlu var olduğundan bu yana hep çeşitli yollarla karşısındakine kendini anlatma ve karşısındakini anlama telaşı içindedir.

Günümüzde iletişim denildiğinde ilk olarak iletişim araçları (telefon, TV, medya vb.) ile kurulan bağ akla gelir. Oysa ilk insan topluluklarının keşfettiği çeşitli sesler, hareketler, kullandıkları duman, yaptıkları çizimler vb. aracılığıyla sağlanan haberleşme de iletişimi ihtiyacından doğan iletişim araçlarıdır. İnsanlar arasında gerçekleşen duygu, düşünce ve enformasyon paylaşımına dair her türlü etkileşim bir çeşit iletişim olarak kabul edilmektedir (Karaca, 2012: 228).

Günümüzde her yer her an kalabalık bir insan kitlesiyle doludur, özellikle büyük şehirlerde hüküm sürmekte olan kozmopolit yaşam tarzı karşınızdakilerle iletişim kurmayı günün her anında bir şekilde mecbur kılmaktadır. Toplumsal uyum ve birliktelik yolu bireylerin birbirleriyle olan iletişiminin sağlıklı olmasından geçer, üslup, davranış ve kültürel öğeler göz önünde bulundurarak iletişime geçen herkes mutlaka kendini anlatabilir veya karşı tarafı anlayabilir. Bireysel farklılıklar bir okyanus dahi olsa konuşabilen veya herhangi bir şekilde kendini topluma anlatabilen bireyler her zaman birlikte yaşamayı başarabilmişlerdir.

2.8.2 Empati

Empati karşınızdakini yani muhatabınızı anlama çabası anlamına gelmektedir. Muhatabını anlamanın en iyi yolu ise kendini onun yerine koymak, o durumda olduğunuzu var saymaktır; böylelikle size ilk etapta ne kadar ters de gelse karşınızdakinin durumunu çeşitli bakımlardan düşündüğünüz zaman ve kendinizi o durumda hissettiğiniz zaman onu daha kolay anlayabilir, onunla daha rahat anlaşılabilirsiniz.

Bireysel ve toplumsal çatışmaların önüne geçerek anlaşılabilir bir iletişime varmayı empati ile gerçekleştirebiliriz. Tecrübe etmediğimiz bir konu üzerine ölçsüz tenkit, sorgusuz yargılama veya yargısız infaz gerçekleştirebiliriz, bu hataya düşmek karşınızdaki bireye haksızlık etmekle kalmaz onu kaybetmemize yol açabilir. Daha önceden yaşamamış veya yaşayamayacağımız bir durumda dahi bir anlık hayal gücümüzle kendimizi onun yerine koyar ve değerlendirmemizi o şekilde yaparsak olaylara yaklaşımımız daha yapıcı ve hoşgörülü olacaktır.

2.8.3 Hoşgörü

Birlikte yaşam alanının güzelleştiren, ötekini kabul ettiren ve ahlaki bir tutum oluşturan en önemli unsurlarından biri de hoşgörü kavramıdır. Toktamış Ateş'in ifadesiyle, "ötekine katlanabilmenin temel koşulu, hoşgörü ile bakmaktır. Hoşgörü; bir insanın kendinden farklı düşünceleri, inançları, değerler sistemi vb. olan insanlara karşı sevecen bir tahammül göstermesi demektir, yani katlanmaktır" (Ateş, 2000: 121-122).

Birbirine zarar vermeden, kırmadan dökmeden ve yıpratmadan sağlıklı ve anlaşılır bir iletişimin temeli hoşgörü ile sağlanabilir. Kişiler arasındaki mikro diyaloglardan uluslararası makro anlaşmalara kadar sosyal hayatın her aşamasında ihtiyacımız olan hoşgörü, sosyal sorunların tespiti ve çözümünde oldukça önemli bir rol oynar. Tahammül etmek başka şey, hoş görmek başka şeydir. Hoşgöründe iyi niyet vardır, insancıl bakış açısı vardır; karşındakini hoş görmemiz sizi zor bir duruma düşürmez bilakis pek çok sorun karşısında iyi bakış açısının vermiş olduğu rahatlama ile ferahlersiniz. Tahammül etmek bambaşka bir kavramdır; tahammül etmek veya tolere etmek bir sabır ve kredi gerektirir. Sizi istemediğiniz ve hoş görmediğiniz bir tutum karşısında zorlar, karşınızdakine bir şans daha vermenizi ve onu geçici bir süre idare etmenizi sağlar, bu her iki tarafı da stres altında bırakan bir durum olmakla beraber geçici bir anlaşma yoludur. Aktarılanlar, insan olarak tek değil toplum olarak birlikte yaşamak üzere bir vazifemiz olduğunu, bu vazifeyi hayatımızın bir parçası olarak kabul etmemizin kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Kısaca, zaman geçtikçe, çağlar ilerledikçe ve devir değiştikçe öteki ile burun buruna yaşama daha kaçınılmaz olmaktadır. Bu zorunluluk apaçık ortadadır, dünyanın neresinde olursa olsun güncel, gündemde ve geçerli bir husustur “birlikte yaşam” bu tür çalışmalarla da “bu alanı nasıl bir düzen ortamına ve işbirliği halinde karşılıklı fayda sağlayabilen bir yapıya çevirmeliyiz?” sorusu üzerine cevap ve öneriler aranmaktadır. Birlikte yaşam alanında huzur ve refahı sağlamada evrensel bir proje üzerine söz birliği ettiğimiz söylenemez. Teorik olarak birtakım tasarılar (evrensel insan hakları bildirgesi gibi) ortaya konulmuş ve uluslararası anlaşmalarla kabul edilmiş olsa dahi pratikte bu tür tasarıların gereği gibi uygulanması, denetlenmesi, toplumun her kesimine hitap edebilecek derecede yaygınlaştırılması pek mümkün olmamıştır. Çünkü toplum düzeni için insanın içinden gelen herhangi bir gayret ve samimi bir bakış yoksa hukuki tedbirler sadece kâğıt üzerinde kalmaya devam edecektir. Birlikte yaşama olgusu ancak kişilerin gönüllü gayeleri ve ahlaki tutumlarıyla bir şekle girebilir.

Mıgırđıç Margosyan’ın ifadesiyle, yapılması gereken şey “ötekileri” dışlamamanın aksine onların yaşam tarzını, örf ve adetlerini, sosyal yapılarıyla duygu ve düşüncelerini, özetle kültürlerini yakından tanıyıp gelişmelerine yönelik bir çalışma yapmaktır (Margosyan, 2000: 93).

Medeniyetin gerektiği ölçüde yaşayan medeni insanın yapması gereken, insani bir bakış geliştirmektir. Bu insani bakış da ancak ahlak çerçevesinde olabilir; bu minvalde davranışa dönüşecek olan bakış; kendi farklılıklarını ötekine dayatmak değil, onun farklılıklarının farkında olmak ve onu olduğu gibi kabul etmektir. Böyle bir atmosferde kendi zenginliklerini karşı tarafa göstermek daha kolay olabileceği gibi, evrensel barış ve huzur ortamının tesisine daha fazla katkı sağlama imkânı sağlanmış olacaktır (Karaca, 2012: 232).

2.8.4 Ahlak

“Ahlak insani bir kaygıdır, ardında yatan hiç bir otorite yoktur. ” demiştir Einstein.

Ahlak, insanın özünde olan, hiçbir zorlama olmaksızın insan olmanın gereğini bilip bu bilinçle hareket etmektir. Ahlak, sahip olanın değer yargılarını, prensipleri ve saygıyı barındırır.

Tikel, yani belirli bir duruma özgü ahlakilik (etik) ten bahsetmek yerinde olacaktır; insanın seçimleriyle belirlediği prensipleri ve ilkeleri aynı zamanda ahlaki yönüdür. Bu çerçevede ahlak felsefesi üzerine düşünmek aslında bilgece bir eylem arayışında olmak, yolda olmaktır (Uyanık, 2006: 228).

Her insanın bireysel bir ahlak anlayışı vardır; bunda doğup büyüdüğü aile, bağlı olduğu toplum, yetiştiği çevre, kültürel birikimi, manevi değerleri ve dünya görüşü etkilidir yani zihniyeti etkilidir. Dolayısıyla ahlaki hususta bir değerlendirme yapılacaksa insanların tutum ve davranışlarının kendi standartlarına göre olduğu ve kendi ölçülerindeki yaşanmışlıklardan yansıdığını göz önünde bulundurmanız gerekmektedir.

Kamil ve hâkim birey olma yolunda gayret gösteren insan, ahlaki vasıflarını sürekli kontrol altında tutmalıdır. Gün geçtikçe zor bir hal alan iyi insan olma durumu ahlaklı bir insan olma yolunda yaşamaktan geçer. Toplumsal hayatta kişiyi ahlaki bozulmalara yönlendirecek pek çok etmen bulunmaktadır. Ahlak sahibi kişi kendine o an için güzel görünen bayağı isteklere karşı dirençli, ilkeli ve disiplinli bir tutum sergiler.

Ahlak, iç dünyamız için bir vicdani sorumluluk olduğu kadar sosyal hayatı beraber yaşadığımız her türlü insana da saygı duymanın tutum ve davranışlara dökülmüş şeklidir.

Bilim insan davranışlarını 3'e ayırmaktadır (Uyanık, 2006: 229):

- Ahlaki davranışlar (hayvandan üstün)
- Ahlak dışı davranışlar (hayvandan aşağı)
- Ne ahlaki ne de ahlak dışı davranışlar (hayvanlarla aynı)

İnsanın nerede yer alacağı tamamen onun irade, akıl ve sorumluluğuyla belirlenir. Bir seçim yapmak insanın toplumsal rolünü belirler, zira seçmek diğerlerinden vazgeçmektir. Gotama Buda'nın aktardığı gibi; “ne hayvani beni terk etmek ne de bastırmak insani bir yol değildir. Hayvani ben vardır, gerçektir, kesip atılamaz, ancak ehlileştirilip insani benin hizmetine sokulabilir. Öncelikle ne olduğumuzu keşfetmeli, gerçek ben ile birleşerek hayvani beni eğitmenin yolları bulunmalıdır” (Uyanık, 2006: 238).

2.8.5 Bireysel Ahlak

İnsan kavramı yüzyıllar boyunca üzerine düşünülmüş, incelenmiş ve her çözümde yeni bir problem yaratan, tarihsel boyutuyla da felsefi alanı meşgul etmiş bir sorunsaldır. İnsanın filozoflar tarafından çeşitli tanımlamaları yapılmıştır. Bu tanımlar bazen birbirine anti tez oluşturabilecek nitelikte, bazen birbirini tamamlar boyuttadır. İnsan tasvirleri arasında bilindik olanları; iletişim kuran canlı, düşünen canlı, düşünen hayvan, yarı hayvan veya konuşan canlıdır. Bunlara ilave olarak insan tanımlanırken “ahlaklı canlı olmak” ifadesi de kullanılmalıdır, zira Nurettin Topçu insanı bu zeminle ele almaktadır. İnsan bir “ahlaklı canlı” olarak maddi ve biyolojik varlık katmanlarının üzerinde manevi bir varlık düzenini inşa eder. İnsani varlık düzeninin temelinde ahlaki değerler manzumesi yer almaktadır (Bayraktar, 2010: 54).

Mustafa Şekip Tunç, ahlak ve bireysel ahlak üzerinde ehemmiyetle durmuştur, insanı tüm boyutlarıyla incelemek gayesi ile hemhal olmuş, insanın bireysel ve türsel özelliklerinin yanı sıra kültürden gelen tarafın asıl kimliğini ve karakterini meydana getirdiğini savunmuştur. Bu özette de çıkarabileceğimiz gibi dil, din, sanat, edebiyat, tarih ve tefekkür kişinin entelektüel dünyasının yapı taşlarıdır (Bayraktar, 2015: 11).

İnsanoğlunun yeryüzüne gelmesinin ve bir hayat idame ettirmek üzere vazifelendirilmesinin birincil muradı bir ahlak kişisi olmak, ardından ahlak toplumu oluşturmak ve ahlak medeniyeti kurmaktır. İnsan ancak biyolojik varlık tabakasından sıyrılarak yükselip kemal noktasına erişebilir; kişinin insani değerleri keşfetmesi ancak ahlak kişisi olabilmesiyle mümkündür (Bayraktar, 2010: 53). İnsan, türünün bir örneği olarak değil de bir fert olarak davranmaya başladığında kimliğini kazanır. Kimlik sahibi olmak da hür seçimlerle ve sorumluluk bilinciyle anlam kazanmaktadır; yani ahlak kişisi olmak insanın bilerek eylediği bir durumun bağlı olduğu değerler manzumesini ve sonuçlarını ifade eder.

İnsanoğlu ne yapması gerektiğini bilme ve sonucuna katlanma imtihanı üzerine yaşar; dolayısıyla sahip olduğu özgürlüğün bir alanı ve sınırı vardır.

Bu bakış açısıyla; insani varlık düzeninin ahlaki değerler sistemiyle iliştiği açıktır; nihayetinde evrensel bir insani alanın ve evrensel bir ahlak düzeninin gerekliliği açıktır. Evrensel bir ahlak düzeninin ise tek yolu bireysel ahlakı taşımaktan geçer. Toplumun en küçük yapı taşı olan ‘kişi’ ahlakı dert edinip, ahlaklı bir yaşamı gaye edinmezse toplum yapısının belli bir kalite ve düzende olması beklenemez, zira insan insana bakarak pişer.

Bilinmelidir ki toplumsal ahlakın yapı taşı bireysel tutum ve davranışlar; yani bireysel ahlaktır. Kısa vadeli planlar içinde olan, geleceğin getireceği zarar veya faydaları göremeyen, anlık terfileri kalıcı bir gerilemeye tercih eden her birey, toplum ahlakında bir bozulma yaratır. Nasıl ki bir elma kasasında duran çürük bir elma diğerlerini de zamanla tahrip ediyorsa aynı şekilde bireyin kişisel ahlakında olan bir tahribat da zaman içerisinde toplumsal bozukluğa neden olmaktadır.

2.8.6 ”Tek” Olmaktan Çıkıp ”Bir” Olma Gayesi

İnsan bu evrene sebepsiz yere fırlatılmış olmadığı gibi tesadüf olarak da doğada ortaya çıkmış bir tür değildir. Kâinatı bir düzen içinde yaratan kudret insana da yer vermiş ve onu özel niteliklerle donatmıştır (Bayraktar, 2017: 13). İnsan sadece bilen bir varlık değil; seven, hisseden, bağlanan, inanan ve değer veren bir canlıdır. Bu noktada Yunus Emre’nin bakış açısı bize rehberlik etmektedir; Yunus’un bakış açısıyla insan, salt, dünyevi bir varlık olmaktan çıkmakta metafizik zeminde manevi bir varlık göstermektedir (Bayraktar, 2017: 27).

İnsan zamanı ve mekânı aşabilecek bir donanıma sahiptir bunu eylemek ise bir uyanış ve bilinç gerektirir. Yunus, insanı gündelik hengâmeden kurtararak içine dönme, insanlığa dönme ve kendini tanımaya davet eder (Bayraktar, 2017: 34).

Gündelik hayat temposu labirentte dönüp duran bir fare misali bizi bir fanusa hapsedmiştir, sürekli tekrarlanan kanıksanmış hareketler insanın başını döndürmekte ve şuurunu tahrip etmektedir.

Oysa insana lazım olan farkındalık ve düşünmektir. Descartes'in zamandan bağımsız cümlesi “düşünüyorum öyleyse varım” insanı insan kılan en önemli eylemin sorgulamak ve akıl etmek olduğunu anlatır. İnsan olmak; bilinç, bilgi ve davranış senteziyle hayat bulur; ancak buna erişen bireylerin oluşturduğu toplumsal yapı ahlaklı bir toplum olabilir. Toplumsal bir hayata; dolayısıyla toplumsal bir düzene mecbur kalan modern insan, insanlar arasında ikilik ve çokluk çıkardıkça kargaşaya yol açmaktadır. Yunus'un da ifade ettiği gibi ikilik ve çokluk yanıltıcıdır, asıl olan birliğe varmaktır (Bayraktar, 2017: 45).

İnsan, Darwin'nin iddia ettiği gibi tabiatın bir uzantısı değildir. Yaratıcı ve özgü bir varlıktır. “Hürriyet kimlere niçin lazımdır?” (Tunç, 1956: 721-724) sorusunun cevabı; yaratıcılık, özgürlük, kültür ve medeniyetin oluşumu için hayati ehemmiyete sahiptir. Toplum tek tip olmadığı gibi toplumun ihtiyaç duyduğu insan da tek tip değildir. Öyleyse eğitilmesi ve şekil verilmesi gereken insan tek tip olamaz ve olmamalıdır (Bayraktar, 2015: 13).

Ahmet İnam, Batıdaki ben-öteki ilişkisini Anadolu'da “can” kavramıyla değiştirmektedir. Can; özgelik ve özgülük olarak 2 ayrı güçten oluşmakta, bu iki devinimin birleşmesinden öz veya özne ortaya çıkmaktadır. İnam'a göre bizim dışımızdaki hiç kimse öteki değildir, herkes candır ve canandır. Bu bakış açısıyla bir can başkasını ancak can olarak algıladığı müddetçe ona can evinin kapısını açabilir ve onunla birlikte toplumsal hayata karışır (İnam, 2015: 32, 33).

Kenan Gürsoy ise ben-öteki ilişkisini ancak irfan kültürüyle özdeşleştiği zaman anlam kazanacağına, bunun da “hoşça” görmek zemininde sağlanacağına işaret eder (Gürsoy, 2015: 44). Bir vahdet bakış açısıyla “ben” den “biz” metafiziğine geçileceğini (Gürsoy, 2015: 47) ve bu şekilde yükselip her rengi tek düzlemde, bir harmonide buluşturabileceğimizi belirtir.

Birlikte yaşama zemininde insanın asıl vazifesi birlemektir, renkleri bir araya getirerek şeffaf bir fonda buluşturmaktır. Çünkü ikilikler, hakiki anlamda bir varlık

göstermezler. Topluma bir bütün gözüyle bakılmalıdır, toplumlar; bir çiçeğin yaprakları gibi, bir ağacın dalları, bir gökkuşağının renkleri gibi ayrı şekillerde bir bütün oluşturmaktadır. Bireylerin fiziksel, kültürel, psikolojik, politik özellikleri, çeşitli ırka, dile, dine, tarihe ve kültüre mensup olmaları bir zenginliktir. Unutulmamalıdır ki tek tip bir toplumsal düzende gelişme ve değişme beklenemez oysa hayat değişmeye, dönüşmeye, çeşitlenmeye (bir devinime) mahkûmdur.

İslam coğrafyası için Hz. Muhammed'in Medine Sözleşmesi ile başlayan birlikte yaşama süreci, İslam toplumlarının çoğalarak yayılmasıyla devam etmiş ve bu hususta en başarılı örnek olan Osmanlılık tecrübesiyle altın çağını yaşamıştır (Özensel, 2013: 14). Osmanlı devletini yönetim sistemi ve idari yapısının günümüz Türkiye'sine ilham vermesi, farklılıklara olan saygı, hoşgörü, adalet ve hakkaniyet çerçevesinde huzurlu bir toplumsal yapı için makro düzeyde devlet yönetiminin mikro düzeyde ise bireylerin gayreti gerekmektedir.

2.8.7 Toplumsal Ahlak

Bir toplumun moral seviyesini gösteren kurallar bütünüdür. Toplumsal ahlak kurallarını, o toplumun yıllar boyu süren yaşam standartları belirler. Toplumsal normlar hızlı ve kolay değişimlere kapalı olmakla birlikte bunun iki istisnası vardır: Toplumu sürükleyebilecek düzeyde güçlü bir lider ve dini kurallar. Her ikisi de manipüle edilmeye çok açık olan bu iki kavram pek çok toplumda toplumsal ahlakın çöküşüne yol açmıştır, ahlakı olmayan bir toplum ise kaos içinde çürümeye mahkumdur.

Toplumsal ahlakın gelişmesi toplumsallaşabilmeye mümkündür. Birbirleriyle barışık insanların aile kurmaları yeterli değildir, sosyal hayatta düzenli iş bölümünün, ortaklığın ve yoldaşlığın aynı şekilde devam etmesi gerekmektedir. Fikirlerin ve çözümlerin çeşitliliği dayanışma ve istişare ile ortaya çıkar.

Huzurlu bir toplumsal düzen için özellikle yöneticilerin hırs ve şehvetlerini kontrol altında tutması gerekmektedir. Demokratik toplumlarda siyaset, toplumsal hayatın düzenli bir şekilde sürdürülebilmesi için insanların kendi iradeleriyle belirledikleri mekanizmaya işaret eder (Uyanık, 2006: 229).

Şöyle ki; toplumsal hayatta hem kanun koyucu hem de uygulayıcı olarak yer alan birey, kendi ahlakıyla toplumsal ahlakı oluşturma gücüne sahiptir (Uyanık, 2006: 230).

2.8.8 Erdem

Erdem bilgi ve ahlak ile ortaya çıkar, yani erdemli insan iyinin bilgisine sahiptir, erdemler bilgeliğe dayanır çünkü bilge kişi kötünün iyiden farkını bilir, iradesini kendi sorumluluklarıyla sınırlar, tahammül gösterir, tedbir alır, seçimini iyiden yana kullanır. Teorik ve akli bilgi temel bilgidir, bu temel bilgi baz alındığında tutum ve davranışlar sadece iyi ve kötü olarak ayrılır. İstikrarlı biçimde seçimini iyiden yana kullanmak ise erdemdir. Ancak erdemi sadece iyinin bilgisine sahip olmak olarak tanımlamak eksik olacaktır iyiyi yaşantı haline getirmek ve somutlaştırmak gerekmektedir (Uyanık, 2006: 230).

İslamiyet açısından bu nokta Kaside-i Burde’de veciz bir şekilde anlatılmaktadır, “Amelsiz sözden Allah’a sığınırım” ve “Sana iyiliği emrettim lakin emrettiğim şeyi ben yapmadım ve dürüst olmadım, o halde sana doğru ol demem neye yarar?” (Busiri, 2004: 2).

Eğer toplumsal hayatta “dediğimi yap yaptığımı yapma”dan ziyade, rol model oluşturarak, örnek tutum ve davranışlarla ahlak ögesi gösterilirse, söz ile nasihatten çok daha etkili ve kalıcı olacaktır.

Erdemli olmanın kendinde hiçbir çıkar yoktur (çoğunlukla hayvanlar insanlardan daha başarılıdır) istikrarlı bir ahlaki değerler sistemi erdemli bireyler yetiştirebilir; erdem, ahlakın bir sonucu olarak insan karakterinde ortaya çıkar ve prensiplerle/ilkelerle sağlamlaşır.

2.8.9 Ölçülülük

Goethe’nin belirttiği gibi hiçbir şey insan için “ölçüsüz tenkit” veya “aşırı metih” kadar zararlı olmaz.

İnsanoğlu zıtlıklarla dolu bir deryada yüzmekte ve dengede kalmaya çalışarak yaşamaktadır. Nurdan ve çamurdan yaratılmış olduğu için doğuşu ile beraber kâinatın her iki ucunu da kendisinde barındırır. Bir yanı melek, bir yanı şeytandır; yani yaratılmış varlıkların en donanımlısı ve en akıllısı olmasına karşın en zalimi ve en acımasız da olabilmektedir. Akli ve kalbi ortasında halden hale bürünen insanoğlunu tanımlamak için

her keskin ifade yersiz olacaktır; zira o, ölçülülük üzerine programlanmış bir yapıda vücut bulmuştur. Sadece akli veya sadece duyguları ile karar veremez; sadece fiziksel veya sadece zihinsel yeterliliği kabul görmez; salt iyi veya salt kötü olmasıyla toplumda varlığını sürdürmez. Her bireyin karmaşık bir yapısı vardır; hiç kimseyi tanımlamak için tek bir sıfat yeterli değildir, özümüzde barındırdığımız özellikler ancak ölçülü bir tavırla vuku buldukça zenginleşir ve güzelleşir.

İnsan, bir dengeler manzumesidir. Her konuda, her alanda dengede gelişir, dengede dinamik olarak dönüşür. Yaşam mutlak bir denge oyunudur. Uçlara savrulmayıp her yönü keşfeden yoluna devam edebilir (Yüksel:2015).

Victor Hugo ne kadar da sade bir şekilde özetlemiştir ölçülülüğü: “Yumuşak olma ezilirsin, sert olma kırılırsın.” İnsanoğlunun temel trajedisi varlığının bu iki kutuplu yapısıdır (Yüksel:2015).

2.8.10 Toplumsal Alanda Hürriyet

Goethe “İnsanlar prensip kardeşliğiyle birbirlerine yaklaşırlar, düşünce, kanaat ve inançlarıyla birbirinden ayrılırlar” der.

Karar ve eylemlerimizin, yani hür irademizin iyi kötü neticelerini kabul etmek zorundayız. Bu ahlak ve erdem de savunmasıdır (Ak, 2015: 52).

Kişinin salt hürriyeti sağlıklı bir toplumsal hayat için yeterli değildir. Bizim hürriyetimiz karşımızdakinin hürriyetinin başladığı yere kadardır, dolayısıyla birlikte yaşam alanında sınırsız bir özgürlük yoktur zaten olsa dahi her iki tarafa da mutluluk kazandırmayacaktır. Gerçek hürriyet akıl, irade kullanımudur; hürriyetin iki büyük düşmanı ise cehalet ve taassuptur.

Bilge lider merhum Aliya İzzetbegoviç’in “İnsan için asıl olan masumiyet değil mükefelliyetir” (İzzetbegoviç, 2012: 17) sözü ile insanoğlunun sorumluluk alanını ve iradesini çok net anlatır.

Hürriyet kavramı da bilinci de modernizeye has bir durum değildir. Hürriyet algısının insana özgü bir durum olması hasebiyle bu değer de en az insanoğlu kadar kadim bir tarihe sahiptir (Atalay, 2013:3). İlk insanın ilk günahı bunun en açık ispatıdır. İnsan

özgürlüğünü kullanmaya kabiliyetli olarak yaratılmıştır. Çünkü özgürlük bir sorumluluk bilincine bağlı gelişir. İrade ve aklı olan insan özgürlüğünün derdine düşer. Akli melekelerini kullanamayan insanlar sorumluluklarından muaf olduğu gibi hürriyet alanında da hükümsüzdürler. Bundan dolayıdır ki bütün ilahi menşei dinlerde “insan fiillerinde esas olan hürriyettir” beyanı vaaz ve takrir edilmiş ve “dinde zorlama olmaz” hükmü sabit kılınmıştır.

Kavramlar taşıdıkları anlamın ağırlığına ve geçerliliğine göre itibar kazanma ve kaybetme ihtimallerine açıktırlar ancak bu kavramların istismarı kavramların itibarına ciddi manada zarar verir. Öyle ki bir zamanlar bizi büyüleyen ve bizde hayranlık uyandıran kimi kavramlar vardır ki bugün onları duymak dahi istemeyiz. Çünkü bu tür kavramlar toplumsal hayatta manipüle edilmiş, tüketilmiş, fazlasıyla sömürülmüşlerdir. Tüketim çılgınlığının son sürat devam ettiği günümüzde manevi değerlerimiz de hızla tüketilmeye devam etmektedir. İsraf edilen kavramlardan biri de özgürlüktür. Özgürlük kavramının her alanda ve her hususta kullanıldığı su götürmez bir gerçektir. Hürriyetin bir sınırı olduğu ve bu sınırın başkasının alanının başladığı yer olan toplumsal alanda her daim göz önünde bulundurulması gereken bir hakikattir, yani özgürlük sorumluluk bilinciyle oluşturulur. Bu anlamda “asıl olan hürriyettir” sloganının her zihinde yankılandığı günümüzde asıl olan hürriyeti oluşturabilecek erdem ve prensiplerin de aynı ehemmiyette göz önünde bulundurulması gerekir.

İnsanın istemediği bir şeyi yapmak zorunda kalmaması da bir özgürlük olarak anlaşılabilir lakin pek çok kişi ekonomik özgürlüğüne kavuşma adına istemediği işleri yapmakta belki de hiç hoşnut olmadığı ortamlarda bulunmaktadır, hürriyet kavramı günlük hayattaki hal, hareket, tutum ve davranışların da dışına çıkan makro ölçekte bir değer taşıyan çok yönlü bir olgudur. Başka bir örnekle; Vatanın hürriyeti bağımsızlık, manda ve himaye altında olmamaktır; bağımsız bir vatani olan kişi bu bakımdan özgürdür; düşündüğünü dile getirebilen, sorgulayan bir zihin, hür bir zihindir, bu da bir zihinsel özgürlüktür. Nitekim zihinsel özgürlük her durumda fiziksel özgürlükten daha değerlidir.

Hürriyet insanın iradesidir; iradenin gerekliliği ise seçimlerinde ve kararlarında hür davranma yani aklını kullanmadır; şöyle de ifade edilebilir ki herkesin hürriyeti aklıdır yalnız akıl dışında da meyledilen pek çok husus olduğu aşikârdır (sezgi, his, duygu, vs.) ve insan daima aklının gösterdiği ölçüde hareket edemez. İnandığı veyahut

sorgulamadan koşulsuz şartsız savunduğu pek çok adet, kültür, inanış ve hatta dini seçerek de aklını kullanmayı bırakmış duruma gelmiştir oysa insan seçimlerini yaparak ve seçimlerini yaşayarak da aklını kullanmaya devam etmelidir. Ama yanılığında olan insan çoğu durumda başkasının aklıyla yaşamayı seçmiştir (Ak, 2015: 39).

İnsanoğlu, yaratılış gereği kolay olan şeye meyleder, kolaya yatkındır. Standart bir insan zorun değil kolayın peşindedir. Sıradan bir insanın zihni, sorup araştırmadan kabul ederek sınıksız sarıldığı inançlardan oluşur. İnançlara sorgusuz itaat etmek, aile ve çevrenin takdir ettiği dünya görüşünü benimsemek, onların hayranlık duyduğu lider ve rejimlere taraf olmak vb. örnekler ülkemiz nüfusunun yarısından fazlasının kendini hiç yormadan başkalarının ayak izinden yürümelerinin örnekleridir. Lakin bu bir gerçektir ki bu tür tercihler özgün değildir, önceden verilmiş kararlara tabi olmak o kararların senin zihinsel yapına, ideolojine, yaşam görüşüne uygun olduğu anlamına gelmez hatta çoğu kez zamana bile uymaz. Bu tür zihinler, sürünün alışmış olduğu sistemi alt üst edecek her türlü yenilik ve aykırılığa karşıdır. Bağlandığı inançlar ve bağlı olduğu sabit görüş ile kaynaşamayacak her yeni fikir, kafasına yeni bir düzen vermeyi gerektirir, bu işlev ise bir hayli güçtür. Bu şekilde sorgulanmamış ve anlamlandırılmamış bir düzene tabi toplumlar için devrim bir gerekliliktir. Unutulmalıdır ki devrim dediğimiz olgu yapıcı anlamda uygulanırsa bir toplumsal uyanışın eseri olur. Zira Peygamber efendimiz Hz. Muhammed de İslam'ı tanıtmak için o dönemki bağnazlığa karşı bir uyanışa kapı açmak, bir devrim yapmak üzere gönderilmiştir.

Hürriyet zihinde başlar ailelerde ve toplumlarda devam eder. Hür bir toplum özgür düşünceli bireylerden oluşur, dolayısıyla bir başkasının iradesine engel olmak, seçimini etkilemek veya onu seçimi olmadığı bir yola yönlendirmek hürriyete gem vurmaktır, bu tür bir yapıyla yönetilen toplumlar birbirlerinin özgürlüğünü engelledikçe kendi kendilerini köleleştireceklerdir.

Ahmet İnam'ın da belirttiği gibi “zihinsel özgürlük sorguyla sualle gün yüzüne çıkar, araştırmayla hayat bulur, istişare ile çözüme kavuşur, bireysel seçimlerimizle bizim hakiki tercihimiz olur” (İnam, 2015: 33), “zihinsel özgürlükte başka bir zihne (başka bir kula veya düşünceye) koşulsuz ve şartsız itaate yer yoktur”.

2.8.11 Çok Kültürlülük

Temel özelliği ile kültürel çeşitliliği ve çoğulculuğu ifade etmek için kullanılan çok kültürlülük her şeyden iki veya daha fazla farklı yapıyı içerir. Sosyal bilimler bağlamında çok kültürlülük 1990'lerden itibaren artış göstermektedir. Batıda kültürel çeşitliliği ifade ederken başlangıçta Latince kökenli pluri (çokluk) kavramı kullanılırken daha sonra nitel çokluk içinde nitel çeşitlilik anlamını içeren multi kavramı kullanılmaya başlanmıştır (Anık, 2012: 78).

Çoğulculuk insanların karar verirken başkalarına açık olabilmeleriyle anlamlıdır; bu anlamda çoğulculuk daha hassas ve ahlaklı yaşamayı zorunlu kılmakta ve gerektiğinde seçim ve haklardan feragat edebilmeyi gerektirir. Zira çoğulculuk dediğimizde birlikte yaşam; birlikte yaşam denildiğinde ise farklılıklar ve çok kültürlülük kastedilmektedir (Arıcan, 2015: 19).

Dünyada çok kültürlülük kavramı ilk olarak 1957 yılında İsviçre'de kullanılmıştır fakat bu günkü anlamını 1960'ların sonunda Kanada'da bulur (Özensel, 2013: 5).

Çok kültürlülük sömürgecilik dönemiyle toplumsal yapının bir tanımlanması olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Kültürlerarası etkileşimin hızlanması da bu dönemlere dayanmaktadır. Sömürgecilik dönemi sırasında kültürlerarası etkileşim sadece sömürgeci toplum ve sömürge toplumu arasında değil, bu vesile ile tüm dünya çapında kurulan ekonomik ilişkiler ağı sayesinde pek çok kültürü kapsamıştır (Özensel, 2013: 4).

Çok kültürlülük tezi ulusallığı aşan bir tasarımdır ve ulusalcılığın açmazlarından doğmuştur. Ulusalcılıkta; milleti oluşturan etnik çeşitlilik göz önünde bulundurulmaz veya bütüne ekleneneceği varsayılır. Dolayısıyla mevcut yapının homojenleşebileceği kabul edilir, farklılıklar nicel olarak çok fazla olsalar da azınlık kategorisinden kurtulamaz.

Çok kültürlülük kavramını devlet politikasına uyarlamış ve bu konuda bir düzen oluşturabilmiş ülkelerde dahi problematik alanlar mevcuttur ancak, çok kültürlülük söylem aşamasında dahi olsa hoşgörü ve saygınlık adına toplumsal alanda olumlu bir izlenim bırakmaktadır.

Çok kültürlülüğün siyasi alana geçmesi daha çok liberal teorilerle birleşmiştir. Sol liberal anlayış bireyi öncelerken sağ liberal kesim kitlesel arzuları ön plana alır. Marksist akım savunucuları genelde “çok kültürlülük” anlayışına karşıdır; onlara göre etnik, ulusal, dinsel veya kültürel her niteliğin ön plana çıkması toplumun salt insan olmakta birleştiği

noktayı kaçırmamıza yol açabilecek ve insanın özünü örtebilecektir (Özensel, 2013: 7). Zira Marksist felsefeci Zizek, çok kültürlülüğü her kültürün kendi özgün kimliğini temsil edeceği yansız, evrensel, yasal ancak ütopyik bir teşebbüs olarak görür (Zizek, 2010: 53).

Çok kültürlülüğün etkisi birlikte yaşam alanında gün geçtikçe hissedilir bir hal almıştır. Çok kültürlülük artık yaşamımızın özüdür. Var olan devletlerin neredeyse tamamı etnik, dinsel, mezhepsel ve kültürel açıdan farklı özelliklere sahip, farklı coğrafyalarda mukim, farklı milletlerden oluşmaktadır. Bu devletlerin ortak noktası ise barış ve refah temelinde bir arada yaşama gayeleridir.

Birlikte yaşamayı bir düzene koyabilmiş çok kültürlü bir ülke olarak rol model alınacak ilk yer Kanada'dır. Kanada, kuruluş koşullarında modern ulus devlet modellerinden farklı olarak iki milletli (İngiliz ve Fransız) bir yapıya uygun bir devlet yapısı oluşturmayı başarabilmiştir. İki milletin kurucu olarak kabul edildiği ve iki resmi dili kabul etmiş (İngilizce, Fransızca) on eyaletten oluşan bir devlettir. Vatandaşlık meselesi bugünkü Kanada'da çok kültürlülüğünün en temel öğelerinden biridir (Özensel, 2013: 6). Kanada, kendi vatandaşlarından bulunduğu ülkenin vatandaşlığı taşımasından ziyade herhangi bir kimlik tanımı beklememektedir bu yaklaşımla sosyal vatandaşlığı ön plana çıkarmaktadır. Pek tabii; çok kültürlülüğün altını dolduran kavram vatandaşlık bilincidir. Kanada, yurttaşlık formunda bu bilinci destekler nitelikte şartlara sahiptir (Özensel, 2013: 12).

Kanadalıları bir arada tutan belli başlı değerler (örnek teşkil etmesi açısından) aşağıda kısaca yer almaktadır (Kymlicka, 1998: 283):

- Eşitlik ve Hakkaniyet İnancı
- İstişare ve Diyalog İnancı
- Uzlaşma ve Hoşgörü
- Çeşitliliğin Desteklenmesi
- Şefkat ve Cömertlik
- Doğaya Tutkunluk
- Özgürlük ve Değişim

Kanada, çok kültürlü bir yapıyı bir sisteme sokabilmiş ve başarıyla yürütebilmiş ülkeler bazında örnek teşkil eder (Kymlicka, 1998: 285).

Ülkemizdeki çok kültürlü yapının bütünleşmesinde köklü düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu aşikârdır. Heterojen bir toplum yapısının başarıyla yönetildiği Osmanlı

dönemindeki olduğu gibi yüzyıllar boyunca birlikte yaşama tecrübesi olan bir millet olarak; bu konuda tecrübe ve potansiyelimizin olduğu açıktır.

Bu coğrafya, birlikte refah ve huzur içinde yaşanabilmesi adına toplumsal gerçeklere uygun bir model oluşturabilecek ve bunu sürdürebilecek güç ve tecrübeye sahiptir. Çok kültürlülüğün rol modeli Kanada için verilen örneklerle ülkemizin de bu noktada bir model geliştirme ihtiyacı bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Bu konu başlığı altında verilen örnekler Türkiye'nin bu yolda bir stratejik vizyona ihtiyaç duyduğunu açıklamak için kullanılmıştır, ülkemizin çok kültürlülük üzerinde bir revizyon ve yapılanmaya gitmesi ne bir lüks ne de entelektüel bir kaygıdır.

Mesele “birlikte yaşama kültürü” olunca çok kültürlülük kavramı en önünde tutulması gereken, bu alana katkı sağlayan bir husustur. Toplum içinde mukim her türlü yapıyı heterojen bir şekilde kabul eden, farklı kültürlerin bir araya gelerek bir ahenk oluşturduğu çok kültürlülük, “çokluktan bir olma” felsefesine giden yolda bizlere bir ışık tutmaktadır.

3. BÖLÜM

TOPLUM YÖNETİMİ VE BİREYİN YAŞAM ALANINA ETKİLERİ

Birlikte yaşam alanında şüphesiz nasıl yönetildiğimiz pek çok faktörün başında gelmektedir. Bir ülkenin yönetim biçimi, içinde barındırdığı toplum yapısına doğrudan etki etmekle kalmayıp ekonomik, siyasi ve sosyal düzen ve gidişatına da yön vermektedir.

Filozoflar arasında pek çok kişi toplum yönetimi ve onun başlıca çeşitleri üzerine inceleme ve araştırma yapmıştır; kendi dönemlerindeki yöneten-yönetilen ilişkisini anlama çabasına girmiş, bu ilişkinin nasıl ortaya çıktığını ve ne şekilde işlediğini gösterme çalışmış, keşfettikleri noktaları paylaşmışlardır. Bu bölümde açıklanacak toplum yönetim şekilleri öncelikle filozofların düşüncelerine yön vermiş toplum sözleşmesi (doğa durumu da dâhil olmak üzere) ile anlatılacak daha sonra günümüzde çoğunlukla uygulanan demokrasi ve monarşi araştırmalarıyla devam edecektir.

Son başlıkta tarihsel pek çok esere konu olmakla kalmayıp bizzat bir felsefi ve edebi çalışma alanına ismini veren *ütopya* açıklanacaktır. Ütopyanın bu bölüme dâhil edilmesinin amacı sayısız yönetim biçimlerini anlatılsa dahi her toplumun bir ütopya (cennet ülke) hayali olduğu ve asıl olanın yönetim rejiminin ismi değil hayal edilen refah ve medeniyet mertebesine ulaşmak olduğudur. Tarihten bu yana ütopya dalında pek çok eser yazılmış ve incelenmiştir. Ütopik çalışmalar toplum yapısına yön göstermiş veyahut mevcut düzeni sorgulamış ideal düzene yol açmıştır.

3.1 Toplum Yönetimi

Toplum yönetimi, belli bir düzende yaşayan her ferdi etkiler. Çünkü bir ülkenin nasıl yönetildiği bir ailedeki bireyin eğitim standardından kariyer planına, medeni durumundan hayallerine kadar her açıdan kişiyi şekillendirir. Biz farkında olmasak da görüşlerimizin ve tutumlarımızın hatta geleceğe dair ideallerimizin dahi arka planında nasıl yönetildiğimiz vardır. Bir toplumu yöneten otorite nasılsa toplumun refah seviyesi de öyledir. Toplum ve devlet arasında bir süregelen ilişki mevcuttur.

Bu ilişki birlikte yaşama hususunda belki de en önemli noktadır, çünkü başka hiçbir ilişki, bireylerin hayat tarzında ve yaşam alışkanlıklarında bu kadar sürekli ve etkili olamaz.

Bireylerin hayat standartları, gelecek planları, topluma olan güvenleri veya güvensizliklerini, kendi emniyetleri ve çocuklarının eğitimi toplum yönetimine bağlı olarak şekillenir.

Çalışmaya toplumun yönetim şekilleri detaylandırılmadan devam edilmiştir; zira toplum yönetimi başlığını detaylandırırsak sayısız yönetim şekillerinin anlatımıyla felsefi bir çerçeveden sosyolojik bir araştırmaya girebilme riskini almış olacağımız için “Birlikte Yaşama Kültürü ve Felsefesi” alanına katkı sağlayacak, zamanında filozoflarca öngörülen ve değerlendirilen ana temalara değinmekle neticeye varmaya çalışılmıştır.

3.1.1 Toplum Sözleşmesi

Toplum sözleşmesi kuramı; ondan önce oluşmuş olan “doğa durumu” kuramının ardından bir sosyal ihtiyaç olarak toplumsal yaşamda belirlemiştir. Doğa durumunda insanların bir otoriteye veya hukuka ihtiyaçları yoktur. Çünkü doğal yaşam onlara barınabilecekleri bir yer ve beslenebilecekleri gıdaları sağlar. Güvenliklerini sağlayabilirler. Kimsenin mülk edinme veya mal varlığı kaygısı yoktur. Doğa herkese yetebilecek kadar zengin ve bereketlidir. Lakin doğa durumu insan sayısı çoğaldıkça ve çeşitlendikçe insanın ihtiyaçlarına yetmemeye başlamıştır, doğa durumunda kişi bir başkasından istediği talepleri düzenleyemez çünkü böyle bir alt yapı yoktur. Doğa durumu, yerleşik düzenden önce var olan ve toplumsal uygarlığı oluşturan hiçbir ögeyi içinde barındırmayan bir yaşamdır; dolayısıyla iktidar-halk ilişkisi yoktur. Tabi ki bu durum sonsuza kadar süremeyecektir zira insanoğlunun bencil yapısı ve farklı görüşleri elbette bir sistematik kurulmasını mecburi hale getirmiştir.

“Toplum sözleşmesi” kavramı tarihsel olarak şekillenmiş bir çeşit yaşam sistematığıdır. Doğa durumundan geçen insanoğlu bir yerleşik düzenle beraber iş bölümüne ihtiyaç duyar çünkü herkes her işi yapamaz ve herkes birbirine farklı şekillerde ihtiyaç duyar.

John Locke, J. J. Rousseau gibi düşünürlerin savunduğu bu kuram; insanlar doğal yaşamdaki özgürlük ve eşitliğe dayalı huzurlu ortamı sürdürebilmek için eksikliklerini tamamlamaya karar vermeleriyle, hem kendilerinin hem de genelin iyiliği için iradelerini birleştirdikleri sözleşme kuramıdır (Rousseau, 1990: 34). Toplumsal sözleşme, birlikte yaşam alanında bir disiplin oluşturmak, çeşitli roller edinmek suretiyle herkesin başka şekillerde diğerlerine katkı sağlayabileceği bir anlaşmadır. Tabii ki bu kadar yalın ve sorunsuz yaşamıştır nitekim toplum sözleşmesinin de içinde barındırdığı pek çok problematik vardır.

3.1.2 Köle-Efendi İlişkisi

Toplumsal alanda yaşamının birer sistematik çerçeve içerisinde varsayımsal hallerini incelediğimizde köle-efendi ilişkisi karşımıza Hegel ve Nietzsche ile çıkar. Nietzsche'nin efendi ahlakı-köle ahlakı ayrımı ile Hegel'in Efendi-köle diyalektiği birbirine temas eden fakat farklı anlamlar içeren iki kritik noktadır. Nietzsche'nin ayrımının postmodernist, çoğulcu ve farklılıklara açık olan politik düşüncesine karşı Hegel'in modernist ve evrensel bir görüş iddiasında bulunduğunu söyleyebiliriz (Küçükalp, 2010: 35). Bu ilişki Marx tarafından da ele alınmış "hükmeden, tahakkümü tarafından hükmedilir" şeklinde kısaca özetlenmiştir.

Nietzsche "İyinin ve Kötünün Ötesinde" adlı çalışmasında, yeryüzünde var olmuş ve halen mevcudiyetini sürdüren birçok ahlâka rastladığını ve söz konusu ahlâkların; birbirine bağlı olarak, düzenli bir şekilde birlikte ortaya çıkan belirli özelliklere göre "efendi ahlâkı" ve "köle ahlâkı" olmak üzere iki temel tipe ayrılabilmesine işaret eder (Nietzsche, 1997:169). Nietzsche'nin efendiden kastının hükmeden, emreden bir yönetici ve köleden kastının çalışan bir işçi olmadığı açıktır.

Güç olgusu köle-efendi ilişkisinin temelini oluşturur. Otorite anlamıyla bir kuvveti yansıtan efendi ve bir hükmedilen rolünde olan köle arasında yaşam devam etmektedir. Köle-efendi arasındaki bağın politik ve toplumsal anlamda bir hiyerarşinin ötesinde bir derinlik taşıdığı açıktır. Nietzsche'nin, efendi ve köle ahlâkının aynı kişinin, aynı ruhun içinde bile bulunabileceğini söyleyerek ima ettiği ruhsal bir anlama da sahip olduğu göz önüne alındığında, efendi ve köle kavramlarının, politik ve sosyolojik anlam içerikleriyle sınırlandırılmayacağını söyleyebiliriz (Nietzsche, 1997: 169).

Nietzsche'nin, yüzyıllardan beri Batı kültüründe hüküm süren ahlâkı "köle ahlâkı" olarak nitelenmesi, onun köle-efendi bağına has bazı ipuçları verir. Nietzsche'ye göre "ahlak" olarak nitelendirilen ve bir iyiliği, erdemi, fazileti içinde barındırdığı inanılan düstur reelde insanı körelten, tek düze hale getirmeye çalışan ve herkesi bir amaca bağlayıp standartlaştıran bir düzendir. Bu düzene uymayan "efendiler" kendi güçlerinden ve iyiliklerinden emin olmakla birlikte sürü hareketine karşı çıkar ve yeni açılımlara ilgi duyar. "Efendiler" soylu, kuvvetli, iyi ve özgündür.

Warren'ın da belirtmiş olduğu gibi, Nietzsche için soyluluk, dışsal eylem ve çalışmalardan çok, kişinin kendisine yönelik saygısından doğar (Warren, 1991: 176). Soyluluk, bir bilinçli olma halidir; bu nedenle Nietzsche soyluluğu, sosyolojik terimlerden ziyade, psikolojik ve fenomenolojik terimlerle açıklar. Bu noktadan bakıldığında efendi ve köle kategorilerinin, farklı deneyim tiplerine karşılık geldiği ve prensip olarak soyluluğun, toplumda herhangi bir yerde zuhur edebileceği söylenebilir (Warren, 1991: 176).

Nietzsche'ye göre efendi iyi, köle kötüdür; Efendi soyludur, köle sürü psikolojisine aittir, efendi zengin ve iyi bir ruh taşır, köle bayağı ve kötü bir kalbin sahibidir. Kölenin efendiye duyduğu hırs (ressentiment) onu unutamamanın esiri yapar ve kin tutar. Köle ahlakına bir aktif rol biçen de bu hınç duygusudur. Nietzsche'ye göre köle ahlâkı kendinden olmayana, dışarıda olana kısaca, farklıya hep hayır der. Soylu (efendi) ise eyleme kendiliğinden geçer ve olumlu temel kavramların hepsini taşır (Nietzsche, 1998: 40).

Hegel ise köle efendi ilişkisini iktidar psikolojisiyle ele alır: Kişi doğada bir şuur sahibi olmadan ve bilincini kontrol etme ve bilinç düzeyinde olma kaygısından muaf bir şekilde sonsuz serbestlikle yaşar, birey ancak diyalog durumunda olabileceği/iletişim kurabileceği (anlayıp kendini anlatabileceği bir muhatap bulduğunda bilinç kazanabilir, insan ancak başka bir bilinç yardımıyla bir bilinç sahibi olabilir (Bumin, 2005: 48). Bu önem kişiyi, bir başka bilince bağımlı ve muhtaç kılacaktır. Bilincin açığa çıkma nedeni kontrol ve iletişimidir, bir başkasının olmadığı bir durumda insan kendi kendine bilinç düzeyini idrak edemez. Sağlıklı ve anlaşılabilir bağlar kurulduğunda bilinç durumu yolundadır.

Bir taraftan kendisine muhtaç olduğu için dışındaki bilinç sahibi varlığa, insana kin besleyen insanımız onu yok etmek isterken, diğer yandan da onu yok ederse kendisinin bilinç edinemeyeceğini bildiği için mutsuzlaşır (Küçükalp, 2010: 55).

Hegel'e göre kimse kendine yetemez, bu sebeple başkalarına muhtaçtır ve muhtaç olduğunu da bildiği için başkalarından ölesiye nefret etmektedir (Bumin, 2005: 80). Nefret etme bilinçsizce ortaya çıkar. Bu noktada köle-efendi diyalektiği ile karşılaşılır; Hegel'e göre efendi, "kendi kendine yettiği" fikrini karşısındaki insana hissettirebilendir, bu da onu güçlü yapar. Köle ise bu fikri karşısındakine hissettiremeyendir ve efendi olanın bilincine, varlığını idame ettirebilmek için muhtaç olandır. Köle varlığını devam ettirmek için bir başkasının buyruklarına ihtiyaç duyar, öz bilinciyle karar alıp uygulayamaz.

Hegel, köle-efendi diyalektiğini bir cümleyle özetler, "benim seni istememi istememi istiyorum" efendi üstündür ve kölesinin isteklerini bile, söz konusu kendi bilinci de olsa, yönetmek istemektedir. Köle de varlığı açısından efendiye muhtaç olduğu için, buna katlanmaktadır. Efendi zaten bir güce sahiptir ancak kölede de güç tutkusu örtük de olsa vardır ve bu tutku açığa çıktığında köle olamayacak kadar bilinç düzeyi değişecektir.

3.2 Demokrasi

İkinci dünya savaşının ardından insan hayatının, hak ve hürriyetinin her şeyden değerli olduğunu savundukları "İnsan Hakları Evrensel Bildirisi" nin yayımlanmasından sonra Avrupa, Birleşmiş Milletleri oluşturmuştur ancak uzun zaman bize teorik yasaların reel hayata yansımadığını göstermiştir ve savaşın aktörleri hiç değişmemiştir. Toplumsal hayatta düzenli yaşamın somutlaştırılarak uyum sağlayan bir rejim sonucu olabileceğini düşünenler geçen yüzyılın başında özgürlüğü temel alan bir model kurmuştur. Liberalizm her alanda özgürlük çağrısıyla hayatımıza giriş yapmıştır ancak kısa zamanda kapitalizme ardından emperyalizme dönüşmüş, küreselleşmeyle beraber eşitliği yok etmiş, adaleti baltalamış, baskıyı ve zulme yol açmıştır (Günay, 2010: 29).

İnsanlar bu gelişmeye seyirci kalmamış ve alternatifler üretmeye başlamışlardır. "ideal toplum eşitlik temeline dayalı olmalıdır" düşüncesi taraftar bulmaya başladığında herkesin her açıdan eşit olacağı, yoksulluğu da varlığı da eşit paylaşacağı sosyalizm sistemi kurulmuştur (Günay, 2010: 29).

Emeğin, mazlumun, halkın hakkını savunmak için uygulamaya konan bu sistem de her toplumda farklı uygulandığı ve eşitliğin özgürlüğe gölge düşürdüğü gerekçeleriyle bir vakit sonra eleştirilere maruz kalmıştır. Daha sonra adaleti hak, hukuk ve yasa ile koruyacağını vadeden, yönetimi halkın kontrolüne bırakan demokrasi rejimi uygulamaya konmuştur. Tabi ki tarih tekerrür etmeye devam etmiş, antik Yunandan beri bilinmekte

olan demokrasi rejimi kâğıt üzerinde en iyisi gibi dursa da istenilen huzur ve refah seviyesine sağlayamamış, her kafadan bir ses çıkmış, herkes kendi menfaatini düşünerek kamusal çıkar ve toplumsal adalet yine yeniden rafa kaldırılmıştır. Demokrasi kavramı herkesin zihninde refah, mutlu, adil bir toplumsal hayat imgesi yaratmıştır ancak gerçek kesinlikle bu şekilde yaşanmamaktadır (Günay, 2010: 16).

Demokrasi içinde bulunduğumuz dönem de dâhil olmak üzere her daim en sağlıklı yönetim biçimi olarak akıllara kazınmıştır. Çünkü bu sistemde herkes başkası tarafından yönetilmek yerine kendi kendini yönetme hakkına sahip olmaktadır. Oysa reelde herkes çoğunluk tarafından yönetilmektedir; yan bu yönetim şekline azınlık düşüncesine mensup biri olarak bakıldığında durum tam tersi bir hal almaktadır. Kendi kendini yönetme arzusu, insanın doğa durumuna dönüşüne yol açan herkesin herkese karşı savaşına katkı yapabilir. Zira böyle bir yönetim biçiminde bireyler herhangi bir konuda karar alınırken herkes kendisini öne çıkarabilecek bir istekle kararlar verebilir. İnsanoğlunun bencil ve çıkarıcı yapısı bu kadar topyekûn hareket etmeye mani olabilir zira yönetimde katkısı bulunan her ferdin farklı amaçları, farklı idealleri ve farklı doğruları vardır. Dolayısıyla demokrasi insanların güç sahibi olmaları için ihtiraslarını artırmaktan başka bir şey yapmayacaktır. Demokrasilerde halkı temsil eden birisi aynı zamanda kendi kişiliğini de temsil eder. Dolayısıyla kamu menfaatiyle kişisel çıkarları çatıştığı zaman kişisel çıkarlar daha ön planda tutulur. Kendisi ve kamu çıkarı karşılaştırıldığında kamunun iyiliğini kendi iyiliğine tercih edebilecek düzeyde bir varoluş hali çok istisnadır. Öte yandan demokratik meclislerde herkes söz hakkına sahip olduğundan kısa sürede gruplar oluşur ve ülkede iç barış tehlikeye girer.

Çok sayıda insan onlardan her birinin rızasıyla tek bir insan tarafından temsil edildiğinde tek bir kişilik haline gelir. Zira kişiliği tek yapan, temsil edilenlerin birliği değil, temsil edenin birliğidir. Tek bir kişiliği taşıyan ancak temsilcidir. Yoksa çokluk içinde birlik başka türlü hayata geçemez (Günay, 2010: 7).

Demokrasi sadece bütün insanların, kendi kendilerini yönetmeleri bakımından gereken niteliklere sahip oldukları varsayımı üzerine haklı gösterilebilir çünkü insanlar kendi kendilerini yönetmek için gereken niteliklere sahip değilse ve herkes kişisel menfaati ölçüsünde yöneteni belirliyorsa bu durumda halkın da kendi kendini yönetebilmesi söz konusu olmayacaktır.

Thomas Hobbes'a göre “sadece üç tür yönetim biçiminden ya da devletten söz edilebilir; temsilci bir kişide ise devletin yönetim biçimi monarşi, bütün bireyler temsilci

konumunda olduğunda devletin yönetim biçimi demokrasi veya halk devleti, temsilci sadece bir kesimden oluşuyorsa o zaman devletin yönetim biçimi aristokrasi adını alır” (Bakırcı, 2008: 1).

Temelde Aristoteles'in yönetim biçimleri tipolojisine bağlı kalan Hobbes, bu üç yönetim biçiminin bozulmuş şekillerini yönetimler tipolojisi içine sokan Aristoteles'ten ayrılır. Hobbes'a göre tiranlık, oligarşi ya da anarşi farklı yönetim biçimleri değildir, ancak monarşiyi aristokrasiyi ya da demokrasiyi hoşlanmayanların bunlara yakıştırdığı isimlerdir. Monarşi yönetiminden hoşnut olmayanlar ona tiranlık, aristokrasiden memnun olmayanlar onu oligarşi ve demokratik yönetimden zarar gördüklerini düşünenler ona yönetimsizlik anlamına gelen anarşi ismini verirler (İspir, 2009: 4).

Hobbes bu görüşleriyle, günümüz demokrasisinin karşılaştığı bazı sorunları, özellikle kitlelerin "apolitizme" itilmelerini, siyasal kararların alınmasında halkın hemen hemen hiçbir etkisinin kalmamasının, siyasetin gittikçe profesyonel politikacılarla uzman bürokratlardan ve teknokratlardan oluşan küçük bir azınlığın ayrıcalıklı alanı durumuna gelmesini, çok önceden haber verir gibidir (Ekici, 2006: 81).

Hobbes'un demokrasiyle problemi yalnızca onun kurumsal yapısına ilişkin değildir. O kurumsal eleştiriye ilaveten, demokratik rejimin istikrarı sağlamadaki zaafiyeti konusunda da önemli sorunlar görür (Martinich, 2013: 132). Hobbes, herkesin herkese karşı savaşına yol açan demokratik kavga ve istikrarsızlığın üç temel nedeni olduğunu söylemektedir: Rekabet (competition), güvensizlik (diffidence) ve ihtişam (glory). Ona göre demokrasi rejimi karakteristiği olan ve bu üç durumu kendi içinde yeniden üretmektedir (Ekici, 2006: 92). Demokrasi kelime anlamı olarak zamana ve hedef kitleye bakılmaksızın toplumlar için olumlu bir algı yaratmıştır. Uygulanması ve dönütleri düşünülmezsizin en kutsal yönetim biçimi ve kutsal bir değer olarak görülen demokrasinin her zaman, her yerde istenilen sonuçlar vermediği, bir çıkmaza götürebileceği ve suiistimale çok açık bir yönetim şekli olduğu pek çok ülke ile örnek teşkil eder.

Thomas Hobbes ileriye dönük bir bakış açısına sahip olarak pek çok ihtimali değerlendirmiş ve bir nevi kendini gerçekleştiren kehanette bulunmuştur (Martinich, 2013: 98). Nitekim kendi yöneticisini seçerken stratejik düşünme hususunda ne kadar yetersiz bir toplum olduğumuz mikro ve makro düzeylerde, dünyanın pek çok yerinde (özellikle Ortadoğu'da) su götürmez bir gerçeklik halini almıştır. Yönetim, hukuk, aile planlaması, eğitim, kamusal alan ve dış ilişkiler vb. konular üzerine bir değerlendirme

yeteneğine sahip olmayan bir toplumda demokrasi olumlu sonuçlar vermez. Lider olarak seçeceği kişi veya grupları hür iradesiyle değil maddi ya da manevi etki altında kalarak seçimini yapan, menfi çıkarları uğruna çok büyük bir çoğunluğu hiç düşünmeden tehlikede bırakacak bir zihne ve vicdana sahip bireyler için demokrasi bir kurtarıcı değil bilakis bataklığın ta kendisidir (Büyük, 2008: 108).

Demokrasi sadece toplumsal hayata katkı sağlayabilen; birlikte yaşama üzerine hak, hukuk, adalet ve özgürlük kavramlarını öncü edinen liderleri seçebilme ve ayırabilme kapasitesine sahip bir halk için doğru rejimdir.

3.3 Monarşi

Monarşi, halkın tek bir kişinin iradesinde ve sonsuz yetkisinde, tek bir kişi tarafından yönetilmesidir. Monarşi yönetiminde ortak akıl yoktur. Monarşiyi diğer yönetim biçimlerinde kesin çizgilerle ayıran özellik, yönetimin başındaki hükümdarın, bu yetkiyi tüm hayatı boyunca elinde tutmasıdır. Hayatı sonlandıktan sonra ise aynı kan bağından olan başka birisi bu yetkiyi devralır.

Monarşinin Temel Özellikleri (Günel, 2008: 2-3):

- Yönetim babadan oğula geçer.
- Yönetim aynı haneden üyeleri tarafından yapılır.
- Karar verme yetkisi tek bir kişinin elindedir.

Monarşi özellikle eski çağlarda çok sık uygulanmış bir yönetim şeklidir hala da pek çok yerde uygulanmaktadır. Monarşinin tanımı insan haklarına çok uygun değilmiş gibi görünse de çok iyi bir yönetim sağladığı uygulandığı de vardır.

Tüm halklar, tarihlerinin bir bölümünde bu yönetim biçimiyle yönetilmişlerdir. Monarşide, devlet başkanını Tanrı'nın ya da birden fazla Tanrının seçtiği inancı vardır veyahut yöneten doğrudan Tanrı olarak kabul edildiği için devlet, her yönü dinsel bir atmosfere sahip olmuştur. Monarşideki bu dine fazlasıyla yakınlık, yönetim biçiminin ortadan kalkmasından sonra bile uzun zaman geçerliliğini sürdürmüştür. Din ögesinin somut delillerinin veya temsilcilerinin olmadığını da düşünürsek "Tanrı tarafından görevlendirilen" bir yöneticinin yetkilerinin ne kadar sınırsız olduğunu ve halkın yöneticiye ne kadar sadık olduğunu anlayabiliriz.

Bir yönetim şekli olarak ele alınacak olursa monarşi, yüzyıllar boyunca kullanılan en yaygın yönetim biçimidir. Monarşi ile yönetilen çoğu uygulamada hâkimiyetin Tanrı tarafından hükümdara (bu otorite kültür ve coğrafyaya göre farklılık göstermekte; padişah, kral, prens, kraliçe, prenses vb. olarak da zikredilmektedir) verildiğine inanılır (Günel:2008). Monarşide tüm yetkinin bir kişide olması o kişinin her durumla ilgilenemeyeceği sonucunu doğurmuştur böylece geniş topraklarda uygulanması zor olmuş, yönetime din ve devlet kademelerinden bir grup görevli de dâhil olmuştur. Buna rağmen iktidar gücünde halk, alınan kararlarda en ufak bir yetkiye sahip değildir. Bu monark yapıda iktidarı elinde bulunduran kişi, öldükten sonra kan bağıyla ailesinden yetkili bir kişi yönetime devam eder. Bu yönetim şeklinde ceza ve ödül sadece yönetenin takdiriyle uygulanır. Hükümdarı sorgulayacak, eleştirecek veya bir şekilde ona yaptırımında bulunabilecek herhangi bir mekanizma (hukuk gibi) yoktur.

Görüldüğü gibi monark yapının adil ve sistemli uygulanma ihtimali pek azdır ve sürü oluşturmaya/sürüyü yönlendirmeye çok açık bir yönetim şeklidir. Yönetilenlerin eleştirel düşünme hakkının olmaması sebebiyle halk (yönetilen) hep hükmedilen olarak kalır. Monarşi, halkın korunmasını içerdiği gibi iktidar süresi kişinin soyu ve kişisel özelliklerine bağlıdır.

Tiran terimi monark yönetimle karıştırılmamalıdır. Monark, kendi hâkimiyetindeki tebaasını ve hâkimiyet alanındaki insanları korurken; Tiran, kendisinden başka güç tanımayan ve yasaları tanımayan yönetim gücünü temsil etmektedir. Tiranlık zorbalık ve esaret içerir (Günel,2008:3).

Mutlak bir monark yapıya sahip olan Osmanlı devletinde 1877 yılından itibaren meşruti monarşi devri başlamıştır. Meşruti monarşi yönetimi, kralın yetkilerinin bir parlamenter sistem tarafından onaylanması anlamına gelmektedir.

Eğitim sistemimize de yansımış olan genel kanı monarşinin tek elden yönetim olduğu için antidemokratik bir yol olduğudur. Oysa devletin yönetim şekli; yöneten kişinin insani yapısından yönetilen halkın eğitim-kültür seviyesine, otoritenin ahlaki özelliklerinden ülkedeki bilinç algısı ve stratejik vizyona kadar sayısız etkenle şekillenir. Uygulamadan çok rasyonel gelen bir yönetim şekli uygulandığı alana göre bambaşka sonuçlar verebilir.

Cumhuriyetin ve esaslarının geçerliliğini koruması bahse konu olduğunda Cumhuriyet yönetimi ile demokrasinin çok farklı alanlar olduğu açıktır. Bir demokrasi yönetimi Cumhuriyetçi olmayabileceği gibi bir monarşi yönetimi Cumhuriyetin esaslarını pekâlâ gözetebilir.

Demokrasinin en ideal yönetim biçimi olduğu çoğu insanın temel görüşüdür. Fransız Devrimi'nden, Arap Baharına toplumlar monarşiye karşı savaş vermiştir. Ancak günümüzde monarşinin sürdürüldüğü ve buna rağmen insanların barış içinde yaşadığı, gelişmiş ülkeler de bulunmaktadır. Örneğin; Birleşik Krallık, Katar, Norveç, Andorra, Tayland, Birleşik Arap Emirlikleri, Danimarka, İspanya, İsveç, Japonya.

3.4 Bir İdeal Yönetim Kurgusu: Ütopya

“Ütopya” kavramı ilk defa Thomas More’un 1516 yılında yazdığı, kurgusal bir adada bulunan “Utopia” isimli ideal bir kent devletini anlatan Ütopya (Bir Ulusun En İyi Devleti ve Yeni Ütopya Adası Üzerine) isimli eserinde ortaya çıkmıştır (More: 2006). Böylece ilk kez More’un ortaya koyduğu ‘utopia’ kavramı, hem bulunmayan yer (outopia) hem de iyi yer (eutopia) anlamlarını kendinde barındırmış görünen bir kavram olarak tarih sahnesine çıkmış ve hızla birçok Avrupa diline yayılmıştır (Sargent: 1998). Genel olarak, “ütopia” ilk anlamıyla More’un yazdığı edebi eserin adıdır, ikinci anlamıyla ise şuan dünyada mevcut olmayan, sistemli ve düzenli bir kurguya sahip, içinde herkesin mutlu olduğu ideal bir kent devleti olgusudur. Ütopia birlikte yaşam alanının düzene sokulmuş, herkesin durumdan memnun olduğu, refah ve nezih bir toplum düzenini tasvir eder. Elbette bu düzen yazanın bakış açısına göre değişiklik gösterir.

Ütopya kavramı, More’dan sonra edebiyatta anlamlandırılmış, ondan sonra yazılan ve önce yazılmış bu tür eserler için bir tasnif başlığı oluşturmuştur. Temelde More’un ütopyasındaki anlamı taşıdığı ancak detaylarda ideal olma, mevcut değil ancak imkân dâhilinde olma, kurgulama, hayal etme vb... anlamlarla farklılık taşıyan pek çok eser ütopya olarak sınıflandırılmıştır.

Ütopyayı iki şekilde açıklayabiliriz,

- Hayalilik, ideallik, arzulanan düzen,
- Bu anlamları ortaya koymaya adanmış eser.

Ütopya devlet veya kent kurgusu örneklerde de görüldüğü üzere yazarın bakış açısına, zamanına ve prensiplerine göre değişmektedir.

Ütopya kavramı kendisinden türeyen pek çok kavramla iç içe geçmiş durumdadır; ütopyanın karşısında yer alan veya onunla kesişen kakotopya (cacotopia), distopya

(dystopia), karşı ütopya (anti-utopia) örneklerdir. Kakotopya Jermy Bentham, distopya John Stuart Mill tarafından oluşturulmuş bir kavramdır (Omay, 2009: 13).

1516 yılında Thomas More tarafından yazılmasının ardından büyük bir etki yapmış ve ütopya eser geleneğini başlatmış olan “Utopia”, XVI. ve XVII. yüzyıllarda farklı yazım ve içerikle edebiyata yön vermiştir, örneğin (Omay, 2009: 8-9)

- François Rabelais-“Gargantua” (1532)
- Philip Sidney-“Arcadia” (1590)
- Robert Burton-“The Anatomy Of Melancholy” (1621)
- Franciz Bacon-“New Atlantis” (1627)

18. ve 19. yüzyıllarda da ütopya eserleri ve ütopyalar yazılmaya ve yayılmaya devam etmiştir, örneğin:

- Jonathan Swift-“Travels Into Several Remote Nations Of The World” (Gulliver’in Maceraları) (1726)
- Voltaire-“Micromegas “(1752)
- Jean-Jaques Rousseau-“Du Contrat Social” (1762)
- Immanuel Kant-“Zum Ewigen Frieden” (1795)
- Robert Owen-“A New View Of Society” (1813)
- Karl Marx ve Friedrich Engels- “Manifesto Of The Communist Party”(Komünist Manifestosu/Komünist ve Sınıfsız Toplum Kurgusu) (1848)
- Samuel Butler-“Erewhon” (1872)

XX. yüzyılda ütopyalarla beraber karşı-ütopyalar ve distopyalar da yazılmıştır Bu dönemde de adından sıkça bahsettirecek Ütopya örnekleri bulmak mümkündür:

- H. G. Wells –“A Modern Utopia” (Çağdaş Bir Ütopya) (1904-5)
- James Hilton-“Lost Horizon” (Kayıp Ufuk) /Shagri-la (1933)
- Aldous Huxley-“Island” (1962)
- William Gibson-“Neuromancer” (1984)

Ütopyalar gibi zaman değişen ve karmaşıklaşabilen eserlere son dönemde karşı-ütopya ve distopya da eklenmiştir, örneğin:

- H. G. Wells-“The Time Machine” (1895)
- H. G. Wells-“When The Sleeper Wakes” (1899)
- Jack London-“The Iron Heel” (1907)
- Aldous Huxley-“Brave New World” (1932)
- Aldous Huxlet-“Ape and Essence” (1949)
- George Orwell-“Aimal Farm” (1945)
- George Orwell-“Nineteen Eighty-Four” (1948)
- Ray Bradbury-“Fahreheit 451” (1953)
- Antony Burgess-“Clocwork Orange” (1962)

Ütopyalar çeşitli türlere ayrılmışlardır; siyasi ütopyalar, tarihi ütopyalar, felsefi antropolojik ütopyalar ayrıca somut ve soyut ütopyalar gibi kümelere ayrılabilir ve bu farklılıklar eserin şekil ve içeriğine göre çoğaltılabilir (Omay, 2009: 10-14).

Ütopya ve ütopyacılık genel olarak 3 noktada eleştirilmiştir:

- İdeal devlet tasvir etmenin sorunlara çözüm getirmediği, siyaseten yanlış bir yöntem olduğu,
- Ütopyacılığın gerçek dışı olduğu ve reel imkânlar üzerine bir katkısı olmadığı, (Ütopya yerine daha gerçekçi ve ampirik sayılan ütopistik kavramı Immanuel Kant tarafından önerilmiştir.)
- Ütopyalardaki mükemmellik insanın potansiyelini aştığından baskıcı bir düzene ve şiddete yol açacağı -Karl Popper bu eleştirinin savunucusudur- şeklindedir (Omay, 2009: 8).

Bu eleştirilere karşı ütopya yazarları ve savunucuları sorunun ütopyalar olmadığını, onların mükemmel olduğuna inananların olduğunu öne sürerler, ütopyacılara göre bu tür eserler ve fikirler kusursuz toplum tasarıları değildir, günümüz toplumlarının birer eleştirisi ve kılavuzudur (Omay, 2009: 18; Eşitgin, 2004: 28).

Bolch'a göre toplum yapısının pozitif gelişme ve değişimi için her zaman umut vardır; ütopya henüz elde edilmemiştir fakat elde edilmeye açıktır, ütopya daha iyi bir toplumsal düzeni mümkün kılacak bir ışıktır (Omay, 2009: 10).

Ütopycacı düşünce çok eskiye dayanır, bu aydınlanma çağının da öncesine kadar uzanır. Nitekim Ütopycacı edebiyatında bilim ve teknolojiye karşı bir tedirginlik vardır. Günümüzde en yaygın bilinen ve ütopyacı yapıtların en eskilerinden olan Platon'un "Devlet"i insanda var olan potansiyel düzen kurmanın gelişimini ve iş bölümünün teknolojinin öncüsü olabileceğine değinir (Platon, 1995: 25). Benzer şekilde XVIII. yüzyılda Jonathan Swift de bilim ve teknolojiye olan aşırı güvenin tehlikelerine dair öngörülerde bulunmuştur, On dokuzuncu yüzyılda Bacon gibi bilim insanlarının tahmini yönünde birçok bilimsel ve teknolojik kazanım elde edildi ancak bu tür kazanımlar çoğu insan üzerinde özgürlük değil tutsaklık etkisi yaratmıştır. Örneğin; Avrupa'daki işçi kitlelerinin sanayinin hizmetinde çalışan makinelere koşumlu sömürülmesi (Booker, 2014: 43).

XIX. yüzyıldaki Ütopycacı bakışın bilim ve teknolojiye karşı savunmada olan bir yapı göstermesi olasıdır. Nietzsche'nin geçmişin otoritesine meydan okuması 20. yüzyılda ütopyacı iyimserlikten distopyacı düşünceye ve kuşçuluğa geçişteki önemli bir başlangıçtır. Nietzsche, bilimin ciddi tavrına ve nihai hakikatlere karşı çıkar. Bunun yerine sefilleştirmektense zenginleştiren, her şeyi bir kalıba bağlamadan dünyanın değişimine ve tuhaflığına hayranlık uyandıran "Şen Bilim" i önerir (Nietzsche:2017). Yaşamın hızla mekanikleşmesini eleştiren Nietzsche, bu yönüyle distopyacılığın önünü açmıştır, bu bakımdan Sigmund Freud'un projesiyle birçok ortak yönü vardır. Freud'un gelecek hakkındaki kötümserliği de aslen bir meydan okumadır, ancak Freud Romantizmdeki nostaljiyle özdeşlik kurmaz ve geçmişi nevroz olarak damgalar, onun çağrısı geçmişe bir nefret barındırır.

Günümüze kadar ütopyacı düşünce tarihi distopyaya bir yol olarak görülebilir. Ütopik ve distopik vizyonlar tamamen karşıt durumlar değildir. Birinin ütopyacı dünyası bir başkasının distopyası olabilir. Bu tür eserler ideal olmayanın (şimdiki düzenin) eleştirisini sunar ve birbirlerine karşı bir uyarı niteliği taşırlar. Zaten distopik toplumlar gerçekte var olan (olabilen) durumun örtülü olarak düzenlenmesi ve sunulmasıdır, devam etmekte olan bir düzenin distopyacı veya ütopyacı kritiği daha iyi bir düzene doğru bir çözüm önerisi sunamıyorsa anlamsız kalacaktır. Kısaca distopik ve ütopik vizyonlar

temelde aynı projenin bir parçası veya sağlayıcısıdır. XX. Yüzyıl alternatif toplum kurgularında distopya geleneği ağır basar (Booker, 2014: 54). Modern yaşamda kâbusların resmedilmesi hayaller kurulmasından daha rasyonel gelmiştir. Örneğin George Orwell'ın 1984 adlı romanı (1949 yılında yazılmıştır) anti-ütopyacı vizyona dâhil edilebilir bu tür bir bakış ütopyanın karşısındadır. Ancak sözgelimi Huxley'in "Cesur Yeni Dünya" sı (1932) ve Yevgeni Zamyatin'nin "Biz'i (1924) negatif ütopyalardır (Booker, 2014: 50). Bu dönemdeki pek çok modern edebiyat yapıtı ütopyacılığı yerinde sayma ve hayale dalma olarak görmüş ve karşı-ütopya ve distopya bakışları geliştirmiştir. Distopya edebiyatı bu bağlamda bilim kurguyla bağdaşır; fakat toplumsal veya siyasi kritiğe odaklanmasıyla bilimkurgudan ayrılır. Sonuç olarak distopik düşünce Nietzsche, Freud, Bahtin, Adorno, Foucault, Habermas gibi toplumsal bir yapı ve kültür eleştirileri projelerine benzer ki bu yazıda bu tür bir çıkarım yapma gayreti vardır (Booker, 2014: 58). Ütopyacı düşüncenin distopya ile beraber işleyen bir hareket olması düşünülmelidir, distopyacı düşüncenin en önemli katkısı ütopyacı bakışı sorgulayan eserler ortaya koyarak ideallerin dogmalaşmasını önlemektir. Kısa vadede toplumsal bir düzen kurgusu üzerine çalışmak yerine distopyacı vizyonla uzun ömürlü çözümler bulmaya yönelik gerçekçi yaklaşmak rasyonel kabul edilebilir (Booker, 2014: 62).

3.4.1 Ütopyadan Gerçeğe: George Orwell Ve Aldous Huxley'in Kehanetleri

Birlikte yaşamak ortak bir paydada bulunmak ve paylaşmak demektir. Sınırsız farklılıklara sahipken bu farklılıkları zenginlik saymalı, farklı olanı ötekileştirmeden, damgalamadan veya sömürmeden yaşamak zorundayız. Bunu yaparken içinde yaşadığımız dünyaya yani doğaya da saygı duymamız mecburidir, insanoğlunun her türlü ihtiyacını sınırsız karşılayan doğa yaşadığımız, barındığımız yerdir. Doğaya karşı duyarsızlık ve saygısızlık bugün katliam boyutuna ulaşmıştır. Yeşilin ve hayvanın zarar gördüğü hiçbir yerde birlikte yaşamdan söz edilemez, nitekim dünya insanoğlunun tekelinde değildir, insanın hegemonyası, sınırsız bencilliği başka insanları etkilemekle kalmayıp doğayı tehdit etmeye hatta tüketmeye devam etmektedir.

Ekonomik, siyasi ve doğal kaynakların paylaşımında doğaya ve diğer canlılara saygıyı gözetmek insanca yaşamın gereğidir, insanlık onurunun zorunluluğudur.

Bu bölümde zamanında vaktinden çok önce bazı sinyalleri almış iki yazarın öngörülerinden bahsedilecektir. Bu öngörülen iki ayrı toplumsal trajedi zamanından 70-80 yıl önce tahmin edilmiş iki kehanet olarak anlatılmıştır. Birlikte yaşam alanının bir karmaşaya değil bir düzene dönüşmesi adına anlatılacak kehanetler uyarı kabul edilmelidir. Bu bölümde yer alan örneklerin toplumsal alandaki tehlikenin sinyali ve madalyonun diğer yüzünün birer yansıması olduğu açıktır.

George Orwell (1903-1950) “1984”, Aldous Huxley (1894-1963) ise “Cesur Yeni Dünya” adlı kitapların yazarlarıdır. Her ikisi de dönemlerinde mevcut toplumsal yapının birer eleştirisi olarak distopya yazmışlardır. Bu distopik eserlerin özelliği anlatım bakımından mükemmel bir tasvir çizmesinin yanı sıra ileri görüşleriyle toplumun şimdiki trajedisini anlatmış olmalarıdır. Gelecek zamandaki dünya düzeni ve yönetim sistemleri üzerindeki tahminlerini (bir nevi kehanetlerini) eserlerinde yazmışlardır. İkisinin de ortak tahmini (veya uyarısı); insanlığın bazı güçler tarafından kontrol altına alınıp mutsuz ve dejenere hale getirileceğidir. Her iki eserin de sonu esarettir ancak bu kapıya çıkan yollar farklı işlenmiş, araçlar ve amaçlar farklı anlatılmıştır.

Orwell, kitabında anti-faşist ve anti-komünist bir tutum benimsemiştir, baskın ve zorba bir otoriteye karşı çıkararak dönemin bir eleştirisi olarak 1939 yılında kaleme aldığı “1984” isimli eserinde halkın bir otorite tarafından (Big Brother/Büyük Birader) sürekli gözlendiği bir dönemi anlatır. Bir göz hapsi altında giderek bağımsızlığını kaybettiğini, hür ve özgün tutum ve davranışlardan uzaklaşıp köleleştiğini anlatır.

Aldous Huxley 1932 yılında kaleme aldığı yine dönemin bir eleştirisi olarak sunulan ve distopya türünden olan eserinde (Brave New World/Cesur Yeni Dünya) ileri görüşlülüğüyle toplumun nasıl kendi kendine yabancılaşacağını anlatır. Ona göre toplumun özünü yitirmesi için baskıcı bir güce gerek yoktur; toplum kendi isteği ve iradesiyle değerlerinden uzaklaşıp yabancılaşabilir. Huxley’e göre sorgulamadan ve düşünmeden yaşayan toplum bir vakit sonra bu tür melekelerini yitirecek ve bu şekilde yaşamaktan haz duymaya başlayacaktır. Toplumun geleceği, menfaati ve niteliği üzerine çaba sarf etmekten kaçınan zihniyetler bir müddet sonra teknolojiyi yüceltip başka bir alanda gayrete gerek kalmadığını savunacaklardır.

Orwell gerçek anlamda bir esarettir, Huxley ise sembolik anlamda bir esarettir bahseder.

Modern dünyada Huxley'in ve Orwell'in kehanetlerinin gerekleŖtiđini gormekteyiz. Toplumsal yaŖamda birbirimizi kaybetmekteyiz ve bunu çok zevk aldığımız yollarla yapmaktayız; teknoloji insanlar arası iletiŖimi kesmekte, ekonomik zgrlgmz ise uğruna mekanikleŖmeyi seçtiğimiz bir amaç durumuna gelmektedir. Huxley'in kehaneti yıl itibariyle uluslararası arenada da tam da yerini bulmuŖtur, çok sevilen fareli köyün kavalcısı halkı uyutmaktadır. Orwell'in korkuttuğu hrriyetimizi yitirmemiz ve istemediğimiz Ŗeyleri yapmak zorunda kalacağımız totaliter rejimin bir önceki safhası, Huxley'in kehanetindeki durum olabilir.

Bahsi geçen her iki distopik eser de birlikte yaŖam alanına katkı sunan, birer eleŖtiri olmaktan çok toplumsal birer uyarı niteliğindeki baŖucu eserleridir. Vaktinden çok evvel hissedilmiŖ sinyaller ile gelecekteki trajedinin resmini çizen bu eserler ideal olanı resmetmez bilakis gelecek günlerin güzelliğinden değil karanlığından bahsederek toplumu felaketselere karŖı bilinçlendirir.

Bizi sevdiğimiz Ŗeylerin uyutmasından ve sevmediğimiz Ŗeylerin öldürmesinden kaçınmak için, toplumsal alanda tahribatın devam etmemesi adına, kısa vadeli anlık çözümler değil uzun vadeli, kalıcı, nitelikli, insan hak ve özgürlükleriyle paralel, doğaya ve hayvana dŖman olmayan dŖnce sistemleri geliŖtirilmelidir. Aksi halde insan insanın kurdu olmaya devam edecek ve birbirini tüketecektir.

4. BÖLÜM

BİRLİKTE YAŞAMA KÜLTÜRÜNE DAİR FELSEFİ VE ETİK YAKLAŞIMLAR

Sevgi, saygı, dayanışma ve yardımlaşmaya dayalı bir toplum yaratmak çoğu zaman ütopya olarak algılanmış ve tanımlanmıştır; oysa yeryüzünde bazı çağlar ütopik denilebilecek bir düzen ve ahenk yakalayabilmiştir (Bayraktar, 2015: 109). Platon'dan David Hume'a; Yunus Emre'den Nietzsche'ye kadar pek çok filozof birlikte yaşamın disiplini ve sistematığı üzerine emek sarf etmişlerdir.

Bu bölümde yedi filozofun görüşlerinden örnekler verilerek konu genişletilmiştir. Seçilmiş olan filozoflar tez konusuna katkı yapacağı düşünülen fikirler ve kavramlar geliştirdikleri için bu çalışma içerisinde yer almaktadır. "Birlikte Yaşam" alanına verdikleri önem, sorguladıkları noktalar ve eleştirel tutumları onların isimlerinin bu sayfalarda olması gerektiğini göstermektedir.

Platon, Yunus Emre, İbn Haldun, Thomas Hobbes, David Hume, Jean Jacques Rousseau ile Friedrich Nietzsche'nin birlikte yaşama anlayışını tüm hatlarıyla ele alan bu bölüm; objektif ve tutarlı bir sonuca ulaşmak için kanaatlerimizin tanıklara ve delillere dayanmasını sağlayacaktır.

Bu bölümde seçilen yedi sembolik görüş, rastlantısal değildir, her biri kendi temsil ettiği düşünce akımının ve savunduğu ideallerin baş temsilcisi olarak alınmıştır. "Birlikte Yaşam" alanına birbirinden farklı sistem, düşünce, ideal ve yorum kazandıran aşağıda zikredilecek düşünürler bu alana katkısı yadsınamaz isimler arasından seçilmiş ve örneklendirilmiştir.

Mevcut çalışmanın amacı bu alanda bir tarihçe sunmak olmadığından; sadece örneklere dayandırılmak ve neticeye somut verilerle ulaşmak için seçilen filozofların neden bu bölümde yer aldığı noktasında aşağıdaki kanaat sebep olmuştur.

Platon: Sistematik filozofların ilki ve idealizmin önderidir. Hocası ve üstadı Sokrates'in demokratlar tarafından idam edilmesi onun totaliter devlet savunuculuğunda etkili olmuştur. İlk dönem diyaloglarında sorgulamaya başladığı ontolojik ve epistemolojik açılımları devlet eserinde derlemiştir. Bu yönüyle bir toplumun nasıl

yönetilmesi gerektiğini idealize eden ilk filozoflardandır. Mağara mitosuyla görünür dünyanın aldaticılığına vurgu yapmış, hakikatin idealar dünyası (görünenden, duyulandan ve hissedilenden çok öte olan gerçeklik) olduğunu savunmuştur (Platon, 2006: 93) ki bu inanç İslam'da cennet-cehennem kavramına denktir. İsmi taşıyan bölümde toplum ve devlet üzerine söylemleri ve düşünceleri yer alacak filozof hakkında İngiliz filozof Whitehead “batı felsefesi ona düşülmüş dipnotlardan ibarettir demiştir. Rasyonel düşünce yapısıyla toplum otoritesi için monarşiyi, düzen için de işbirliğini savunur (Platon, 2006:196).

Yunus Emre: Anadolu ve Türklüğün tasavvufa yönelmesinde büyük rolü olan şair, derviştir; özellikle duru Türkçesi ile Türk varlığının kültür ve medeniyetini yüzyıllarca diri tutarak her nesle yeniden bir ulus olma bilincini aşlamıştır. İçinde beslediği adaletli, hakkaniyetli ve eşit insan sevgisi her türlü toplum yapısına örnek olmakta, zamanında göstermiş olduğu kucaklayıcı tavırla yönetim şekillerine ve toplumsal düzene ilham kaynağı olmaktadır.

Ruhen ve manen sağlıklı toplumların oluşması için, öncelikle bireylerin iç âleminde aradığı huzuru yakalayabilmesi büyük önem arz eder. Çünkü sevgi, hoşgörü ve güven temeline dayalı toplumu, ancak ahlâk sahibi kişiler meydana getirir (Çetin, 2015: 283). Mevlânâ, Yunus Emre, Hacı Bektaş Velî gibi mutasavvıflar yüzyıllar boyunca sevgi, birlik ve kardeşlik duyguları etrafında tüm insanlığı birleştirmede önemli görev üstlenmişlerdir. Bu anlamda onlar, evrensel nitelikteki engin hoşgörü anlayışının dünya çapındaki temsilcileridir. Adı geçen mutasavvıflar, toplumsal huzurun gerçekleşmesi için insanların gönlüne Hak ve halk sevgisini yerleştirmeye özen göstermişlerdir (Çetin, 2015: 284).

Sevgi ve hoşgörünün sembolü olan Hacı Bektaş Velî, Mevlânâ Celâlettin Rûmî ve Yunus Emre gibi mutasavvıflar, geleneğimizdeki birlikte yaşama tecrübesine büyük bir katkıda bulunmuşlardır (Çetin, 2015: 286). Her şeyden önce insana insan olarak değer vermişler ve böylece farklı din, dil, etnik, kültürel kimlikleri bir arada kaynaştırmanın simgesi olmuşlardır. Çalışmamızda bu üç mutasavvıfın kimliği ve kişiliğinden ziyade, bir örnek olarak Yunus Emre'nin toplumsal düzene ilişkin felsefesi, bir arada yaşama ahlâkına dair görüşleri ele alınacaktır (Çetin, 2015: 286).

İbn Haldun: Düşünürler arasında ilk kez devlet nasıl yönetilmeli sorusu yerine, devlet nasıl ortaya çıkmış olabilir sorusunu sorarak sosyolojinin kurucusu unvanını almıştır, bu kapsamda maddeyi anlamaya çalışmış görüneni önemsemiştir. “Birlikte Yaşama ve Kültürü” her ne kadar felsefi bir tezde ele alınıyor olsa da sosyolojik bir olgu olduğu ve

sosyolojiden destek alınması gereken bir husus olduğu yadsınamaz. Dolayısıyla bu alanın sosyolojik kısmını inceleyen ilk tarihçi-sosyolog İbn Haldun'a bu alanda yer verilmiştir. Toplum medeniyetini tayin etmede coğrafya ve ekonomiyi baz aldığından dolayı bu alana materyalist bir bakış açısı sunmuştur. İbn Haldun kendisinden sonraki materyalist toplum bilimlerine ve bilim insanlarına da örnek teşkil etmiştir. Karl Marx'ın kendisinden çok etkilendiği açıktır. Marxistlerin de saygı duyduğu İbn Haldun, Sabri Ülgener'e göre "bir tarih devi"dir (Ülgener, 2006: 45). Cemil Meriç'in "Ümran'dan Uygarlığa" kitabında medeniyet alanında kendisine değerli bir alan biçilmiştir.

Thomas Hobbes: Doğal hukuk doktrinini savunur; kralcıdır. Pek çok Avrupa bölgesinde bulunmuş ve yönetim şekilleri üzerine gözlem ve araştırma yapmıştır. Meşrutiyetin/mutlakiyetin şiddetli bir savunucusudur. Toplumda bir sözleşme ve iş bölümü olması gerektiği onu diğer mutlakiyetçilerden ayırır. "İnsan insanın kurdudur" der ve insanın doğasında mevcut bencillik ve doyumsuzluğun toplumda çatışma çıkarmaya çok meyilli alan inşa ettiğini, tek kişinin egemenliğine ve otoritesine teslim olunmaz ise sosyal hayatın bir kaosa dönüşeceğini bildirir. Monarşi destekçisi olmasının yanı sıra materyalizmi ve haz ahlakını benimsemiştir.

J. J. Rousseau: Preromantik akımının başlangıç noktası, romantizmin örtük savunucusudur. Çağından oldukça ilerde, üniter ahlak anlayışına sahip, ilkel, doğal (minimal) yaşama özlem duyan ve uygar yaşamı tehdit gören ütopyacı bir düşündürür. Devletin eşitlik, özgürlük ve adaletin simgesi olması gerektiğini savunmuş (Rousseau, 1990: 47), insan ve toplum bilimleri üzerine yıllarca çalışmıştır. Büyük bir jakobendir, Fransız İhtilalinin fikir önderlerindedir. Monarşiye karşılık yasaların altında olan bir yasa uygulayıcı önermiştir. Çoğu fikirleri Hobbes ile taban tabana zıttır, örneğin Rousseau; insanın özünde iyi olduğunu, onun toplumda kötüleşebileceğini söyler. Fransız özgürlükçülüğünün ve toplumculuğunun simgesi haline gelmiştir. Sınıfsal açıdan Fransız devrimini en çok etkileyen isimdir. "Yapmak istediğimiz her şeyi yaptığımızda değil, yapmak istemediklerimizi yapmadığımızda özgürüz" diyen (Rousseau, 1990: 58) XVIII. yüzyıl Fransız düşünürü, toplum sözleşmesi noktasında Hobbes ve John Locke'dan çok daha bireycidir. Romantizmin onu sürüklediği arayış idealizmi doğurur; Rousseau'nun felsefesinde düzen reel ve pozitif değil ideal ve normatiftir. Tümevarımsal olarak inşa edilmiş modelin bütününün anlaşılması ve kurulması muhataba bırakılmıştır. Fransız devriminin ilkeleri: özgürlük (liberte), fraternite (kardeşlik) ve egalite (eşitlik) Rousseau felsefesinin bir özetidir.

David Hume: XVIII. yüzyılda yaşamış İskoç filozof; John Locke'dan etkilendiği İngiliz Empirizmini sonuna kadar savunmuştur, Descartes'in akıl ile sınırladığı sceptizmi daha da ileri götürüp evrende kesinlik diye bir şeyin olmadığını savunmuştur. Aynı zamanda ırkçı bir ideolojik **görüşü** benimseyen Hume, agnostiktir ve mucizeler ve genellemelere inanmaz. Hume, tecrübe yoluyla algıyı benimsemiştir (apriori) onun görüşüne göre olay örgülerinin peş peşe gerçekleşiyor olması aralarında bir nedensellik ilişkisi bulunduğunu göstermez (Hume, 1997: 78). Metafiziğe karşıdır, bütün teoloji kitap ve kaynaklarının yakılmasını isteyecek kadar da radikal bir materyalisttir.

Nietzsche: Kendi deyimiyle zamanından önce gelmiştir ve yazdığı her şeyi sonraki nesiller için yazmaktadır. Yazdıklarıyla zamanının gelmesini beklemektedir. İnsanlığa binlerce yıl öncesinden beri üstün ahlak olarak sunulmuş olan gelenek görenek ibadet ve inanç sistemlerinin hepsini reddeder (Nietzsche, 2002: 43). Tanrıyı insanlığın kültürel ve zihinsel evrilme basamaklarında insanlar tarafından var edilmiş, ama artık insanlığın ihtiyacı olmayan bir mit olarak görür ve sanılanın aksine ne din düşmanıdır nede Hristiyanlık; düşüncelerini sanatsal bir dille anlatma eğilimindedir. Bir cümleye pek çok mesaj sığdıran Nietzsche, insanların yarattığı sahte düzenin bir ahlak olmadığını savunur, bunlara seyirci kalamayacağını düşündüğü Tanrı'yı anlatmak için Tanrı yoktur demez Tanrı öldü der. O dönemin mevcut ahlak anlayışına karşı çıkmakla immortalizm, toplum düzenini sağlayan din ve iktidar otoritelerini saymamakla nihilizm akımı savunduğu kısmen gözlemlenmektedir. Onun nihilizmi o dönemin anarşizmine temel oluşturmakta; devlet olarak vazife yapan her türlü yönetim rejimini, iktidarı ve kuralları yok saymaktadır. Çünkü kendisinin üst insan tezini nihai kurtuluş yolu olarak görmekte, mevcut Hristiyan düzenine uyan her türlü sorgusuz sualsiz davranış ve yaşayış şeklini sürü/köle ahlakı olarak değerlendirmektedir (Nietzsche, 2000: 56).

Görüldüğü gibi 7 filozof ve düşünürlerin her biri farklı bir bakış açısıyla farklı bir akımın etkisiyle birlikte yaşam hususunu ele almışlardır. Seçilen isimler genelde farklı zamanlardan, farklı coğrafyalardan ve farklı görüş açılarından beslendikleri için bu seçki ile birbirinden farklı ideolojik, dinsel, toplumsal, felsefi ve sosyolojik akımlara mensup düşüncelerin birlikte yaşama nasıl ışık tuttuğu, toplum yönetiminin nasıl değişkenlik gösterdiği ve bu husustaki beklenti ve inancın hangi ortak noktada bulunduğu gözlemlenecektir.

4.1 Platon

Platon ya da Eflatun (M.Ö.427-347), Antik klasik Yunan filozofu, matematikçi ve toplum bilimcidir. Günümüzdeki Üniversitelerin ilk hali olan “Akademia”nın kurucusudur. Onun kurduğu Atina Akademisi, batı dünyasının ilk yükseköğretim kurulusudur. Platon siyasal görüşlerini, yani toplum ve devlet tasarımıını “Politeia” (Devlet) adlı yapıtında dile getirmiştir (Platon:1995). Sokrates'e ilişkin bilgilerin büyük bir kısmı Platon'un diyaloglarından edinilmiştir. Akıl ve ilim hocası Sokrates'in düşüncelerinden çok etkilenmiştir. Özellikle ilk dönem diyaloglarını Sokrates'in düşüncelerinin etkisinde yazmıştır. Platon, Sokrates'in görüş ve düşüncelerinden etkilenerek yazdığı eserleri hocası Sokrates'in ağzından dile getirerek açıklar.

Öğrencisi Aristoteles de birlikte yaşam alanı üzerine ahlaki çerçevede düşünmüştür başat kitabı; insan için neyin iyi olduğunu incelediği “Nikomakhosa Etik” tir. Tümelden özele giden bir kavrayışla toplum için iyi olanın kişi için de iyi olduğunu düşünür ve etik bir siyaset araştırması sunar. Bir filozof olarak farkındalık hissiyatı ve sağduyusu dikkat çeker. Platon'un idealar düzeni ve Demokritos'un maddi atom görüşüne karşı daha orta bir yol benimsemiş ve töz öğretisini öne sürmüştür.

4.1.1 Devlet

Çağının yönetim şeklinin bir eleştirisi olarak da görülebilen bu yapıt ilk ideal toplum kurgusudur. “Toplum nasıl yönetilmeli?” sorusuna belki de ilk cevap Platon'un bu eseri ile verilmiş, daha sonra sayısız şekillerde üzerine düşünülecek bir alan açmıştır. Diyaloglardan ve Sokrates'in çevresindekilerle yaptığı konuşmalardan oluşan yapıt, 2500 yıldır mahiyetini hiç yitirmemiştir ve günümüzde bir başucu eserdir. “Devlet”, İ. Ö. IV. yüzyılın başında gerileme dönemine girmiş olan Atina devletinin politik, sosyal ve kültürel gereksinimlerine çözüm aramaktadır. Bu eser toplumsal yönetim kavramının irdelenmesi ve toplum yönetimi üzerine bir düzen oluşturulmasına öncülük etmiştir. “Devlet” ile başlayan akım; ütopya, distopya ve çeşitleriyle devam etmiş, ideal yönetim tasvirleri veya mevcut yönetim eleştirilerine kapı açmıştır.

4.1.2 Platon'un Devlet ve Toplum Tasarımı

Platon'un "Devlet" i yazmasının sebebi; Atina'nın 'polis' (şehir) olmaktan çıkıp yavaş yavaş bozulmaya başlamasıdır; bu eserini ideal toplum düzenini bozulmuş olan sisteme bir çözüm yolu olarak sunmuştur.

Platon'un "Devlet" inde üzerinde durduğu üç mühim nokta vardır (Platon, 1995: 13):

- İnsan-Toplum İlişkisi: Toplumda düzen ancak bireysel olarak başlar.
- Adalet İlişkisi: Toplumda adalet ancak adaletin bireylerin ruhunda sağlanmasıyla uygulanabilir.
- Toplumsal Uyum: Toplumda uyum ancak her bireyin kendi içindeki uyumuyla sağlanabilir. Her birey kendi içinde uyumlu olmalıdır ki toplum/devlet (politeia) uyumlu olsun.

Platon, "Devlet" ile toplumda istenmeyen ilişkilerin istenir duruma gelmesi için ortaya bir toplum modeli koymaktadır.

Platon'un toplum ve devlet öğretisi onun idealar kuramı olarak bilinen kuramı üzerinde temellenir.

Bu öğretiye göre var olanlar bilinmeleri bakımından ikiye ayrılırlar:

- Görülenler (doxa-sanı)
- Düşünülenler (idea-hakikat)

Platon, hakiki bilginin (idea) ne olduğu üzerine odaklanmıştır (Platon:1995). Bunun için de bilgi türleri arasında bilgiyi nesnesine göre ayırarak bir tasnif yapar. Nesnesi görülenler alanında olan bilgi türüne "sanı" (doxa) der. Platon'a göre görülen nesnelere gerçekte olmadığı için hakkında bilgi değil, sanı sahibi olunabilir. Hakikatin bilgisi ise epistemedir.

Sanı yanılabilir bir bilme türüdür, muğlaktır, kesinlik ve netlik bildirmez. Gerçekliğe ancak hakiki bilgiye düşünülenler alanında ulaşılır. Platon'un felsefesinde idealar olması gereken, hakiki biçimlerdir. İdealar kuramının dile getirdiği ideal olan ile gerçek olan arasındaki karşıtlıktır. İdeal olanla gerçek olan nesnelere (gözle görülenler)

arasındaki uyumsuzluk aşılamaz. İdealar düşünülenler dünyasına aittir. Sanı fiziksel bir âlemde; idea metafizik âlemedir. Asıl olan metafizik âleme ilişkin düşüncelerdir.

Platon ideal biçimler öğretisini “Devlet” adlı yapıtında dile getirdiği devlet tasarımına taşır. Platon’un yapıtında ele aldığı devlet ideal devlettir. Bu anlamda “Devlet”, gerçeklikte var olan tek tek devlet biçimlerinin hepsinden farklı, mükemmel olan bir devlettir. Devlet, bu yönüyle ilk ütopyik eserdir. İdeal olduğu için de görülenler alanındaki devletlerden biri olamaz. Başka bir deyişle, Platon’un ele aldığı devlet; devlet ideasına uygun devlettir. Böylece Platon bize ussal bir devlet kuramı sunarak, bir siyasal öğretiyile eserini sunan ilk filozoftur denilebilir. Platon yapıtında ideal devlet ve yönetim biçiminin ne olduğunu, bozuk yönetim biçimlerinin neler olduğunu ayrıntılı olarak tartışır (Platon:1995).

Platon’a göre “ideal olan gerçek olamaz. Gerçekte olan da ideal olamaz, eğer gerçeklikte olsaydı ona ideal denemezdi. İdeal olanı ideal yapan onun tamamıyla gerçekliğe aşkın bir şey olmasıdır. Felsefede ideal ve gerçek kavramları bu şekilde belirlenir”(Platon,1998: 25).

Sokrates, insanın evrenin yapı taşı olduğunu ve evreni bir oluşuma götürebilecek güce sahip tek canlı türünün insan olduğunu savunarak felsefesi düşüncenin insan sorunsalı ile başladığını öne sürer (Cassirer,1984: 72). Platon’a göre ise “insan sorunsalı” bu kadar geniş bir problematiğe cevap vermekte yetersiz kalabilir; bu minvalde insanın rasyonalitesi dışında çeşitli kavramlar da incelenmelidir. Dolayısıyla Platon evrenin araştırılmasının metafizik bir âlemde başlatır; bu sorgulamayı insanın ahlaki vazifeleri ve bu vazifelerin topluma sirayeti bağlamında yapar.

Platon’un “Devlet” inin başlangıç noktası adil insan nasıl olur sorusundan hareketle adil toplumu aramaktır (Cassirer,1984: 72).

Platon’a göre toplum, onu oluşturan bireylerin bir bütünü olduğundan özelden genele bir yaklaşımdansa genelden özele gitmek daha pratik bir seçimdir. Adalet tek insanda varsa, adil bir toplum vardır; adaletin ne olduğunu tek bir insanda görmek yerine daha büyük ölçekte, bütün bir toplumda adaleti araştırmak daha kolaydır. Platon’a göre devleti akıllı yapan neyse insanı da akıllı yapan odur (Platon, 1995: 12-13).

Platon’un öğretisinde “devlet” (politeia) aynı zamanda toplum anlamına gelir yani Platon’nun devlet öğretisi onun toplum öğretisi demektir, çünkü Platon’a göre devlet

düzenli bir toplum demektir. Toplum olmaksızın bir devlet var olamaz ve bir toplum da devletsiz (yasa ve düzensiz) varlık gösteremez.

Platon'a göre devlet yapısı insanın doğal ve insani ihtiyaçlarından doğmuştur. İnsan ihtiyaçlarını gidermek için toplum halinde yaşaması gereken bir varlıktır. İnsanın mutluluğu toplum içinde yaşamasıyla olanaklı olacaktır, çünkü insan toplum hâlinde yaşarken kendine yetecek ihtiyaçlarını karşılar (Platon, 1995: 23).

Toplumsal bir hayatta herkes bir ihtiyacı için bir başkasına başvurur, bu ihtiyaç bazen fiziksel bir destek bazen iletişim, bazen iş gücü bazen dostluk şeklinde değişir. Hepsi yardımlaşarak bir ortaklık içinde yaşarlar, bu tür yaşamaya toplum düzeni denir (Platon,1998: 38).

Platon'nun "Devlet" adlı yapıtında insanların bir arada yaşamaya gerek duymaları devletin veya toplumun bütün bölümleriyle varlığını açıklamaya yetmez. Bu bölümlerin de neler olduğunu ve işlerinin ne olduğunu belirlemek gerekmektedir (Platon,1995: 14)

Platon insan ruhunun üç yanından söz eder (Platon,1995: 32):

- Akıl
- Arzu ve İstekler
- İrade ve Kızgınlık

Bununla dengeli olarak toplumu da üç sınıfa ayırır,

- Yöneticiler
- Üreticiler (Besleyenler)
- Koruyucular (Bekçiler)

Bir toplumun düzenli ve sistematik bir yapıya kavuşması için o toplumda bir işbirliğinin olması gerekir. İşbirliği de yukarıda mevcut üç sınıfın vazife ve sorumluluklarını bilmesiyle olur (Platon,1998: 32).

Platon mikro ölçekteki insan yapısını makro ölçekteki toplum yapısına uyarlamıştır. Ona göre, mükemmel yaratılmış insan ancak kendi yaratıldığı şekilde bir düzen çizerse toplumsal yapı mükemmel olabilir.

Böylelikle;

- İnsanın akıl yanı toplumda yöneticilere,
- İnsanın arzu ve istekler yanı üreticilere,
- İnsanın irade yanı da koruyuculara denk düşer (Platon:1998)

Buna göre toplumun maddi ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir üreticiler (işçiler, zanaatkârlar sınıfı olmalıdır. Ayrıca devleti dış tehditlere karşı korumak ve yasaların toplum içinde uygulanmasını sağlamak için bir bekçiler (koruyucular) sınıfı olmalıdır. Yasaları düzenlemek, kanunları koymak ve devleti yönetmek için (bilgece) bir yönetici sınıfı bulunmalıdır. Platon'un amacı; "Politeia" da düşünülen birlik ve bütünlüğün korunması, bozulmamasıdır.

Sınıf değiştirme imkânı her zaman vardır. Besleyenler sınıfında doğan bir çocuk, belirli bir eğitimden geçtikten sonra yöneticiler sınıfına geçebilir.

İdeal toplum düzeninde gerekli erdemler (Platon,1995: 23):

- Adalet
- Bilgelik
- Cesaret
- Ölçülülük

İdeal devlet düzeninde iş bölümünün dışında bir de çeşitli erdemlerin mevcut bulunması gerekir, bunlardan ilki adalettir. Çünkü birlikte yaşam söz konusu olduğunda adalet erdemi gözetilmezse hiçbir sınıf ve hiçbir birey vazifesini yerine getiremez, adil ve düzenli bir toplum için adalet temel ilkedir. Siyaset felsefesinde hak kavramı ödev demektir, adalet toplum yönetiminde etkin bir biçimde uygulanmazsa diğer planlamaların katkı sağlayacağı düşünülemez. Adalet aynı zamanda herkesin üzerine düşeni yapmasıdır.

Platon'a göre ikinci gerekli erdem ise bilgeliktir, devleti yöneten sınıfın erdemi bilgelik olduğundan yöneticilerin devleti kurmasını en iyi bilenler arasından seçilmesi gerekmektedir. Devlet yönetimi için akıllı, değerli, üstelik de toplumla ilgili insanlar bulmak gerekir (Platon,1995: 15). İyi kurulmuş bir devlet her bakımdan iyi olacağından, eğer devleti yönetenler devleti iyi kurarsa; devlet bilge, cesur, ölçülü ve adil olacaktır. Devleti yöneten sınıfın erdemi bilgelik olduğundan yönetici sınıfın bilgece kararlar vermesi gerekecektir. Platon'a göre bilgece karar vermek ise bir bilgi işidir. Devleti

yönetenler, (krallar) filozof (bilge) olmadıkça toplum yönetiminde gerekli esaslar saptanamaz ve uygulanamaz.

Toplumsal düzende gerekli bir diğer erdem ise cesarettir, özellikle koruyucu sınıfın sahip olması gereken bir özelliktir. Cesaret, hiçbir şeyden korkmamak değil, nelerden korkulacağını nelerden korkulmayacağını bilmektir. Diğer bir gerekli erdem ölçülülüktür, ölçülülük ise tutkuları, istekleri dizginlemektir ve bu erdem bütün sınıfların taşınması gereken bir erdemdir.

Platon “adalet” kavramına ayrı bir vurgu yapar; diğer üç erdemi de doğuran ve yaşatan değer olduğunu söyler. Adalet herkesin üzerine düşeni yapılması gerektiği biçimde yapmasıdır. İşte bu dört erdemin hepsi bir arada bir toplumu ve devleti düzenleyen ve yaşatan değerler olacaktır.

Burada Platon’un görülenler alanındaki tek tek devletlerin yönetim biçimlerini hangi ölçüte göre değerlendirdiği görülebilir. Platon’a göre devletin en yüksek amacı da insanlara iyi bir eğitim vererek onları erdemli kılmaktır. Bu amaç devletin varlık nedenini, yani temelini oluşturur. Başka bir deyişle, Platon “devlet nedir?” sorusuna “devlet ne için vardır?” sorusundan hareketle yanıt verir. İdeal devlet tasarımı bize bu bilgiyi sağlar ve devlet yöneticileri bu ideal devlet tasarımından hareketle devletin amacına uygun olarak devleti yönetmelidir.

Platon’a göre ideal devlet tek tek devletler için bir model oluşturur.

4.1.3 Platon'da Yönetim Biçimleri

Platon’a göre ideal yönetim biçimi ve ideal devlet baştakilerin en iyiler olduğu, en iyilerin yönettiği devlettir. Böyle bir devlette yöneticiler filozof ya da filozoflar yönetici olmalıdır (kral filozof, filozof kral yönetimi). Platon var olan yönetim biçimleri içinde en iyi iki yönetim biçimi olarak monarşiye ve aristokrasiye vurgu yapar.

- Monarşi: Devleti bir kişinin yönetmesi
- Aristokrasi: Devleti bir grubun yönetmesi

Platona göre en iyi yönetim biçimi bilge yöneticilerin karar aldığı aristokrasidir. Bunlar dışındaki bütün yönetim biçimleri Platon’a göre bozuk yönetim biçimleridir.

Platon yönetim biçimlerini de insanın sahip olabileceği özellikler ile belirleyerek bir paralellik kurar. Aristokrasi yönetim biçimine aristokrasi insanı karşılık gelir ve aristokrasi insanı adil ve bilge olduğundan iyi sıfatları taşır ve iyi insanların otorite olduğu yönetim iyi bir düzene karşılık gelir (Platon:1995). Platon'a göre diğer bir ideal yönetim biçimi baştakinin filozof olduğu monarşidir. Devleti yöneten filozof olmadıkça ideal yönetimin olamayacağını söyler (Platon, 1995: 8).

Platona göre 4 bozuk yönetim şekli vardır, her toplum yapısında kaçınılması gereken, kısa vadede uygun gibi görünse de devletin refahı ve bekası için tercih edilmemesi önerilen yönetim biçimleridir:

- Timokrasi: Devleti şan ve şöhret düşkünü insanların yönetmesidir.
- Oligarşi: Devleti para sever ve zenginlik tutkunu insanların yönetmesidir.
- Demokrasi: Devletin eşitliği savunarak halkın verdiği karara göre bir yöneticinin yönetmesidir.
- Tiranlık: Devleti başta bulunan bir zorba otoritenin yönetmesidir.

Platon, bir yönetim biçimlerini iyi-kötü gibi keskin kavramlarla sınırlamaktan çok aralarında bir bağ kurur. Şöyle ki: Bir yönetim biçiminin bozulmasıyla diğer bir yönetim biçimine geçilir. Aristokrasinin bozulmasıyla timokrasi, timokrasinin bozulmasıyla oligarşi, oligarşinin bozulmasıyla demokrasi ve demokrasinin bozulması da tiranlık ortaya çıkar. Dolayısıyla Platon'a göre yönetim biçimlerindeki değişiklik baştaki yöneticilerin donanımlarıyla (adil/bilge) ve yönetilen halkın tutumuyla alakalıdır (Platon,1995: 13).

Oligarşi bir yönetim şekli olarak toplumda kutuplaşma ve hınç yaratır. Oligarşide toplum zenginler ve yoksullar diye iki kutba bölünür. Nicelik olarak fazla olan yoksullar bu savaşı kazanınca toplum yönetimi oligarşiden demokrasiye döner; demokraside her yurttaş devlet yönetimine girebilir ve herkes yönetimde özgürce karar alabilir. Demokrasi, düzenlerin en adili olarak görünür ancak belirli bir düzeni yoktur çünkü yığınım serbestliği vardır. Halkın çoğulcu hareketi ve özgürce seçme yetkisi bir zaman sonra kargaşaya sebep olur; özgürlük ve eşitlik tutkusu demokrasiyi tiranlığa dönüştürür. Halkı yönetenler halkın taleplerini karşılayamaz duruma gelince, halk yönetime karşı gelir ve ayaklanma başlar, ayaklanmaları durdurmaya çalışan otorite baskın güç kullanır, böylelikle demokrasiden tiranlık doğar. Demokrasinin aşırı esnek hürriyet alanı böylece köleliği

doğurur. Bu sistematığı kurgulayan Platon “aşırı özgürlük kölelik anlamına gelir” der. Platon demokrasiyi bozuk yönetim biçimleri içinde görür, çünkü demokraside yönetim üzerine söz hakkı bulunan halk genelde bilgisiz çoğunluktur.

Platon “Yasalar” adlı yapıtında ise başta bulunanların özelliklerine önem vermek yerine yasalara uygun yönetim konusuna vurgu yapar (Platon, 1998). Toplumuda adalet gözeterek yöneten birinin bulmanın olanaksız olduğundan yasaların konmasını zorunlu görür. Buna göre devletler yasalar tarafından yönetilmelidir. Devleti yönetenler yasaya uygun olarak devleti yönetmelidir (Platon, 1998: 167). Bu da hukukun üstünlüğüne, yasama ve yargının devletin gücünün üstünde olması gerektiğine işaret eder.

4.2 Yunus Emre

Yunus Emre, âlim ve mutasavvıf kişiliği ile Anadolu coğrafyasında milli ve manevi değerlerin korunması, yaşatılması ve aktarılmasında çok etkili olmuştur. Kendisi, XIII. ve XIV. yüzyıllarda yaşamış, Anadolu coğrafyasında insana bakışı anlamlandıran bakışı ve kültürel donanımıyla evrensel bir sempati kazanmıştır. Tarihte “Türk İslam Mütefekkeri” olarak yer alan Yunus Emre, 800 yıldır adını ve felsefesini çeşitli yollarla yaşatır. Yunus Emre hümanizmanın en yüceltilmiş halini temsil eder, onun hümanist bakış açısı çok yönlü ve derindir.

Yunus’ta insan-evren-Tanrı birlikteliği vardır. Dizelerinde mevcut filozofik dil ve sade anlatım onu diğer mutasavvıflardan ayırır. Yunus, insanı Tanrı’dan korkan ve ondan korktuğu için inanç sahibi olan zavallı bir kul olmaktan çıkarıp ona Tanrıyla dost olan onurlu bir rol vermiştir. Ona göre can ruh ile bütünleşmeden önce Tanrı ile beraberdir ve Dünya hayatı da tekrar Tanrı’ya ulaşacak olan bir yoldur. Hiçbir bakış açısı insanı ezeli ve edebi sıfatlarla donatan Yunus’un hümanizması kadar insanı yüceltmemiştir.

Uzunca bir süre Hacı Bektaş Veli’nin yanında ilim tahsil eden Yunus Emre; insanları Müslüman, Hristiyan, zengin, fakir, tahsilli, cahil, köylü, kentli ayrımı yapmaksızın, hepsini sadece insan olarak görür. Çünkü Yunus insanlara insan olmanın dışında herhangi bir rol yüklemeyiz, o insanı yaratılmışların en şerefli olarak gördüğü için varlığı metafizik boyutuyla değerlendirir, onun için her insan bir yüce ruhtur. “Yaratılanı severim Yaratandan ötürü” cümlesi onun insana bakışını çok sade bir şekilde

açıklamaktadır. Yunus Emre'nin eserlerinde direkt Hacı Bektaş Veli'nin adı geçmez lakin kaynaklar bu iki din adamının bakış açıları arasında çok fazla benzerlik olduğunu göstermektedir. Ayrıca Yunus, Tapduk Emre'nin yanında yetişmiş ona sadık bir öğrencisidir.

Yunus Emre hayatını manevi değerler adamıştır: “ne varlığa sevinirim, ne yokluğa yerinirim, aşkın ile avunurum bana seni gerek seni” bu dizesinde de olduğu gibi Yunus, Allah aşkıyla yanıp tutuşan samimi bir kalptir, o dünyanın geçici düzen ve heveslerine tenezzül etmez ve kıymet biçmez (Tatçı, 1990: 40).

Yunus Emre Türk dilinin önemini, sadeliğini ve estetiğini yüzyıllarca öteye taşımıştır (Sakaoğlu, 1991: 450).

Yunus Emre, Orta Asya'da başlayan Ahmet Yesevi ve dervişlerinin hikmetleriyle başlayan çığırını Anadolu'da devam ettirmiştir. Ondan sonra, Türkçe yazan sufi âşıklar onun yolundan, izinden gitmişlerdir (Tatçı, 1990: 71).

Yunus Emre'nin hümanizması hala her coğrafyada her alanda örnek alınmaktadır. Şiirlerinden bile vücut varlığını silip atmış, kimliği üstüne ipucu bırakmamıştır (Mengi, 1994: 63). O, işlediği düşüncelerle birlikte diliyle de halka inmiş, şiirleri bestelenerek tekkelerde okunmuş, şiirimizde "Yunus Tarzı" denilen yeni bir edebi yolun açılmasına neden olmuştur (Mengi, 1994: 64).

Yunus Emre'ye göre insanın iki yönü vardır. İnsan, bir yönüyle ruhsal ve tanrısal, diğer yönüyle maddi ve dünyevidir. İnsan, ruh ve bilinç olarak evrenin yaratılışından ve dünyaya bir bedenle gelişinden önce vardır ve huzur içindedir. İnsanın bu iki yönüne bakan iki “ben” i vardır (Mengi, 1994: 78): Nefis denilen ve bedenle ilgili olan kişisel beni; aşk denilen ve tanrıyla ilgili olan aşkın beni. Aşkın ben, yalnızca iyi ve doğru şeyler yaparak Tanrı'ya yaklaşmaya çalışır.

Tüm iyiliklerin kaynağı aşk ve sevgidir. Aşk ve sevgi ise her insanda vardır. İnsan bilgi ve olgunluk seviyesine göre bu aşkı yaşar. Sevginin yol göstericiliğine yapılan işler doğru ve güzeldir. Tanrıya giden yol, insana verilen değerden geçer (Çubukçu, 1992: 72-75).

Yunus Emre'nin evrene, insanlığa katkısı ve toplumsal düzen için söylemleri ülke sınırlarını aşmıştır. Bahsimiz birlikte yaşam ise elbette Yunus'un felsefesini oluşturan

sistematigine, bakış açısına ve vecizlerine değinmeden bu konuyu çalışmak bir boşluk bırakacaktır.

Maddi arzular tutku ve şehvet olarak; manevi arzular aşk ve sevgi olarak gerçekleşir. Yunus'a göre toplumdaki kaosun ve kötülüğün kaynağı beden ve dünya tutkusudur. Dünya zevkine dayalı her haz ölümlüdür, ölümlü olduğu için ise bir huzur vermez, ancak geçici zevkler yaşatan bu âlemde insanoğlu huzur ve huşu içinde yaşamak için başta sonsuz olan Allah aşkını, sonra Allah'ın yarattığı her şeyi sevmelidir. Yunus Emre, “yaratılanı yaratandan dolayı sevmeyi” öğütlemiştir. Birlikte yaşama felsefesinin özüne inerek net ve kalıcı bir felsefe kuran Yunus, aşağıdaki dizeler ile toplumda gerekli saygı, adalet ve centilmenliği özetlemiş olur (Çubukçu, 1992: 74).

“Sen sana ne sanırsan,
Ayrığa da onu san,
Dört kitabın manası,
Budur eğer var ise.”

Yunus Emre

Felsefenin bizi “birlikte var oluş” haline, birlikte yaşama şevkine sokabilecek bir tavrı vardır (Gürsoy, 2016: 38).

“Biz bu dünyaya niçin geldik?” sorusuna Yunus ile cevap verelim: İnsanın kıymetini bilmek, insana tanık olmak için geldik (Gürsoy, 2016: 161).

İnsan, bu dünyaya kendini bulmak ve bilmek üzere gönderilmiştir. İnsanoğlu bir hakikatin inancı ve gayretiyle yaşadığı müddetçe yoldadır. Bu yol üzerinde hakikate erişme çabası ve imanı, onu hem Yaradan nezdinde hem de diğer insanlar nezdinde değerli kılar. O halde hakikatin tek olduğunu ve tüm farklılıkların hakikatin bir tezahürü olduğunu kabul edersek ve böyle inanırsak her bir farklılığın gerçeğin bir parçası olduğunu görebiliriz (Gürsoy, 2014: 84).

O zaman farklılıkları anlar, onlara saygı gösterir ve onları anlama kabiliyetine ulaşmış oluruz. Zira çeşitliliğin bu kâinata bir renk olduğu kanaatine varır ve aynının zenginlik değil yokluk olduğu bilincine varabiliriz.

İnsan yaratılışı dışlamadığı gibi, farklı bilgi alanları karşısında da nefret duymamak durumundadır; çünkü insan sadece ontolojik (ekzistansiyel) değil, aynı zamanda epistemolojik bir bütünlük kurmak mecburiyetindedir (Gürsoy, 2016: 39).

Yunus'tan hareketle birlikte yaşama felsefesi ve kültürünü özetlemek gerekirse formülü bu şekilde sıralayabiliriz: Teklikte çokluk, çoklukta teklik, farklılıkların arkasındaki birlik; birliğin tezahürü olarak çokluk; hepsinde tezahür eden ancak hiçbirine indirgenmeyen hakikat (Gürsoy, 2014: 84).

4.3 İbn Haldun

İbn Haldun (1332-1406) Orta Çağ İslam Arap düşünürlerindedir ve çok yönlü dahi kişiliği ile bir İslam düşüncesi âlimidir. Tarihçi, sosyolog ve siyaset bilimci olmasının yanı sıra kendine has felsefi ve ekonomik görüşleri olan bir ilim insanıdır. Ünlü "Mukaddime" (Önsöz) adlı eseri başyapıtıdır.

Toplumsal araştırma ve incelemelerinde asabiyet bağına hep göz önünde bulundurulmuştur. Ona göre; topluluklar arasında olan asabiyet bağı sayesinde devletler kurulmuştur.

Devletin doğuşu, gelişmesi, gerilemesinin ve yıkılışının nedenlerinin bilinebileceğini ileri sürmektedir. Hiçbir devlet yapısı sonsuza kadar süremez hatta insan yaşamının standart süresini geçtiği de pek nadir görülür. Ona göre; insanın doğup, büyüüp ölmesi gibi devletlerin kurulup, gelişmesi ve yıkılması da doğal bir olaydır. O, devletin; ortak çıkarları ve ihtiyaçları karşılamaya yönelik bir kurum olduğunu iddia etmektedir. Ona göre ideal düzeni sağlayan devlet vergi alan, toplumun güvenliğini sağlayan ve halkı koruyan, insanların birbirlerine asabiyet bağıyla bağlı olduğu devlettir.

Daha önce hiçbir düşünürde göremediğimiz asabiyet bağı; aynı biyolojik bağlardan gelen bireylerin daha sonra biyolojik unsurlar (nesep, ırk, soy) dışında da inanç ve birlik bağı kurduklarını daha sonra bu yakınlaşma ve yardımlaşmayla devletin oluşmasına katkı yapan soyut bir kavramdır. Asabiyette toplum içi fedakârlık, mücadele ve gönüllülük esastır.

4.3.1 İbn Haldun'un Topluma Bakışı

İbn Haldun, insanın insana olan ihtiyacının farkındadır. Sosyal alanda var olmak için insanların birbirleriyle yardımlaşmak, tehlikelere karşı birbirlerini korumak, kısaca sosyo-ekonomik sorunlarını çözebilmek için bir araya gelmelerinin bir zorunluluk olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre, insan doğa karşısında yalnızdır (Azarkan: 2015). Sırf bu yalnızlığını gidermek için bile insan, insana ihtiyaç duyar. Çünkü insan, diğer varlıklardan çok farklı bir şekilde yaratılmıştır; onun fizyolojik ihtiyaçları onu bir topluluk oluşturmaya itmektedir. Toplular, insanların ihtiyaçlarını karşılama ve tehlikelere karşı koyma hususunda yardımlaşmalarından doğar.

İbn Haldun'a göre toplu yaşam şekli ikiye ayrılır (Azarkan: 2015):

- Göçebe
- Yerleşik

4.3.1.1 Göçebe Toplular

Göçebe toplular zamanla topraktan verim aldıkça, toprağı işledikçe bir uğraş keşfetmiş ve toprağa bağlanma ihtiyacı hissetmişlerdir. Toprağa bağlanma elbette ona yakın bir barınak kurma ve ondan iş sağlama ile olabilecektir.

İbn Haldun, devlet olgusunun göçebe yaşam ile yerleşik yaşam arasındaki süreçte oluştuğunu savunur. Devlet ihtiyacı bir systemsizlikten doğmuş ve bir sisteme adapte olmak için kurulmuştur. Göçebe topluluklarda bir düzen ve sistem olmadığı için bir otoriter yapıdan bahsedilemez. Uygarlığa geçişle birlikte toplum yapısının bir işleyiş ve düzene ihtiyaç doğması sonucu “devlet” yapısı ortaya çıkar. Topluların devleti meydana getirmelerinde, ihtiyaçların karşılanması, dıştan gelen tehlikelere karşı korumak ve bunlara benzer doğal zorunluluklar etken olmuştur (Azarkan:2015); devlet yapısı bir ihtiyaçtan doğup diğer ihtiyaçlardan beslenerek şekillenmiştir. Tarih boyunca farklı ekil ve düzenlemeler, değişiklikler geçirmiştir.

4.3.1.2 Yerleşik Toplular

Toprak üstünde bir düzen kuran göçebe toplulukların bir barınma, yerleşme ve düzen kurma serüveninin sonucu olan yerleşik hayat ile devlet yönetimi karşımıza çıkar. Yerleşik topluluklarda bir sistem oluşturulmaya çalışıldığı için bu sistemin ahlaki, hukuki, ekonomik ve siyasi boyutunu yürütebilecek, toplumun tümünü gözlem ve denetim altında tutup koruyabilecek bir güç gereklidir. Kendi düzenini korumak ve bir disiplin oluşturmak için devlete güvenen toplum bunun için çaba sarf etmediği ve bu tür kaygılar gütmeyeceği için kendini sanat, edebiyat gibi başka uğraşlara verebilir.

4.3.2 İbn Haldun'da Asabiyet Bağı

İbn Haldun asabiyet bağı üzerine özel bir anlam yüklemiştir. Asabiyet, toplum yapısını şekillendiren ve devletin temelini oluşturan bir kavramdır. üzerinde en çok durduğu ve devlet görüşünün temelini oluşturan kavramdır. Bu kavram İbn Haldun'a özgü olup, başka bir düşünürde bu kavrama rastlanmamaktadır. O, asabiyet kavramını değişik şekillerde tanımlamıştır. Ona göre bir aşiretten veya bir aileden gelmek veya bir babanın çocukları olarak kardeş olmak özel bir asabiyet meydana getirir (Öktem, 1993: 29).

Asabiyet, sadece nesep birliğinden veya o manadaki bir şeyden hâsıl olur. Neseplerdeki semere ve fayda, yardımlaşmaya ve gayrete gelerek imdada koşmaya vesile olan asabiyetten ibarettir (Azarkan:2015).

İbn Haldun, toplumların devlet haline gelebilmelerini asabiyetle mümkün görmektedir. Hiçbir toplum asabiyetini oluşturmadan devlet kuramaz, hatta yaşamını bile sürdüremez. Asabiyeti oluşmayan toplumlar en ufak bir zorlama karşısında dağılmaya mahkûmdurlar (Öktem, 1993: 96). Devletin sürekliliği asabiyete bağlıdır. Asabiyet devlet kurulduktan sonra da önemini yitirmez.

4.3.3 İbn Haldun'un Devlet Görüşü

İbn Haldun'a göre Devletin hakikati insanlar için zaruri bir sosyal kurum olmasıdır (İbn:1988). Devlet, insanları korumak ve toplumsal yapıyı düzenlemek için vardır. Devletin temel unsuru ise egemenliktir. Egemenlik kelimesi güç, kuvvet ve yetkinlik anlamalarını taşıdığı gibi insanın doğasında var olan ve uygarlaşmamış yönünü taşıyan gazap ve hayvaniyet ifadelerini de içinde barındırır. Buna göre, insanın insanı yönetmesinin ve onun üzerine egemenlik kurmasının psikolojik nedeni gazap, savunma ve galip gelme gibi insan doğasındaki hayvani duygulardır (Ülken,1967: 228-229)

4.3.4 İbn Haldun'a Göre Tam Bağımsız Devlet (Mülk-i Hakiki)

“Tam Bağımsız Devlet”, asabiyet bağları ile kurulmuş, insanların birbirine kenetlendiği, halk egemenliğinde olan, sınırlarını koruyan ve ötesinde bir güç bulunmayan otoritedir (Azarkan:2015). Bu tanıma uymayan bir devlet ise yarı bağımsız (mülk-i nakıs) bir devlettir (Azarkan:2015).

İbn Haldun devletin gerekliliğini iki nedenle açıklamaktadır (İbn,1988: 14):

- Devlet, insan için doğal bir zorunluluktur. İnsan, yaşamak ve varlığını devam ettirebilmek için, yani ihtiyaçlarını karşılamak için bir araya gelmek ve hemsinleriyle yardımlaşmak zorundadır.
- Devletin kurulması sosyal hayatın bir gereğidir. Bu zorunluluğun karşılanması ancak devletin varlığı ile mümkündür.

İbn Haldun'un devlet düzeni, devletin görevlerini son derece geniş tuttuğu, "sosyal devlet" anlayışına uygun bir yapıdadır. Bu devlet, (mülk-i hakiki); tüm korunmaya muhtaç kesimlerin koruyucusu, kendini tüm halkın refah ve mutluluğunu sağlamakla görevli sayan devlettir. Devlet halkın her anlamda yanındadır ve onu güvende hissettirmek için vardır.

4.4 Jean-Jacques Rousseau

Fransız sanat ve edebiyat dünyasının en önemli isimlerinden Jean-Jacques Rousseau (1712 Cenevre-1778 Fransa) İsviçre- Cenevre’de dünyaya gelmiştir. Parlak bir çocukluk dönemi geçirmiş olup sanata yatkınlığı ve edebi yeteneği ile bilinmektedir.

Yazmayı ve anlatmayı çok seven, kalemine de güvenen Rousseau, kısa zamanda ismini duyurmuştur. 66 yıllık yaşamı süresince Jean-Jacques Rousseau, kaleme aldığı edebiyat eserlerinin yanı sıra, felsefi fikirleri ve politik teorileriyle de dünyanın en önemli yazar ve filozofları arasında sayılmaktadır. 2 Temmuz 1778 tarihinde Fransa Ermenonville’ de yaşama veda etmiştir.

Jean- Jacques Rousseau, yaşamı boyunca özgürlük, sosyal haklar, din, politika ve eğitim üzerine düşünmüş bu zeminde önemli fikirler, düşünce sistemleri ortaya çıkarmıştır. Rousseau, hayatı boyunca yaptığı araştırma ve incelemelerde sınır tanımamış bu tavrı onu çok yönlü bir kişilik olarak şekillendirmiştir. Rousseau’yu öncelikle bir toplum yorumcusu olarak görmek gerekmektedir. Toplumu birçok açıdan inceleyen Rousseau, çeşitli ideal biçimler ortaya çıkarmıştır, bunun yanı sıra bir ahlak düşünürü, ahlakçı olarak da tanımlamak yerinde olur. Edebi olarak da kalemini kullanan Rousseau, romantizm akımına bağlıdır.

Çağdaş, modern ve medeni bir bakış açısının temsilcisi Fransız düşünür Jean-Jacques Rousseau, bir bilge kişiliktir. Düşünürün oluşturduğu kuram bir bütünsellik görünümü sunduğu gibi, bu özgün düşüncenin kendine özgü kavramları da vardır (Rousseau,2004: 57). Rousseau'nun düşüncesini köklü olarak kavrayabilmek için, onun kişiliğini de tanımak gereklidir; yaşanmışlıklardan oluşan özgün tavrı ve içsel derinliğinden yansıyan farklı ifadeleri dikkat çekmektedir.

Rousseau'nun düşüncesinde duygunun etkinliği büyüktür, her anlatımında duygusal bir yön ve bir içe bakış gözlenir. Ona göre erdem sade ve doğal ruhlarda bulunur; mutluluğa sade ve masum insanlar ulaşabilir (Rousseau,2004: 37). Oysa ilerleyen “aydınlanma” bütün bunları yok etmiştir; bu akımda erdemin yerine zekâ geçmiş, bilgiçlik erdemden üstün bir değer olmuştur (Rousseau,2004: 69). Modern çağda güvensizlik, kuşku, korku, soğukluk, nefret ve kin ortalığı kaplamıştır (Hayek,1995: 28).

Rousseau, karakter ve dehasıyla döneminin temsilcisi olmuş ve pek az aydının cesaret edebildiği ölçüde döneminin gereksinimlerinin aynası olmuştur. Keskin ve net bir üslupla yazdığı bütün eserlerinde, kaybolan doğa halinin önemini vurgulamıştır.

4.5 Thomas Hobbes

Thomas Hobbes, (1588 -1679) İngiliz felsefecisidir. 1651 tarihli Leviathan adlı çalışması, batı siyaset felsefesinin izleyeceği yolu çizmiş ve başucu eseri olmuştur.

Bugün bir siyaset felsefecisi olarak tanınsa da, tarih, geometri, etik, genel felsefe gibi pek çok alanla ilgilenmiştir.

Hobbes, İngiliz Devrimi'ne yol açan gelişmelerin içinde yaşamıştır. Hobbes'un fikirlerini anlamak için öncelikle yaşadığı dönemi incelemek gerekmektedir. Hobbes'un toplumsal düşüncesi İngiltere'nin o dönemde içinde bulunduğu durumdan etkilenmiş, iç savaştan doğmuş ve büyümüştür. Hobbes'un fikirleri böyle bir ortamda olgunlaşmış ve gelişmiştir. Halkın kiliseye ve soylulara duyduğu tepkisini, bunun nedenlerini, merkezi devletin güçsüzlüğünü gözleme fırsatı bulmuştur. Hobbes'a göre her türlü iktidarsızlık ya da birden fazla iktidar kötüdür; önemli olan iktidarın tek ve mutlak olmasıdır.

XVII. yüzyıl İngiltere'sinde zayıf, keyfince hüküm süren ve değişken bir iktidar vardır. Ülkede iktidar kavgası ve otorite boşluğu oluşmuştur. Ülke içinde barışı tesis etmek ise mümkün değildir ve ülke bir yandan dışarıdan gelen tehlikelerle karşılaşırken, içeride de insanlar güvenlik ve korunmadan yoksun olarak yaşamaktadırlar.

Temel siyaset felsefesinde korku ve devlet iktidarının güçlü olmasının önemine işaret eden Hobbes'un, bu gidişattan hoşnutsuz olduğu açıktır ve İngiltere'deki iç çatışmaların kaynağını da merkezi yönetimin güçsüzlüğüne bağlamaktadır.

Bu durum ise kargaşaya ve çatışmaya neden olmakta ve iktidar zafiyetine sebebiyet vermektedir. Hobbes' a göre bu durum yöntemli bir şekilde kurulacak barış ve yüksek otorite ile düzelecektir.

Hobbes'a göre rekabet, güvensizlik, şan ve şeref tutkusu insan doğasındaki savaşın nedenleridir. Bu sebeple yasa olmadığı için de adalet, adaletsizlik ya da hak

kavramlarından bahsedilemez. Bu durum mutlak çatışmaya ve korkuya sebep olmaktadır (Hobbes, 1993: 87).

Hobbes düşüncelerinde korku vurgusunu çok yapmıştır. İnsanlarda güvenilebilecek tek tutkunun korku olduğunu söyler. Öyle ki düşüncelerinin temelini oluşturan korkuyu annesinin vaktinden evvel Hobbes'u dünyaya getirmesiyle bağdaştırır. Hobbes bu durumu "korku ve ben, ikiz olarak dünyaya geldik" şeklinde anlatır.

Bu bağlamda Hobbes'a göre doğa durumu kavramı aslında savaş durumu, bir güvensizlik durumudur.

Savaş durumunda sosyal haklar ve güvenceler olmadığı için toplumda bir huzursuzluk meydana gelir. Herkes birbirinin düşmanı olur ve herkesin, herkesle savaş durumu başlar. Doğa durumunu bir kaos ortamı olarak gören Hobbes, disiplinli bir sistem ve toplum sözleşmesi taraftarıdır.

Genel bir güç yoksa yasa yoktur; bu durumda her şey mubahtır. Böyle bir durumda herkes kendini korumak isterken hiç kimse koruyamayacaktır. İç savaşlar bunun bir örneğidir. Bu yolda insanın her şey üzerinde hak ileri sürmekten vazgeçmesi gerekmektedir. Bunun için de toplumsal anlaşma ya da toplumsal barış tek yoldur. Bu anlaşma ile doğa durumundan yurttaşlık durumuna geçilmiş olur.

Hobbes, anlaşmaya giden bu süreci "İnsan, insanın kurdudur" (Homo homini lupus) sözüyle temellendirmiştir. İşte insan, birbirinin kurdu olduğu tabii halden kurtulmak ve ortak bir güvenlik sağlamak için, kendi kuvvetini kullanma hakkını sözleşmeyle bir otoriteye devretmiş ve böylece devletin kurulma zarureti ortaya çıkmıştır. Hobbes siyaset felsefesini tasvir ettiği bu otoriter devlete "Leviathan" adını vermiş ve fikirlerini de bu adı taşıyan kitabında açıklamıştır (Hobbes:1993).

4.6 David Hume

David Hume (1711-1776), İskoç filozof, ekonomist ve tarihçi. İnsan zihninde olup bitenleri Newton'un deneysel yöntemini uygulayarak, yeni bir insan bilimi kurmayı ve geliştirmeyi öneren Hume, tüm iyi niyetine ve yüksek amaçlarına rağmen, İngiliz empirizminin temel tezlerini koruduğu için son çözümlemede kuşkuculuğa düşmekten kurtulamamıştır.

XVII. yüzyıl Aydınlanma Çağı'nın bir düşünürü olarak David Hume'a baktığımızda onun da bir toplum sözleşmesinden bahsettiğini görürüz. Oysa onun toplum sözleşmesi ne ilahi egemenlik ne de doğal hukuk fikrine dayalı bir sözleşmedir (Parıldar: 2010). Toplum sözleşmesi ve daha da özelde doğal hukuk kavramını eleştirir. Aslında doğal hukuk anlayışını eleştirmeleri dışında da özel bir toplum sözleşmesi anlayışı da getirmemiştir. Onun eleştirilerinin, bilgi felsefesi ve ahlak felsefesine paralel bir şekilde geliştiğini söyleyebiliriz (Hume, 1978: 319, 325).

4.7 Friedrich Nietzsche

Friedrich Nietzsche (1844-1900), felsefe tarihinin en ilgi çekici ve önemli isimlerinden biridir. Hem yaşamı, hem felsefi düşünceleriyle günümüzde hala, en çok tartışılan filozoflardandır.

Nietzsche'deki topluma bakış bundan önce bahsedilen filozoflardan çok daha farklıdır. Nietzsche, toplum yapısını şekillendirmekten çok o yapıyı eleştirip ona bir antitez üretmekle uğraşmış ve bunu eserlerine yedirmiştir. Nietzsche, XIX. yüzyıl Avrupa'sında Tanrı ve ahlak kavramlarının, geleneksel otoriteler tarafından aslından uzaklaştırılıp, sahteleştirildiğini savunur. Ona göre ahlaki kurallar çerçevesi ve Tanrının yüceliği söylemleri birer decadence (çürümüşlük) ifade eden sürü tutumlarıdır ve sürüden olan hiç kimse özel olamaz.

Nietzsche, bir yaşam filozofudur. Onun felsefesi gerçek dünya ve bu dünyada yaşayan insan üzerinde temellenir. Problem insanın bir kriz dönemine girmesiyle başlar. O güne kadar aşkın bir dünya vaadi ile Tanrı'nın koyduğu değerlere göre yaşamını sürdüren insan, inandığı değerlerin çöküşüyle birlikte bir anlamsızlık içinde kalır. Tanrı'nın ölümü Nietzsche felsefesindeki en temel temalardan biridir. Tanrı ortadan kalkınca mevcut tüm değerler temelsiz kalır ve decadence başlar. Nietzsche'ye göre decadence beraberinde nihilizmi getirir (Sözer, 2000: 391-404). Her şey anlamını yitirir ve insan bir hiçlik ortasında tek başına kalır. Nihilizm, Nietzsche felsefesinde tüm değerlerin yok olduğu bir son değildir. Aksine nihilizm yeni değerler oluşturmak için bir fırsattır. Artık ne Tanrı, ne de ölümden sonra yeni bir hayat vardır. Yaşamın amacı bu dünyada ve yaşanılan hayatta saklıdır. Yaşam hiç durmadan kendini tekrar eden sonsuz

bir dönüş içerisindedir. Nietzsche'ye göre insanın kendini tamamlayabilmesi için sonsuz dönüş içerisinde olması gerekmektedir.

Üst insana giden yol zor ve aşılması güç engellerle doludur. Aşılması gereken ilk engel "sürü insanı"nın oluşturduğu engeldir. Sürü insanı, kendisine verilmiş tüm değerleri sorgusuz sualsiz kabul eden, bu değerler doğrultusunda yaşamını idame ettiren insan tipidir. Cesarettin yoksun, kendi başına karar veremeyen, baskı altında ezilen ve bundan rahatsızlık duymayan sürü insanı Nietzsche tarafından çok katı biçimde eleştirilir ve hor görülür. Sürü psikolojisinden kurtulmayı başarıp, bir üst aşamaya ulaşan insan, "özgür insan"dır. "Özgür insan, sürü insanı ile üst insanın arasında yer alır. Mevcut değerlere karşı çıkmayı başarıp, bu değerlerin boyunduruğundan kurtularak özgürleşmiş; fakat henüz yeni değerler yaratabilecek seviyeye gelememiştir. İnsanın ulaşabileceği en üst aşama üstinsandır" (Nietzsche, 2010: 289). Üstinsan tüm değerleri yok edip, kendi değerlerini kendisi yaratabilen insandır. Nietzsche'ye göre her insanın ulaşmak için çaba harcaması gereken idealdir üstinsan.

Nietzsche felsefesinde yer alan Tanrı'nın ölümü, güç istenci, decadence ve nihilizm, sonsuz dönüş ve üst insan kavramları oldukça özgündür. Nietzsche'nin geleneksel ahlaki değerlere karşı açtığı savaş, onları yerle bir edip yok etme çabası, immoralist bir tutum olarak algılanabilir. Onun savaş açtığı sürü ahlakıdır. Sürü ahlakında insanla ilgili her şey (sürüye göre, sürü tarafından) önceden belirlenmiştir. Sürüye sonradan katılan fert için bütün kültürel değerler adeta apriorik bir mahiyet arz etmektedir (Nietzsche, 2001: 36-39). Bireye düşen, toplum yararı adına önceden oluşturulmuş kural ve kaidelere uygun yaşamaktır. Bu durumda birey hayatını yaşayamaz, kendinden uzaklaşarak kendisine yabancılaşır ve sürü içerisinde eriyerek kaybolur. Nietzsche için bu tür bir ahlak kabul edilemezdir, yıkılmalıdır. Bu noktada Nietzsche, "immoralist" tir fakat onun felsefesi sadece yıkıma yönelik değildir. O, yıkmayı, yeniden kurmak için istemektedir. Nietzsche'yi tam bir ahlak karşıtı olarak algılamadan önce dikkat etmemiz gereken çok önemli bir nokta vardır: Onun karşı çıktığı, savaş açtığı ve tümünden yıkmak istediği geleneksel ahlakıdır. Nietzsche, değersiz bir yaşamı öngörmez. O, sadece insanı özgürleştirmek ve kendi değerlerini yaratabilme gücünü ona vermek ister. Sürünün içinde yok olup giden insana, birey olduğunu, sürüye mahkûm olmadığını, gerçek yaşamın bu dünyada olduğunu hatırlatır. Ona kendini ve kendine ait değerleri yaratma şansı tanır.

Üst insana giden yol zor ve aşılması güç engellerle doludur. Aşılması gereken ilk engel “sürü insanı”nın oluşturduğu engeldir. Sürü insanı, kendisine verilmiş tüm değerleri sorgusuz sualsiz kabul eden, bu değerler doğrultusunda yaşamını idame ettiren insan tipidir. Cesarettен yoksun, kendi başına karar veremeyen, baskı altında ezilen ve bundan rahatsızlık duymayan sürü insanı Nietzsche tarafından çok katı biçimde eleştirilir ve hor görülür. Sürü psikolojisinden kurtulmayı başarıp, bir üst aşamaya ulaşan insan, “özgür insan” dır. Özgür insan, sürü insanı ile üst insanın arasında yer alır. Mevcut değerlere karşı çıkmayı başarıp, bu değerlerin boyunduruğundan kurtularak özgürleşmiş; fakat henüz yeni değerler yaratabilecek seviyeye gelememiştir. İnsanın ulaşabileceği en üst aşama üstinsandır. Üst insan tüm değerleri yok edip, kendi değerlerini kendisi yaratabilen insandır. Nietzsche’ye göre her insanın ulaşmak için çaba harcaması gereken idealdir üst insan.

SONUÇ

Disiplinler arası bir konu olan “Birlikte Yaşama Kültürü” nü etik ve metafizik açıdan ele alıp ona felsefi bir boyut kazandıran bu çalışma ile sosyolojik alana felsefi bir katkı sunmak hedeflenmiştir.

Dört bölümden oluşan tez, birlikte yaşama alanını felsefi bir bakışla ele almakta, bu alandaki problematik hususları sorgulamaktadır.

Birinci bölümde; felsefenin ne olduğundan yola çıkarak birlikte yaşama kültürünün aslen birlikte yaşama felsefesini barındırdığını açıklanmaktadır. Felsefenin toplumsal alana katkısı ile devam eden bölüm, insana felsefeyle bakmak neticesinde; yaradılış itibarıyla birlikte yaşama programlanmış olan insan yapısının nasıl oluyor da birlikte yaşamdan rahatsız bir hal aldığı üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde; bireyden gruplara, gruplardan topluma ve toplumdaki medeniyete giden yolda kişinin felsefi bir değerle ortak yaşamda var olma kaygısı ve telaşı ele alınmıştır. Ortak yaşam kültürünü tahrip eden, ona pürüz düşüren ve “bir olma gayesini” oldukça zorlaştıran pek çok etken ayrı başlıklarla incelenmiştir. Akabinde ortak yaşam alanında katkı sağlayan ve bu konuda birliğin kuvvete giden yolunda inancımızı ve gayretimizi etik ve metafizik alanda pekiştirecek başlıca tutum, davranış ve düşünce sistemleri başlıklar halinde çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise birlikte yaşam pratiğini şekle sokan, onu kurallar ve gelenekler ile bir sistematiğe dönüştüren toplum yönetiminden bahsedilmektedir. Toplum yönetiminin bireysel alanımıza ne kadar çok etki ettiği ve felsefede “toplum yönetimi” başlığının ne şekilde, hangi yollarla incelendiği anlatılmıştır. Toplumsal düzenin idealini de araştıran bölümde, “en akıllıca seçenek” gibi görünen demokrasi ve diğer yönetim şekilleri araştırılmış, bir yönetim sisteminin nasıl ve ne şekilde uygulanacağına göre farklı sonuçlar getireceği açıklanmıştır. Zira her yönetim biçimi o toplumun kültürel yapısına ve değerlerine göre değişmektedir dolayısıyla her yönetim şekli her zaman aynı sonuçlar vermemektedir. Nihayetinde ideal bir toplum düzeni tanımı

yapılamayacağı; yapılsa dahi bunun evrensel olamayacağı sonucuna varılmıştır. Bu bölümün sonunda tarihte üzerine düşünülmüş ve planlar kurulmuş ideal toplum düzeni olarak akıllarda yer etmiş ütopya kavramından bahsedilmiştir. “Ütopya”nın nasıl ve ne şekilde toplumsal alanda bir rol kazandığı incelenmiştir. Dördüncü bölümde; genelde birlikte yaşama felsefesi, toplum yönetimi, stratejisi ve arzu edilen toplum yapısı üzerine eserler vermiş, değerler oluşturmuş ve bu alanda topluma ışık tutmuş birbirinden farklı olan 7 filozof/düşünür ele alınmıştır. Platon, Yunus Emre, İbn Haldun, Jean Jack Rousseau, Thomas Hobbes, David Hume ve Friedrich Nietzsche'nin bu alandaki bakış açısını örnekler ve alıntılarla sunan bu bölüm birlikte yaşama sanatının inceliklerini filozofların tecrübesiyle sunmuştur. Seçilen isimler dışında eklenebilir belki de onlarca tercih olabilir lakin birer örnek sunmak bakımından, farklı coğrafya, farklı dönem ve farklı kültürlerden bir seçki yapılmış, “salata tabağı” yöntemiyle çeşitli bakış açıları sunulmuştur. Bu bölümde amaçlanan kişinin rasyonalitesi ne şekilde olursa olsun topluluk yaşamı üzerine kesiştiği noktalarıdır.

Bu çalışma ile birlikte yaşam alanının çekirdeği olan “insan” a felsefeyle bakmak neticesinde felsefi açıdan incelenen bireyin fitri olarak insana duyduğu ihtiyaç açıklanmıştır. İnsanın insana ufuk olduğu sonucuna varılıp yalnız var olma ve bu varlığı sürdürmenin mümkün olmayacağı, olsa dahi yaratılışa aykırı olduğu için kişiyi manen tahrip edeceği sonucuna varılmıştır.

Karmaşık insan fitratını tek düze hale getirmeye çalışmak ve bu yolda çabalamak beyhude ve topluma zarar verebilecek bir eylemdir. Eğitim sistemimizde yapılan; her boyu aynı hizaya getirmek, her çocuğu aynı kalıba sokmaktır. Bunca yıllık tecrübe ve tekrerr eden tarih açıkça göstermektedir ki bireyler ancak hür ve özgün olduğunda kendini gerçekleştirebilir ve topluma katkı sağlayabilir.

Birlikte yaşama hususu her ne kadar pek çok alan içinde ele alınıyor olsa dahi asıl konusu insan olduğu için felsefi bir yöne sahiptir. İnsana dair bir inceleme ile özelden genele bir yol izleyen mevcut çalışma farklılıkların “azınlık” kategorisinden kurtulup bir “zenginlik” olarak görülebilmesi için ayrı ayrı yollar sunar ve bu yolların hepsi insan olgusunda buluşur. Asıl olan doğuştan içimizde barındırdığımız ahlak kişisini ortaya çıkarmak ve topluma yansıtmaktır şüphesiz gayri ahlaki alan nasıl bulaşıcı ise ahlak alanı da karşıya tesir eder. Kişinin erdem sahibi olması çevresini elbette ki etkiler, hoşgörülü olması topluma bir rol model oluşturur, refah bir medeniyet seviyesi ve nezih bir toplum

yapısı için insanların yapması gereken ilk şey amaçladıkları tarzda yaşamak ve ideallerindeki gibi davranmaktır.

Ancak etik ve metafizik bir algıya sahip birey kendini gerçekleştirebilir, bir değere sahip olmak için bir ırkı, bir dini, bir ideolojiyi veya herhangi bir akımı savunmanız gerekmez “ahlak kişisi” olmak bunlardan çok daha öte bir kavramdır. Dünyanın herhangi bir yerinde yaşadığı coğrafyayı veya ait olduğu kabileyi/mezhebi/ülkeyi bilmediğiniz bir kişi bir gün hayatınıza çıkıp size rol model oluşturabilecek insani tavırlar sergileyebilir. Bu tutum zihniyetten başlar ve medeniyete sirayet eder.

KAYNAKÇA

- Ak, Gökhan (2015). “John Stuart Mill Düşününde Bireyin Özgürlüğü”. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran 2015, 38-58.
- Akarsu, Bedia (1988), *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Akın, İlhan F. (1979). *Kamu Hukuku*. İstanbul: İ. Ü. Hukuk Fakültesi Yayınevi
- Aldous Huxley (2004). *Maymun ve Öz*. Çev. Süreyya Evren. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Altan, Çetin (2005). “Köylü-Kentli Farkı, İslam-Hristiyan Ayrışmasına Dönüşünce”, (<http://www.milliyet.com.tr/koylu-kentli-farki--islamhristiyanayrismasinadonusunce/cetinaltan/yasam/yazardetayarsiv/12.10.2005/131140/default.html/>, 21.02.2017’de erişildi.)
- Anar, Erol (2017). “Yabancılaşma Kavramı Ve Günümüz Toplumuna Üzerine”, (<http://t24.com.tr/yazarlar/erol-anar/yabancilasma-kavrami-ve-gunumuz-toplumu-uzerine8523/>, 21. 02. 2017’de erişildi.)
- Anık, Mehmet (2002). *Kimlik ve Çok Kültürlülük Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap Yayınları.
- Arıcan, Musa Kazım (2015). “Birlikte Yaşamın Felsefi Temelleri”. *Ortak Yaşama Kültürü ve Felsefesi*. Haz. C. Türer. Ankara: Türk Felsefe Derneği Yayınları, 83-105.
- Arıcan, Musa Kazım (2015). “Necati Önerin Düşüncesinde Birlikte Yaşama Felsefesi”. *Birlikte Yaşamak*, Ed. Kavlak, Ahmet ve Kala, Muhammed Enes Ankara: Hece Yayınları, 15-29.
- Arslantürk, Zeki ve Amman, M. Tayfun (2009). *Sosyoloji/Kavramlar-Kurumlar-Süreçler-Teoriler* (6. Baskı). İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Atalay, Orhan (2013). “Yumruk Atma Özgürlüğün ve Burnumun Ucu”, (<http://www.internethaber.com/yumruk-atma-ozgurlugun-ve-burnumun-ucu-1225481y.html/>, 10.01.2017’de erişildi)
- Ateş, Toktamış (2000). “Öteki’yi Anlamak”. *Karizma Dergisi*, C.3, 121-12

- Azarkan, Ezeli (2015). “İbn Haldun'un Devlet Görüşü (Yönetimler Döngüsü)”, (<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/view/5000067895/>, 17. 02. 2017’de erişildi.).
- Bacon, Francis (2008). *Yeni Atlantis*. Çev. Çiğdem Dürüşken. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Bakırcı, Fahri (2008). “Hobbes’ta Sözleşmenin Kökeni Akıl Mıdır?”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. C.63, 3, 1-4.
- Bayraktar, Levent (2016). *Medeniyet ve Felsefe*. Ankara: Aktif Düşünce Yayınları.
- Bayraktar, Levent (2010). “Bir Düşünür ve Ahlakçı: Nurettin Topçu”. *Türk Yurdu*, 280, 52-54.
- Bayraktar, Levent (2015). “Birlikte Yaşamak ve Birlikte Var Olmak Üzerine”. *Ortak Yaşama Kültürü ve Felsefesi*. Haz. C. Türer. Ankara: Türk Felsefe Derneği Yayınları, 107-113.
- Bayraktar, Levent (2015). “Mustafa Şekip Tunç’ta Plüralizm ve Şahsiyetçilik”. *Felsefe Dünyası*, 61, 38-54.
- Bayraktar, Levent (2016). “Yunus’un Değer Metafiziğine Bir Giriş Denemesi”, (<http://www.gelenektengelecege.com/yunusun-deger-metafizigine-bir-giris-denemesi-levent-bayraktar/>, 17. 02. 2017’de erişildi.)
- Booker, M. Keith (2014). “Ütopya, Distopya ve Toplumsal Eleştiri” (<https://oggito.com/utopya-distopya-toplumsal-elestiri-m-keith-booker-0220145746/>, 15.05.2017 tarihinde erişildi.)
- Bradbury, Ray (2017). *Fahrenheit 451*. Çev. Zerrin Kayalıoğlu, Korkut Kayalıoğlu, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Bravo, Hamdi (2017). “Yöneten Yönetilen İlişkisi Çelişkisi”, (<http://www.flfsdergisi.com/sayi2/123-143.Pdf/>, 17. 02. 2017’de erişildi.)
- Bulaç, Ali (2000). “Ötekiyi Algılama Biçimi”. *Karizma Dergisi*, 3, 43-48
- Burgess, Anthony (2003). *Otomatik Portakal*. Çev. Aziz Üstel, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Bumin, Tülin (2005). *Hegel Bilinç Problemi, Köle Efendi Diyalektiği, Praksis Felsefesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Büyük, Celal (2003). “Devlet ve Toplumsal Rolü”. *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C.3, 1, 101-112.

Çetin, Nuran (2015). “İslâm Tarihinde Birlikte Yaşama Ahlâkına Tasavvuf Düşüncesinin Katkısı, Hacı Bektâş-ı Velî, Mevlânâ Ve Yûnus Emre’den Örnekler”. *The Journal of Academic Social Science Studies (JASS)*, 6, 281-298.

Çubukçu, İbrahim Agâh (1999). “Yunus Emre’nin Felsefesi”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/771/9806.pdf/> 15.06.2017 tarihinde erişildi.)

Çubukçu, İbrahim Agâh (1992). *Yunus Emre ve Felsefesi*. Ankara: Anka Kitabevi.

Çüçen, Abdülkadir (2015). “Demokrasinin Temeli Olarak İnsan Hakları”. *Birlikte Yaşamak*, Ed. Kavlak, Ahmet ve Kala, Muhammed Enes Ankara: Hece Yayınları. 87-97.

De Bono Edward (1962). *Future Positive*. Penguin Books.

Del Vecchio, Giorgio (1940). *Hukuk Felsefesi Dersleri*. Çev. Suut Kemal Yetkin. Maarif Vekilliği Yayınları.

Demir, Fethi (2015). “Felsefenin Derdi Nedir?”. *Felsefe Taşı Düşünce Platformu*, (<http://www.felsefetası.org/felsefenin-derdi-nedir/>, 15.03.2017’de erişildi).

Ekici Ekrem (2006). “Hobbes ve Rousseau: Toplumsal Sözleşme Kuramı.” *Kaygı/Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi*, 6, 81.

Eşitgin, Dinçer (2004). “Bir Kaçış Teklifi, Ütopya”. *Hece Dergisi*, Özel Sayı-8, 90-91-92, Haziran/Temmuz/Ağustos, 468-479.

Fernandez, Jose Carlos (2017). “Kahramanın Felsefesi veya Giordano Bruno’ya Göre Ahlak”. *Yeni Yüksek Tepe Dergisi*. S.18. Çev. Mehmet Mutlu, Aktif Felsefe, (<http://bakirkoy.aktiffelsefe.org/makaleler/kahramanin-felsefesi-veya-giordano-brunoya-gore-ahlak/> 20. 02. 2017’de erişildi.)

Fişekçi, Turgay (16.05.2007). “İnsanın Özü İnsan Dediğimiz Hangisi?”. *Cumhuriyet Gazetesi*, (<http://www.yordamkitap.com/bookComment.php?commentId=27/>, 23.02.2017 tarihinde erişildi)

Gibson, William (1998). *Neuromancer*. Çev. Melika Altıntaş. İstanbul: Sarmal Yayınları.

Girgin, Ahmet (1995). “İnsan Hakları, Eşitlik Ve Kardeşlik Üzerine Düşünceler”, (<http://girgin.org/yazilarim/esitlik.Htm/>, 20. 02. 2017’de erişildi.)

- Gökberk, Macit (1979). *Felsefenin Evrimi*. İstanbul: Milli Eğitim Yayınevi.
- Gökberk, Macit (1980). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Göze, Ayferi (1986). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. İstanbul: A.Y. Sahaf Kafe.
- Guzman, Delia Steinberg: “Felsefe, İnsan ve Doğa”. Çev. Osman Topçuoğlu. *Yeni Yüksektepe Dergisi*, 36, (<https://aktiffelsefebakirkoy.org/makaleler/felsefe-insan-ve-doga>, 24.02.2017 tarihinde erişildi.)
- Güleryüz, Yusuf (2010). “Hobbes’ta Toplum Sözleşmesi”, (<http://yusufguleryuz.com/thomas-hobbesta-toplum-sozlesmesi/>, 10.01.2017’de erişildi.)
- Günel, Hasan (2008).”Monarşi”, (<http://www.yenimakale.com/monarsi.html/> , 12.12.2017 tarihinde erişildi.)
- Günay, Mustafa (2008). “İnsana ve Doğasına Felsefi Bakış”, (<http://felsefenotlari.blogspot.com.tr/2008/05/insana-ve-insan-doasina-felsefeyle/>, 20.03.2017’de erişildi.)
- Günay, Mustafa (2010). *Felsefe Tarihinde İnsan Sorunu* (1. Baskı). İstanbul: Karahan Kitapevi.
- Gündoğan, Ali Osman: “Kendi Bilişim ve Varoluşum için Başkası Ne İfade Eder?” (https://www.academia.edu/26223098/KEND%C4%B0M%C4%B0_B%C4%B0L%C4%B0%C5%9E%C4%B0M_VE_VAROLU%C5%9EUM_%C4%B0%C3%87%C4%B0N_BA%C5%9EKASI_NE_%C4%B0FADE_EDER/, 21.12.2016’da erişildi)
- Güngör, Erol (2011). *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Gürsoy, Kenan (2016). *Birleyerek Oluşmak*. Ankara: Aktif Düşünce Yayınları.
- Gürsoy, Kenan (2014). *Bir Evrensel Projemiz Var mı?*. Ankara: Aktif Düşünce Yayınları.
- Gürsoy, Kenan (2015). “Birlikte Yaşama Kültürü ve Felsefesi”. *Ortak Yaşama Kültürü ve Felsefesi*. Haz. C. Türer. Ankara: Türk Felsefe Derneği Yayınları. 41-49.
- Hasanoğlu, Alper (2016). “İnsan Olmak” *Diken Dergisi*, (<http://www.diken.com.tr/insan-olmak/>, 11.11.2016’da erişildi.)
- Hassan, Ümit (1982). *İbn Haldun Metodu ve Siyaset Teorisi*. Ankara: A.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Hayek, Friedrich A. (1995). *Kanun, Yasama Faaliyeti ve Özgürlük*. II. Cilt. Çev. Mustafa Erdoğan. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (2017) *Tanrı Varoluşunun Tanıtları Üzerine*. Çev: Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınevi.
- Hobbes, Thomas (1993). *Leviathan*. Çev. Ç. Lim, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hollingdale, Reginald John (1990). *Friedrich Nietzsche*. New York: Beyond Good and Evil, Penguin Books.
- Hume, David (1997). *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*. Çev. A. Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınları
- Hume, David (2011). *Essays Moral, Political And Literary*. Edt. Eugebe F. Miller, (https://books.google.com.tr/books?id=ol0uAAAAYAAJ&printsec=frontcover&dq=David+Hume+Essays+Moral,+Political++Literary&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwjP3P_Pz4bYAhXGRhQKHRH9AwUQ6AEIKDAA#v=onepage&q=David%20Hume%20Essays%20Moral%2C%20Political%20%20Literary&f=false/, 04.04.2017 tarihinde erişildi.)
- Hume, David (1978). *A Treatise Of Human Nature*. Edt. L. A. Selby-Bigge, Sir, P. H. Nidditch. New York: Oxford University Press,
- Huxley, Aldous (2000). *Ada*. Çev. Semiha Akar. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Huxley, Aldous (2006). *Cesur Yeni Dünya*. Çev. Ümit Tosun. İstanbul: İthaki Yayınları.
- İbn, Haldun, (1988). *Mukaddime*. Haz. Süleyman Uludağ. C. I, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İnam, Ahmet (2015). “Özgünlük-Özgelik Odağında Can Cana Yaşama Üzerine Bazı İpuçları”. *Ortak Yaşama Kültürü ve Felsefesi*. Haz. C. Türer. Ankara: Türk Felsefe Derneği Yayınları. 31-39.
- İspir, Naci (2009). ”Thomas Hobbes ve Demokrasi”, (<http://dusundurensozler.blogspot.com.tr/2008/04/thomas-hobbes-ve-demokrasi.html/>, 12.11.2016’da erişildi.)
- İzzetbegoviç, Aliya (2012). *Köle Olmayacağız*. İstanbul: Fide Yayınları.
- Kala, Muhammed Enes (2015). “Korku ve Merak Arasında Birlikte Yaşama Dair”. *Ortak Yaşama Kültürü ve Felsefesi*. Haz. C. Türer. Ankara: Türk Felsefe Derneği Yayınları, 115-125.
- Karaca, Mehmet (2012). “Farklılaşma, Bütünleşme ve Birlikte Yaşama Üzerine”. *Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 226-238.

- Karaman, Hayrettin (2011). “Farklılıklar İçinde Diyalog Tesis Edilmeli”, (<http://www.hayrettinkaraman.net/makale/index.htm/>, 10.01.2017’de erişildi.)
- Kaufmann, Walter ve Hollingdale, Reginald John (1967). *Friedrich Nietzsche; The Will to Power*. New York: Tr. Random House.
- Korlaelçi, Murtaza (2015). “Bir Arada Yaşamamın Dini Rolü”. *Ortak Yaşama Kültürü ve Felsefesi*. Haz. C. Türer. Ankara: Türk Felsefe Derneği Yayınları,151-221.
- Köktürk, Milay (2015). “Özneler Aası Dünya ve Birlikte Yaşama”. *Birlikte Yaşamak*, Ed. Kavlak, Ahmet ve Kala, Muhammed Enes Ankara: Hece Yayınları,281-301.
- Kutsal Kitap, (2001). *Eski Antlaşma*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi.
- Küçükalp, Derda (2010). “Efendi-Köle Ahlâkı Vs. Efendi Köle Diyalektiği”. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.29, 1, 3-63.
- Kymlicka, Will (1998). *Çok Kültürlü Vatandaşlık*. Çev. A. Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Livraga, Jorge Angel (1994). *Atlantis'in Son Prensi Ankor* (3.Baskı). Çev. Osman Merttopçuoğlu. İstanbul: Yeni Yüksektepe Yayınları.
- Locke, John (2004). *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme*. Çev. F. Bakırcı. Ankara: Ebabil Yayıncılık.
- Manguel, Alberto ve Guadalupi, Gianni (2007). *Hayali Yerler Sözlüğü* (2. Baskı).Çev. Sevin Okyay, Kutlukhan Kutlu. II. Cilt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Manheim, Karl (2004). *İdeoloji ve Ütopya* (2.Baskı). Çev. Mehmet Okyayuz. Ankara: Epos Yayınları.
- Margosyan, Mıgırdiç (2000). “Uçurumun Öte Yanındaki Ayna ya da Ötekiler”. *Karizma Dergisi*, 3, 91-93.
- Martinich, Aloysius (2013). *Thomas Hobbes*. Çev. Akın Terzi. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Marx, Karl (2017). *1844 Elyazmaları*. Çev. Murat Belge. İstanbul: Birikim Kitapları.
- Marx, Karl (2011). *1844 Elyazmaları- Ekonomi Politik ve Felsefe* (3. Baskı). Çev. Kenan Somer İstanbul: Sol Yayınları.

- Marx, Karl ve Engels Friedrich (1992). *Alman İdeolojisi* (3. Baskı). Çev. Sevim Belli İstanbul: Sol Yayınları.
- Marx, Karl ve Engels, Friedrich (1998). *Komünist Partisi Manifestosu*. Çev. Cenap Karakaya. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Mengi, Mine (1994). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mengüşoğlu Takiyettin (1988). *İnsan Felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- More, Thomas (2006). *Utopia*. Çev. Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol ve Mina Urgan. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nietzsche, Friedrich (1989). *İyinin ve Kötünün Ötesinde*. Çev. A. İnam. İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Nietzsche, Friedrich (2000). *Böyle Buyurdu Zerdüşt*. Çev. A. Yuran Oflazoğlu. Ankara: Cem Yayınevi.
- Nietzsche, Friedrich (2001). *Ahlakın Soykütüğü Üzerine*. Çev. A. İnam. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Nietzsche, Friedrich (2002). *Güç İstenci*. Çev. S. Umran. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Nietzsche, Friedrich (2008). *Deccal* (4. Baskı). Çev. Ayça Kaya. İstanbul: Say Yayınları.
- Nietzsche, Friedrich (2015). *İnsanca Pek İnsanca* (6. Baskı). Çev. Cemal Atilla. İstanbul: Say Yayınları.
- Nietzsche, Friedrich (2017). *Şen Bilim* (3. Baskı). Çev. Ahmet İnam. İstanbul: Say Yayınları.
- Okandan, Galip Recai (1966). *Umumi Amme Hukuku*. İstanbul: Barış Kitabevi/Sahaf.
- Omay, Murad (2009). “Ütopya Üzerine Bir İnceleme”. *Sosyoloji Dergisi*. İstanbul: İstanbul Üni. Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, 3, 1-14.
- Owen, Robert (1995). *Yeni Toplum Görüşü ve Lanark Raporu*. Çev. Lale Akalın. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Öktem, Niyazi (1993). *Sosyolojinin ve Felsefenin Verileriyle Devlet ve Hukuk Felsefesi Akımları*. İstanbul: Der Yayınları.
- Öktem, Niyazi (1988). *Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisi*. İstanbul: Beta Yayınları.

- Önay Sözer. (2000). *Nietzsche'de Doğru Dünya'nın Masal Oluşu Sorunu*. Haz.B.Çotuksöken, D. Özlem. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Öner, Necati (2013). *İnsanın Hürriyeti*. İstanbul: Divan Yayınları.
- Özensel, Ertan (2013). “Doğu Toplumlarında Ve Türkiye’de Birlikte Yaşama Arayışı, Çok Kültürlülük Mü? Yoksa Yeni Bir Model Mi?”. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8, 3.
- Parıldar, Sıdika Doğdu (2010). “Hume’un Toplum Sözleşmesi”, (<https://webakademia.wordpress.com/2010/12/04/hume%E2%80%99un-toplum-sozlesmesi/>, 20.02.2017’de erişildi.)
- Platon (1995). *Devlet* (8.Baskı). Çev. S. Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Platon (1998). *Yasalar* (2. Baskı), Çev. C. Şentuna, S.Babür. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Platon (2001). *Kritias*. Çev. Erol Güney, Lütfi Ay. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Platon (2007). *Timaios*. Çev. Erol Güney, Lütfi Ay. İstanbul: M. E. B. Yayınları.
- Rabelais, François (2006). *Gargantua* (3. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rousseau, Jean Jacques (1990). *Toplum Sözleşmesi*. Çev. Vedat Günyol. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Rousseau, Jean Jacques (2004). *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*. Çev. R. Nuri İleri. İstanbul: Say Yayınları.
- Rousseau, Jean-Jaques (1991). *İtirafılar*. II. Cilt. Çev. R. Nuri Güntekin, Afif Obay. İstanbul: M.E.B. Yayınevi.
- Sagan, Carl (2007). *Tanrı'nın Kapısını Çalan Bilim*. Çev: Reşit Aşçıoğlu. İstanbul: Altın Kitapları.
- Sakaoğlu, Saim (1991). “Yunus Emre'nin İki Dünyası Sevgi ve Bilim”. *Türk Dili Dergisi -Yunus Emre Özel Sayısı*, S-408, .Ankara: TDK Yayınları, 65-72.
- Sargent, Lyman Tower (1998). *Utopianism*. New York: Oxford University Press.
- Sirel, Yelman (2012). *Alienation in Marx and Baudrillard*. Ankara: Middle East Technical University (ODTÜ).

- Swift, Jonathan (2006). *Gulliver'in Gezileri*. Çev. İrfan Şahinbaş. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tatçı, Mustafa (1990). *Yunus Emre Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tarhan, Nevzat (2015). "Sosyal Damgalama", (<http://hayatkendiniarayistir.blogspot.com.tr/2015/07/sosyal-damgalama.html/>, 03.11.2017 tarihinde erişildi.)
- Teziç, Erdoğan (2004). *Anayasa Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Titiz, Tınaz (1999). Türkiye'de Devlet Denetiminde Reformlar ve Başarıların Değerlendirilmesi. İstanbul: TESEV Yayınları, 2-10
- Tolan, Barlas (2005). *Sosyoloji*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Topçu, Nurettin (2011). *İsyan Ahlakı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topçu, Nurettin (2014). *Ahlak*. İstanbul: Dergâh Yayınları/Çağdaş Türk Düşünce Dizisi.
- Topdemir, Hüseyin Gazi (2009). "Felsefe Nedir? Bilgi Nedir?" *Türk Kütüphaneciliği*, 23, 119-133.
- Topdemir, Hüseyin Gazi (2008). *Felsefe*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Tunç, Mustafa Şekip (1956). Hürriyet Kimlere Niçin Lazımdır?. *Türk Yurdu*, 255.
- Uyanık, Mevlüt (2006). "Bireysel Ahlak". Diyanet İşleri Başkanlığı Değerler Eğitim Merkezi. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 228-240.
- Ülgener, Sabri F. (2006). *Tarihte Darlık Buhranları*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Ülken, Hilmi Ziya (1967). *İslam Felsefesi*. Ankara: Selçuk Yayınevi.
- Voltaire (1910). *Yıldızdan Yıldıza Yolculuk ve Kuyruklu Yıldızlarla Seyahat*. Çev. Süleyman Tevfik El Hüseyini, A. Asaduryan. İstanbul.
- Walzer, Michael (1998). *Hoşgörü Üzerine*. Çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Warren, Michael (1985). "Nietzsche and Political Philosophy". *Political Theory*, Sage Social Science Koleksiyonu, C. 13, 2, 183-212.
- Wells, Herbert George (2000). *Zaman Makinesi*. Çev. Volkan Gürses. İstanbul: İthaki Yayınları.

Yıldırım, Halit (2014). “Kimdir İnsan? Nedir?”.(http, //www. felsefetası. org/kimdir-insan-insan-nedir/, 17. 02. 2017’de erişildi.)

Yıldırım, Ömer (2010). Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü 1. Sınıf "Felsefeye Giriş" ve "Sosyolojiye Giriş" Dersleri Ders Notları. (http://www.felsefe.gen.tr/felsefeye_giris/felsefeye_giris.asp/, 23.07.2017 tarihinde erişildi)

Yücel, Doğuhan Murat (2013). “İnsan Olmak”, (http, //www. dmy. info/iyi-insan-olmak/, 02.03.2017’de erişildi.)

Yüksel, Ahmet Haluk (1996). *İkna ve Konuşma*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Yüksel, Berk (2015). “Bir Dengeler Manzumesi İnsan”. (http://www.felsefetası.org/bir-dengeler-manzumesi-insan/, 20.02.2017’de erişildi)

Zizek, Slavoj (2010). *Living in the End Times*. London: Verso.